

53816.

Niet in den handel.

Oost-Indische Krijgsgeschiedenis.

INHOUD.

VIII.

De Expeditie

NAAR

ZUID-CELEBES

JULI 1905,

met 11 schetsen.

DOOR

W. J. LUCARDIE,

1e Luitenant der Infanterie O. I. L.

BREDA.

DE KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE.

1912.

INHOUD.

	Bladz
HOOFDSTUK I.	
1. Korte beschrijving van land en volk	1
2. Vroegere geschiedenis	6
HOOFDSTUK II.	
1. De aanleiding	12
2. Samenstelling der Expeditie	15
3. Staatkundig en krijgskundig doel	17
4. Het vertrek der Expeditie	21
5. Overbrenging van het Ultimatum	23
HOOFDSTUK III.	
1. De verkenning van het landingspunt	24
2. De landing bij O. Patiro	25
3. De landing bij Bena en de bezetting van Watamponé	32
HOOFDSTUK IV.	
1. Kort overzicht van de gebeurtenissen in het overige Celebes	41
2. De verkenning naar Palakka en de tocht naar Pasempa	44
3. Tochten in het binnenland van 8 t/m 19 Augustus en de vergadering van den Hadat	48
4. De tocht naar Pampanoewa	54
5. Vijfdaagsche tocht tot achtervolging van den vorst	55

INHOUD.

	Bladz.
6. De actie van uit Pampanoewa	56
7. De actie in het overige Celebes	61
 HOOFDSTUK V.	
1. Voorbereidende maatregelen voor het optreden tegen Loewoe.	63
2. De landing bij Palopo	65
3. Verdere maatregelen	67
 HOOFDSTUK VI.	
1. Algemeen overzicht van de verdere gebeurtenissen in Zuid-Celebes tot aan het vertrek der Expeditie	68
2. Enkele gebeurtenissen na het vertrek der Expeditie	72

BIJLAGEN:

Bijlage A. Ordre de bataille.	96 ^a
" A ¹ . Sterkte der expeditie	97
" B. Brief van den Vorst van Boni.	98
" C. Indeeling op de transportschepen.	99 ^a
" D. Landingsorder 20 Juli	100
" E. Landingsbevel 20 Juli	104
" F. Landingsbevel 28 Juli	106
" G. Landingsorder 28 Juli	108
" H. Ontschepingsorder 28 Juli	111
" I. Korte (Atjeh-) verklaring	117
" K. bevelen voor de actie tegen Bonto Batoe	118
Geraadpleegde bronnen.	122

SCHETSEN.

- I. Zuid-West Celebes.
- II. O. Patiro.

INHOUD.

- III. Schets van de Kust bij Badjowé.
  - IV. Opstelling van de vloot—Reede Badjowé.
  - V. Terrein tusschen Badjowé en Watamponé.
  - VI. Watamponé en omstreken.
  - VII. De stelling van Pasempa.
  - VIII. Baai van Palopo.
  - IX. Bonto Batoe 15 en 16 Mei 1906.
  - X. Schets Rongkong-rivier en Lalilondong.
  - XI. Baroepoe.
-

HOOFDSTUK I.

1. Korte Beschrijving van Land en Volk. ¹⁾

Daar deze expeditie oorspronkelijk gericht was tegen Boni en eerst later uitgebreid werd met eene actie tegen Loewoe e. a., zullen we beginnen met eene beschrijving van Boni.

BONI of BONÉ met het onderhoorige LAMOEROE is gelegen op het Z. W. Schiereiland van Celebes, aan den W. oever van de Golf van Boni. Het grenst ten N. aan Wadjo, van welk rijk het gedeeltelijk door de Tjinrana gescheiden is, ten O. aan de Golf van Boni, ten Z. aan de afdeeling Ooster-districten en ten W. aan de afdeeling Noorder-districten, aan Tanette, Mario-ri-wawo (onderhoorig aan Soppeng) en aan Soppeng.

Bovendien moeten nog de volgende enclaves tot Boni gerekend worden:

- a. PITOEMPANOEWAE en KERA, begrensd ten Noorden door Loehoe en Sidenreng, ten W. en Z. door Wadjo en ten O. door de Golf van Boni;
- b. de kamongs TIMPOÉ, MALELA en TJAKEAWO, in Loehoe gelegen aan den mond der Tjimpoé—rivier.

Het leenvorstendom heeft eene lengte van het N. naar het Z. van ± 65 en eene breedte van het Oosten naar het W. van ± 45 palen (Java), terwijl het eene oppervlakte beslaat van ± 120 vierkante geografische mijlen.

---

¹⁾ Hiervoor is vnl. gebruik gemaakt van de beschrijving van Boni door den kapt. v. d. Weijde I. M. T. dl. I, 1905.

Na den oorlog van 1860 werden de landschappen Sindjai, Kadjang en Oud-Boelekoemba ingelijfd bij het Gouvernementsgebied en de Tjangka-rivier als de Zuidelijke grens van Boni aangenomen.

De binnenlanden zijn zeer bergachtig. De lagere streken strekken zich tot op 5 paal van de kust uit, zijn hier en daar moerassig en begroeid met nipalbosschen. Langs de geheele kust vindt men koraal- en modderbanken.

De hoogste toppen verheffen zich niet hooger dan $\pm$ 800 M.

De voornaamste rivieren zijn de WALANAÉ en de TJINRANA. Eerstgenoemde ontspringt op een top van het voorgebergte van den Bawa Karaëng, de hoofdketen, stroomt in algemeen N. richting en valt tegenover Seengkang, $\pm$ 2 paal O. van het meer van Tempé, in de Tjinrana. De Walanaé is belangrijker dan de Tjinrana en wordt door de inlanders veelal als hoofdstroom beschouwd. Zij is vanaf Seengkang tot Atakka, $\pm$ 30 paal, steeds bevaarbaar voor kleine prauwen (minimum waterdiepte in den drogen tijd $\pm$ $\frac{1}{2}$ M.). De hoogste waterstand is van half December tot half April. In den West-Moesson is zij onbevaarbaar door den wilden stroom, de enkele waadbare plaatsen zijn dan alleen met levensgevaar te passeeren. De breedte der rivier wisselt af tusschen 70 en 150 M.

De Tjinrana ontspringt op het Latibodjang-gebergte en stroomt in Z. richting langs en O.waarts van de meren van Sidenreng en Tempé. Tusschen Pampanoewa en Solo vormt zij de grens tusschen Boni en Wadjo en valt bij Palima met 5 armen in zee. Van Tempé tot Palima is zij van 100—150 M. breed. In den drogen tijd is zij bij Tempé doorwaadbaar. Bij niet al te lagen waterstand is de rivier tot Pampanoewa bevaarbaar voor vaartuigen van 6 à 7 voet diepgang en tot Tempé voor sloepen der Marine.

Geen der overige in Boni aanwezige rivieren of beter bergstroomen, welker aantal vrij talrijk is en die zich voor het grootste deel in de Golf van Boni of in de beide genoemde rivieren ontlasten, verdient afzonderlijke vermelding. Alleen van de PANJOELAH-RIVIER zij nog vermeld dat zij bij vloed bevaarbaar is voor sloepen en stoombarkassen tot aan de gelijk-

namige visscherskampong; en van de TANGKA-RIVIER, dat zij tot even boven Balang Nipa bevaarbaar is voor groote prauwen.

De eenige kunstweg in het geheele rijk is de tijdens de laatste expeditie (1859—60) door onze troepen aangelegde weg van Badjoé naar Watamponé. Deze weg is in den drogen tijd uitmuntend bruikbaar voor alle wapens, alsook voor karrentransport. De 4 M. breede weg is niet verhard en bevat geen afvoersloten, tengevolge waarvan hij in den regentijd uit eene aaneenschakeling van modderpoelen bestaat.

Alle overige verbindingen te land worden gevormd door voet- of paarden-paden (petékké-wegen).

De voetpaden zijn in den drogen tijd steeds bruikbaar; zij verbinden de kampongs onderling en bieden dus gelegenheid om het land in alle richtingen te doorkruisen. In de vlakte volgen zij de galangans. In den regentijd zijn zij gewoonlijk onbruikbaar en dan bestaat er geen verbinding met de westkust; ook, omdat dan alle rivieren zoodanig gezwollen zijn, dat zij slechts met levensgevaar overgetrokken kunnen worden.

De paarden-paden zijn de hoofd-voetpaden; zij zijn veelal ook in den regentijd bruikbaar en minder aan tracé-verlegging onderhevig dan de voetpaden. Zij volgen het gunstigst natuurlijk tracé, en daar zij dienen als marschweg der draagpaarden (petékké), vormen zij dus de aangewezen marschen communicatie-lijnen.

De voornaamste communicatiën met en in Boni zijn: ¹⁾

- a. Van Watamponé naar Palima.
- b. Van Watamponé naar Pampanoewa.
- c. Van Watamponé naar Watan Soppeng.
- d. Van Watamponé over Tadjong naar Takalala (Mario-ri-wawo).
- e. Van Watamponé over Palakka naar Takalala.
- f. Van Watamponé naar Tjamba.
- g. Van Watamponé naar Balang Nipa.
- h. Van Balang Nipa naar Tjamba.

¹⁾ Voor uitvoerige beschrijving dezer wegen wordt verwezen naar I. M. T. dl. I. 1905, bl. 430 e. v.

- j.* Van Balang Nipa naar Takalala.
- k.* Van Watan Lamoeroe naar Tjamba.
- l.* Van Watan Lamoeroe naar Takalala.
- m.* Van Watan Lamoeroe naar Segeri.

De kust is zeer laag en loopt met bijna onmerkbare helling in zee af, waardoor een breede strook van $\pm$ 1 K.M. bij eb droog valt. Baaien vindt men er niet. De reede van Badjoé ligt geheel open voor den Oostenwind. De reede van Palima, evenals die van Badjoé is gevaarlijk wanneer in den Oostmoesson, de Beroeboe, een krachtige Oostenwind, op de kust staat. Deze wind waait zelden gedurende den nacht. Op de reede van Palima moeten de booten ook ver uit den wal blijven en kunnen zij de Tjinrana alleen langs enkele zeer kronkelende geulen opvaren, waar van 2 tot 5 vademen water staat. (In 1860 gelukte het de „Admiraal van Kinsbergen” de Tjinrana tot aan Pampanoewa op te varen, wat niet naliet een diepen indruk op de bevolking te maken, in verband met de omtrent die plaats heerschende legende.)

De zee is meestal tot des morgens 9 uur kalm, daarna evenwel begint de deining en branding. Bovendien heeft men in de Golf van Boni gedurende een etmaal tweemaal eb en vloed, waarbij het verschil 1 M. bedraagt; bij springvloed is dit evenwel 3 M.

De droge tijd in Celebes valt van Augustus tot November; tot December zijn de nachten dan zeer koel en is de middag-temperatuur zeer hoog; de gemiddelde temperatuur is ongeveer 80° F.

Omtrent het zielen-aantal in Boni tastte men vóór de expeditie vrijwel in het duister, vermoedelijk zal het de 70.000 niet te boven gaan. Veelal vindt men de Boegineezen als oorlogszuchtig en dapper afgeschilderd. 't Laatste is evenwel aan gegronnen twijfel onderhevig, getuige de vele malen onder hen geconstateerde paniek, waartoe het rollen van den donder of wel het verschieten van een ster soms reeds voldoende waren. Ook de expedities van 1859 en '60 hebben niet bewezen, dat de Boegineezen een dapper volk genoemd moeten worden.

Omtrent de huizen en kampongs zij nog het volgende vermeld: Alle

huizen zijn op palen gebouwd, op $\pm$ 2 M. boven den grond. Door middel van een ladder of uitgekapt boomstam (voor aanzienlijken een houten trap) verkrijgt men toegang. De wanden zijn vervaardigd van peloepeeh, de daken van atap. De huizen zijn verdeeld in meerdere vertrekken. De algemeene indruk van Boegineesche huizen en kampongs is „smerig en verwaarloosd”. Wegens den vrij onveiligen toestand zijn de meeste huizen ompaggerd (levende, doode of gespleten bamboe). Meestal staan de huizen verspreid, slechts op enkele plaatsen aan de Tjinrana treft men groote huizengroepen aan. Welada aan de Tjinrana telt $\pm$ 700 huizen.

In de vlakke tellen de kampongs gemiddeld $\pm$ 50 huizen; in het gebergte komen slechts gehuchten voor.

Omtrent de strijdwijze van de Bonieren tegen een Europeeschen vijand vinden we vermeld:

Wanneer tot den oorlog besloten is, worden de bevelen voor het onder de wapens komen overgebracht (mondeling of schriftelijk), aan de ondergeschikte hoofden en vazallen, die dan hebben te zorgen, dat aan die bevelen door de bevolking wordt gevolg gegeven. Door den vorst, rijksbestierder, Hadatleden en de voornaamste prinsen moet de bevolking van vuurwapenen en munitie worden voorzien; voor de overige wapens moet de bevolking zelf zorgen. De Poenggawa — hoofd van het geheele krijgswezen — bepaalt, waar de benden zich moeten vereenigen en welke plaatsen ter verdediging moeten worden ingericht. Gewoonlijk bevindt de veldheer zich bij de reserve; nimmer stelt hij zich aan het hoofd zijner troepen.

De troepen te voet worden veelal in afzonderlijke groepen ingedeeld, opgesteld op meerdere gelederen, vooraan de van geweren voorziene manschappen.

De ruitery is bestemd voor het doen van onstuimige aanvallen; door de overmacht, het verrassend karakter en de juiste aanvalsrichting (flank) kon zij weleens succes verkrijgen tegenover onze, gedurende vroegere expedities met niet zeer snel schietende geweren bewapende, infanterie.

De beveiliging gedurende den nacht is bij den Boniër meestal zeer primitief;

veelal stelt hij zich met eene eenvoudige versperring der toegangen tot de kampong, waar hij overnacht, tevreden. Nachtelijke overvallingen kunnen dus veel succes hebben.

Tot een aanval op of eene overvalling van onze bivaks gaan de Boegineezen zelden over. Verontrusten van onze bivaks heeft meestal ten doel zich zelf tegen een aanval onzerzijds te beveiligen. Gelukt 't ons de benden uit elkaar te jagen, dan verspreiden zij zich om zich nabij den zetel van den vorst of de hoofdplaats weder te vereenigen, of wel zij trekken zich terug in het gebergte. Van zeer veel belang zal 't blijken den aanvoer van zout, opium en andere invoerartikelen te beletten, want daardoor zullen de benden spoedig verloopen.

---

2. Vroegere Geschiedenis.

Ten einde een gemakkelijk overzicht te hebben, zullen we de vroegere geschiedenis van ieder rijkje afzonderlijk vermelden.

BONI. Aannemende dat de geschiedenis van dit rijk tot aan de expeditiën van 1859 en '60 bekend is, en voor zooveel noodig verwijzende naar Hoofdstuk I van de Bonische Expeditiën van J. W. F. Herfkens, 1e Luit. Cav^{ie} O. I. L., zullen we hier aanvangen met het in 1860 verkregen resultaat.

De vorstin, die voor onze troepen naar het binnenland gevlucht was, werd door de Rijksgrooten verlaten. Deze zetten haar af en stelden de Rijkssieraden, zonder welke volgens den Bonischen Adat geen gezag mogelijk was, aan den Opperbevelhebber van de 2e Bonische Expeditie, den Luitenant-Generaal VAN SWIETEN, ter hand. In hare plaats werd een onzer bondgenooten AROE PALAKKA tot vorst aangesteld. Den 13^{en} Februari teekende hij met ons een contract, waarbij Boni van bondgenootschappelijk rijk, leenroerig land werd. Bij contract van 15 November 1860 moest hij een gedeelte van zijn rijk tot aan de Tangka-rivier als gouvernements-

gebied afstaan. Den 12^{en} Maart 1868 werd dit contract eenigszins gewijzigd, terwijl den 16^{en} Juni 1872 dat van 13 Februari 1860 nader werd aangevuld en gewijzigd.

Behalve eenige kinderen bij bijzitten verwekt, liet Aroe Palakka bij zijn dood een zoon uit zijn eerste en een dochter uit zijn tweede huwelijk na.

Deze zoon, LA PAWAWOOI KRAËNG SEGERI (de tegenwoordige leenvorst van Boni), mocht volgens de Boegineesche Adat niet opvolgen, daar hij van gemengd Loewoesch bloed was; zijne moeder was eene dochter van den leenvorst van Tallo. Aroe Palakka's dochter, die wel aan dezen eisch voldeed, werd dan ook bij den dood van haren vader in 1871 tot vorstin gekozen. Gehuwd geweest zijnde met den Goareeschen prins KRAËNG POPO, overleed zij den 26^{en} Januari 1895, nalatende eene 13-jarige dochter, BASSE DAËNG BAO, ook wel genaamd BOENGA SOETANA. Kraëng Popo trachtte toen zich tot vorst te doen verkiezen, wat evenwel door La Pawawooi verhinderd werd. Deze, door zijne half-zuster reeds tot Rijksbestierder aangesteld, wist te bewerken, dat de 13-jarige prinses tot vorstin werd gekozen. De eindbeslissing zou echter aan het Gouvernement worden overgelaten. Dit vreesde echter dat Boni te zeer onder den invloed van Goa zoude komen, daar de erfprinses zou trouwen met den zoon van den bestuurder van Goa; het maakte daarom bezwaren tegen de verkiezing van de 13-jarige Basse Daëng Bao en na eene bespreking van den Gouverneur van Celebes met den Hadat, werd, overeenkomstig den wensch van laatstgenoemd lichaam, La Pawawooi aangesteld tot vorst van Boni. Kraëng Popo overleed in 1902, terwijl Basse Daëng Bao op verzoek van den vorst en de rijksgrooten in Boni bleef, alwaar zij in Februari 1903 overleed.

Dat de nu opgetreden vorst onzen steun had, was een gevolg van de verschillende diensten, ons vóór dien door hem bewezen. In 1859 stelde hij zich ter beschikking van den Expeditie-Commandant en later werd hij belast met het bestuur over het landschap Sindjai. Daar hij als zoodanig minder goed voldeed, ging hij naar Boni terug, waar hij, zooals we reeds zagen, door zijne half-zuster tot Rijksbestierder verheven werd, na nog

door zijn vader tot Poenggawa benoemd te zijn. In 1868 en 1877 bewees hij ons ook belangrijke diensten bij onze verwickelingen in de Noorder-districten met Kraëng Bonto Bonto.

Langzamerhand begon echter zijne trouw te wankelen en pleegde hij feiten tegen ons gezag en ten nadeele van zijn land. Hij is aan opium verslaafd en de Hadat doet geheel wat hij wil. Bij het volk onbemind, doch zeer gevreesd, durft niemand hem te weerstaan. Zelf niet van Loewoesch bloed, heeft hij geen kinderen, die hem zouden kunnen opvolgen.

Hoewel er nog personen zijn, die volgens den Boegineeschen Adat, recht op den troon kunnen doen gelden — de dochter van de in 1859 verjaagde vorstin — is dit nu van minder belang, daar de gebeurtenissen reeds hebben aangetoond, dat er van zelfbestuur niet meer gesproken kan worden.

LOEWOE. Aanvankelijk tot het Boengaaisch contract van 18 November 1667 toetreden en in 1741 onze zijde gekozen hebbende tegen Wadjo, hadden we tot 1824 geene aanrakingen meer met dit Rijk. Pogingen in dat jaar en later in 1860 en '61 om een toetreden tot het vernieuwd Boengaaisch contract te bewerken, mislukten.

In September 1861 gelukte het echter met Loewoe een afzonderlijk contract te sluiten, dat bij Gouvernements-Besluit (G. B.) d.d. 12 December 1861 N°. 6 werd goedgekeurd en bekrachtigd. Den 15^{en} September 1887 werd met den toenmaligen vorst een nieuw contract gesloten. Verdere aanrakingen werden niet verkregen, totdat in 1897 door Loewoe hulp werd gevraagd in een strijd tegen de Sidenrengers, die de omliggende rijkjes binnengedrongen waren. De Toradja's die zich deze overheersching niet wilden laten welgevalen, riepen de hulp in van Loewoe. Daar dit zich echter niet sterk genoeg gevoelde, diende het vorenvermeld verzoek bij de Regeering in. Er werd toen alleen toegestaan de invoer van geweren om de Toradja's te beschermen. Loewoe kon zich op deze wijze echter niet handhaven en riep ten slotte de hulp van Boni in. Deze werd gaarne verleend. Eene krijgsmacht toog naar Loewoe, versloeg de Sidenrengers en lijfde een groot gebied bij Boni in. Loewoe moest hierin tegen wil en dank berusten en teekende het voorgelegde contract. In Maart

1904 hernieuwde Loewoe door het zenden van een gezant de in dat contract vermelde beloften.

Naar aanleiding daarvan zal dus ook Loewoe in een strijd van het Gouvernement tegen Boni zonder twijfel de zijde van laatstgenoemd rijk kiezen. Daar de afstand tusschen beide rijken echter vrij groot is, zal het verleenen van hulp wel bemoeijlikt of tegengegaan kunnen worden.

WADJO. In 1670 sloot Wadjo een contract met de Oost-Indische Compagnie, waarbij dit rijk een leenrijk werd. Men hield zich echter in het geheel niet daaraan, in 1737 en '38 verzette men zich openlijk. Eene in 1740 gezonden expeditie onder den Generaal Smout keerde onverrichter zake terug. Van nu af aan werd het contract van 1670 beschouwd als niet te bestaan. In 1824 leden pogingen, om Wadjo tot het onderteekenen van het vernieuwd Boengaaisch contract te bewegen, schipbreuk evenals in 1860, hoewel Wadjo zich niettegenstaande het sluiten van de Tjinranarivier — een belangrijk nadeel voor den Wadjo'schen handel — onzijdig hield in onzen strijd tegen Boni.

Herhaalde binnenlandsche onlusten kwamen nu voor, tot in 1867 voor den moord op een burger-opnemer eene schadevergoeding werd geëischt, die echter eerst in 1869 voldaan werd. De gespannen verhouding met Wadjo bleef bestaan tot in 1888 een contract werd gesloten, waarbij Wadjo tot bondgenootschappelijk land werd verklaard. In 1900 werd de tegenwoordige AROE MATOWA door den Resident te Tempé geïnstalleerd.

In 1899 ontstond eene gespannen verhouding tusschen Boni en Wadjo. Door eene handige politiek van La Pawawooi — o.a. de benoeming van Aroe Matowa tot Djenderella Boni — opperbevelhebber van Boni — werden echter de voornaamste hoofden aan Boni verbonden.

We zullen dan ook zien, dat Wadjo in den strijd van Boni tegen ons Gouvernement diens zijde zal kiezen.

DE BOND ADJATAPPARANG. Hiertoe behooren in volgorde van hunne belangrijkheid: SIDENRENG, RAPPANG, SAWIETTO, SOEPPA en ALIETTA.

In 1814 werd de kuststrook, waarop Paré Paré gelegen is, aan Soeppa door de Engelschen ontnomen en aan Sidenreng in bewaring gegeven.

In 1824, op 30 Augustus, trad Sidenreng tot het vernieuwd Boengaaïsch contract toe, de overige staatjes deden dit in 1825.

Toen het Gouvernement in 1824 den vorst behulpzaam was bij het benoemen van den troonopvolger, werd daarvoor de kuststrook Paré Paré afgestaan en werd een en ander aanvaard bij G. B. dd. 17 Juli 1824, n°. 10.

In 1831 kwam LA PANGORISANG aan het Bestuur, wien een Europeesch ambtenaar werd terzijde gesteld. Niettegenstaande dit toezicht ontbrandde een broeder-oorlog tusschen den vorst en den voor hem in 1824 achtergestelden broeder DATOE LAMPOELLA, waarin talrijke Soppengsche en Bonische prinses, alsmede Wadjosche benden aandeel hadden. Deze oorlog duurde tot den dood van Datoe Lampoella in 1855.

In 1854 werd op verzoek van La Pangorisang het contract vernieuwd. Eene afzonderlijke acte bepaalde dat Paré Paré ons eigendom was, en te allen tijde van Sidenreng's bestuurder, aan wien het in bewaring was gegeven, kon opgevorderd worden. In hetzelfde jaar werd nog verzocht tot eene feitelijke bezetting over te gaan. Dit bleef evenwel achterwege door de gespannen verhouding met Boni. Kort daarna werd door denzelfden vorst verzocht niet tot eene bezetting over te gaan, terwijl de onderhandelingen een minder vriendschappelijk karakter droegen.

Hoewel nog enkele malen tot eene bezetting besloten werd, bleef deze toch achterwege.

In 1882 overleed La Pangorisang en werd hij opgevolgd door zijn zoon SOEMANGA ROEKKA, met wien in 1886 een nieuw contract werd gesloten.

In 1888 steunde hij ons bij het sluiten van het contract met Wadjo. Hij overleed echter in 1904 en werd opgevolgd door zijn jongeren broeder LA SADAPOTTO. Onderhandelingen met dezen aangeknoopt, leidden tot eene bezetting van Paré Paré. Hieruit zou opgemaakt kunnen worden dat La Sadapotto ons goed gezind is; gaan we echter de familie-betrekkingen na met den Aroe Matowa van Wadjo, wiens zoon troonopvolger is in Sidenreng, terwijl Soeppa en Alietta bestuurd worden door den vorst van Goa, dan is het te verklaren, dat de vorst van Sidenreng zich

toch tegen ons verklaard heeft en het met de Regeering gesloten contract terugzond. Zoo zouden we dus ook dit Rijk tegenover ons vinden.

SOPPENG. Dit rijk weigerde in 1824 op te komen om onderwerping aan 's Konings gezag te erkennen, tengevolge van de minachting, die het had voor het Europeesche element, verlaten als het was door de Engelsen in een strijd tegen Boni. In 1833, toen wij Sidenreng te hulp kwamen, koos het openlijk tegen ons partij.

Na de onderwerping van Boni werd met Soppeng een contract gesloten, dat in 1867 vernieuwd en door de tegenwoordige vorstin opnieuw bevestigd werd.

Familie-betrekkingen met ons vijandig gezinde personen zullen ook Soppeng in een strijd tegen Boni tegen ons partij doen kiezen, waarbij de vorstin dan kan rekenen op de hulp van de voornaamste Soppengsche prinsen.

TANETTE. Aangezien de tegenwoordige vorstin en haar dochter volkomen op onze hand zijn, en bovendien de vorstin ons reeds in 1895 waarschuwde tegen La Pawawooi, behoeven we niet te vreezen, dat dit rijk tegen ons partij zal kiezen en is dus eene verdere beschrijving hier overbodig.

GOA. De tegenwoordige vorst **KRAENG LEMBANG PARANG** is ons, door eigen belang gedreven, veel jaren goedgezind geweest. Hij is evenwel zwak, de teugels van het bewind berusten dan ook in handen van den ons slecht gezinden Rijksbestuurder. In 1904 zond deze Groote een vertrouwde naar Boni om de kruit-fabricatie te onderwijzen, terwijl bovendien 150 Beaumont-geweren werden gezonden. Familie-betrekkingen kunnen ook de Goaresche vorsten-familie en de Datoe's Soeppa en Alietta tegen ons opzetten. De les, gegeven naar aanleiding van de Goaresche expeditie naar Djampoea, heeft echter bovendien de ons vroeger goedgezinde bevolking minder vriendschappelijk gestemd. Hoewel Goa's vorst zich daartegen verzette en bekend liet maken dat er geen vijandschap tusschen hem en het Gouvernement was, stond het zeer te bezien of hij de oorlogspartij zou kunnen bedwingen, temeer daar de meeste prinsen tegen ons waren.

Door de oorlogspartij gedwongen, zond de vorst van Goa den 28^{en} April 1905 reeds een schrijven aan den Gouverneur-Generaal, waarin hij zich beklaagde over het optreden van den Gouverneur van Celebes in de Djampoea-zaak. Wordt in dezen geen genoegdoening gegeven, dan zal dit een reden kunnen worden om openlijk tot vijandelijkheden over te gaan.

De geschiedenis heeft geleerd, dat de veronderstellingen, gebaseerd op de vroegere geschiedenis, met betrekking tot vijandelijkheden der verschillende rijken tegenover het Nederlandsch-Indische Gouvernement, bewaarheid zijn geworden, waaruit te verklaren is dat de oorspronkelijk tegen Boni en Loewoe bedoelde expeditie overging in eene tegen Zuid-Celebes.

HOOFDSTUK II.

1. De Aanleiding.

Zagen we in het voorgaande hoofdstuk, dat de toestand in Zuid-Celebes verre van rooskleurig kon genoemd worden, zoo vond de Indische Regeering eerst in het optreden van den vorst van Boni — LA PAWAWOOI — eene geschikte gelegenheid, door het zenden van eene expeditie naar dat Rijk, ter erkenning van hare souvereiniteit en haar gezag, om de zaken in dat deel van den archipel beter te regelen.

Op blz. 8 vermeldden wij reeds dat La Pawawooi, hoewel ons vroeger goed gezind, langzamerhand in zijne gevoelens ten opzichte van ons begon te veranderen. Sedert 1897 werd dit duidelijk, daar hij zich van toen af verschillende malen schuldig maakte aan overtreding van het bestaande contract en tevens bij meerdere gelegenheden den eerbied en gehoorzaamheid tegenover het hoofd van het Gewest uit het oog verloor.

Dit moge blijken uit verschillende feiten, door hem sedert 1897 gepleegd, en waarover hij door den Gouverneur van Celebes werd onderhouden, zonder dat dit echter eenige uitwerking had.

1°. In Mei 1897 werd door Loewoe de hulp van Boni ingeroepen tegen de Toradja's (zie blz. 8.) Hoewel de Gouverneur van Celebes alleen toestond, dat deze hulp mocht bestaan in het zenden van geweren en munitie, zond La Pawawooi een sterke krijgsmacht. Daarvoor eischte de Poenggawa een deel der Toradja-landen. Het heerschappij uitoefenen buiten de grenzen van het Rijk is echter bij art. 6 van het contract verboden. Het verkeerde dezer handelingen werd den vorst door den Gouverneur onder het oog gebracht.

2°. Bij eene tuchting van het Wadjosche district Bola werd de Bonische grenskampong Solo door AROE PENIKI in brand gestoken wegens verdenking van heulen met Bola. Toen eene boete daarvoor werd geweigerd, zond de vorst van Boni den Poenggawa met eene krijgsmacht naar Peniki om wraak te nemen. Peniki werd bezet, doch nu kwam de Gouverneur tusschen beiden en gelastte terugroeping van den Poenggawa. Op 't punt van terugkeeren vernam deze dat Aroe Peniki Pampanoewa aangevallen had, doch afgeslagen was. Hij verbrandde toen Peniki en keerde terug, bij Seengkang kwam het tot een treffen, waar de Bonieren eene volkomen overwinning behaalden.

Op de terechtwijzing, dat eigenmachtig oorlogvoeren verboden was, antwoordde de Bonische vorst, dat hij zijn grondgebied tegen aanrandingen verdedigd had. Hij beloofde evenwel een volgenden keer de bemiddeling van den Gouverneur te zullen invoeren.

3°. Niettegenstaande al deze vertoogen van den Gouverneur kwamen toch steeds klachten binnen dat de vorst van Boni in Peniki belastingen liet heffen, zich met de aangelegenheden van Wadjo bemoeide en daarheen gewapende Bonieren zond. Daar een dergelijk optreden tegen onze bondgenooten niet gedoogd kon worden, onderhield de Gouverneur den vorst wederom over zijne verplichtingen.

4°. In November 1901 kwam eene Bonische prauw, voerende de gele

vlag en den vorstelijken wimpel in Saleyer, voorzien van een schrijven van den Leenvorst om aldaar van Bonieren belasting te heffen.

Een en ander is in strijd met art. 12 en 13 van het op 6 Februari 1896 gesloten contract. De vorst antwoordde, dat hij die prauwen had gezonden om onderzoek te doen naar de oorzaak van den dood van onderdanen van hem te Larantoecka; hij had vlag en wimpel medegegeven, meenende dat Larantoecka Engelsch grondgebied was. Toen hij erop gewezen werd, dat hij daardoor het Ned. Ind. Gouvernement in groote moeilijkheden had kunnen brengen, antwoordde hij eerst zeer ongepast, doch vroeg later vergiffenis.

5°. Hoewel volgens het contract (art. 20) het recht tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen geheel aan de Regeering was gegeven, maakte de vorst bezwaren tegen het verleenen van vergunning daartoe.

Eveneens verzette hij zich tegen den afstand van de in- en uitvoerrechten tegen schadeloosstelling, zooals bepaald was in de art. 21 en 22 van het contract.

6°. De vorst had alle mogelijke bezwaren en verleende geen hulp en medewerking bij de opname van het vaarwater in de Golf van Boni.

7°. Toen het Bestuur in Maart 1903 vernam, dat 20 gewapende prauwen naar Loewoe waren gegaan en daar brandschatting hadden opgelegd, zich in bestuurszaken hadden gemengd, in- en uitvoerrechten hadden geheven, en zich aan andere ongeregelde heden en contract-breuken schuldig maakten, werd de vorst omtrent een en ander onderhouden. Hij verantwoordde zich, gehandeld te hebben uit domheid en armoede. Bovendien had hij door bedreiging de vorstin van Loewoe gedwongen tot betaling van een schuld aan een reeds overleden Arabier.

8°. Kort daarop werd bericht ontvangen dat een 6-tal prauwen met gewapende Bonieren in Kewa (afdeeling Larantoecka, N. Flores) was gekomen om de nalatenschap van een Boeginees, op aansporen van een zendeling van den vorst vermoord, te aanvaarden. Hoewel de posthouder zich krachtig daartegen verzette, werd van de weduwe van den Boeginees f 10.000 aan geld en kostbaarheden gestolen. De prauwen keerden hiermede naar Boni terug.

We zien dus uit het voorgaande, dat de vorst verscheidene malen het contract heeft geschonden, maar tevens kunnen we daaruit lezen dat het Gouvernement alles heeft gedaan om langs vredelievenden weg tot een gezonden toestand te komen, zelfs op gevaar af dat het prestige van het Gouvernement ernstig daardoor geschaad kon worden.

Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat, toen de Gouverneur andermaal eene bespreking hield met den vorst over den afstand van de in- en uitvoerrechten, nadat in Januari 1904 door den Resident ter beschikking een en ander ook behandeld was, en geen van beide keeren tot een afdoend resultaat werd gekomen, ten slotte met den sterken arm moest worden gedreigd.

Het plaatsen van Europeesche ambtenaren in Boni, zooals ook wel aanbevolen werd en waartoe art. 16 van het contract ons ook de bevoegdheid verleende, zou nu, waar de Gouverneur geen invloed had, vermoedelijk ook niets uitwerken, terwijl het bovendien onder deze omstandigheden wellicht voor de betrokken personen gevaarlijk kon zijn.

Toen dan ook in 1905 besloten werd tot het stellen van eischen, waaraan onmiddellijk voldaan moest worden, onder bedreiging met eene expeditie, kon men niet zeggen, dat niet alles was gedaan om den vrede te bewaren.

De Indische Regeering was reeds voorbereid op eene expeditie tegen Boni. Tot het verzamelen van gegevens werd nl. reeds lang te voren een reis gemaakt in Boni door den toenmaligen Kapitein van den Generalen Staf A. E. PIERA.

---

2. Samenstelling der Expeditie.

Bij G. B. van 14 Juni 1905 n°. 1 werd de samenstelling der expeditie tegen Boni vastgesteld. Zie verder hiervoor bijlage A.

De maritieme middelen aan de expeditie toegevoegd bestonden uit :	
de pantserschepen :	HERTOG HENDRIK ¹⁾ (Vlaggeschip). KONINGIN REGENTES. ¹⁾ DE RUIJTER.
pantserdekschip :	ZEELAND.
flottielje-vaartuigen :	BORNEO, ASSAHAN, SERDANG.
recherche-vaartuig :	BRAK.
politie communicatie-v ^t :	TJANTIK II.
Opiumjager :	ARGUS (voor dépêches).
G. S. S.	KWARTEL (voor communicatie). BROMO (vivres-schip). BANDA (kolenhulk).

Het bevel over deze scheepsmacht was opgedragen aan den commandant van het Ned. eskader in N. I., den kapitein ter zee A. H. HOEKWATER, Adjudant Luitenant ter zee 2e kl. A. W. BOEKE.

De transportvloot bestond uit 7 stoomschepen van de Koninklijke Paketvaart-Maatschappij.

Uit de bemanning van de Hertog Hendrik en Koningin Regentes werd eene marine-landingsdivisie gevormd van 160 man onder den kapitein-luitenant ter zee WOLDRINGH met de luitenants ter zee KRUYSS, HOUWERT en GREGORY, benevens 40 Mariniers onder den Luitenant KIMBAL.

Aan de troepen der landmacht had eene extra verstrekking van een stel veldkleeding plaats gehad. Deze bestond uit:

Voor onberedenen :

- 1 sergen jas met distinctieve teekenen,
- 1 blauw katoenen jas met knopen,
- 2 blauw katoenen pantalons,
- 2 paar zeildoeksche rijgschoenen en
- 1 bamboehoed.

Voor beredenen :

- 1 sergen jas met distinctieve teekenen,

¹⁾ Voorzien van installatie draadlooze telegrafie.

- 1 blauw katoenen jas met knopen,
- 1 blauw katoenen rijbroek,
- 1 bamboehoed.

Verder was bepaald dat alle militairen, die niet van Landswege kleding ontvingen, de bovenomschreven kledingstukken tegen betaling uit 's Lands voorraad konden ontvangen.

3. Staatkundig en krijgskundig doel der Expeditie.

Bij G. B. dd. 14 Juni 1905 werd aan den Gouverneur van Celebes opgedragen door een Europeesch bestuursambtenaar, in de tweede helft van de maand Juni 1905, namens het Gouvernement van Nederlandsch-Indië de volgende eischen te doen stellen:

A. Aan het zelfbestuur van Boni.

1°. Nakoming van de, ingevolge de artt. 21 en 22 van het met den bestuurder van dat landschap en zijne landsgrooten op 16 Februari 1895 gesloten en bij besluit van den 4^{en} Januari 1897 n°. 18 goedgekeurd en bekrachtigd contract, op genoemd zelfbestuur rustende verplichting om mede te werken tot de overdracht aan het gouvernement tegen billijke schadeloosstelling, van het recht tot het heffen van in- en uitvoerrechten.

2°. Erkenning van het recht van het Gouvernement tot uitoefening van het havenbeheer en de havenpolitie in dat landschap, met welken maatregel gepaard zal gaan plaatsing van gouvernementambtenaren in Boni (art 16 van bedoeld contract);

3°. Aanzegging, dat aan het zelfbestuur een door bovenbedoelden bestuursambtenaar te stellen termijn van hoogstens 10 dagen wordt

gelaten om zich bereid te verklaren de gestelde eischen te aanvaarden en dat, indien geen tijdig antwoord wordt ontvangen, bedoelde eischen als afgewezen zullen worden beschouwd.

B. Aan het zelfbestuur van Loewoe.

1^e. Nakoming van de, door de tegenwoordige bestuurster van dit landschap, bij de door haar, op den 2^{den} Mei 1900 gepasseerde acte van verband afgelegde belofte om te zullen medewerken tot eene regeling van de Noordelijke grens van het landschap op de nader door het Ned.-Ind. Gouvernement aan te geven wijze, in dien zin, dat door het zelfbestuur van Loewoe ten behoeve van het Gouvernement van N.-I. afstand wordt gedaan van de rechten en aanspraken van Loewoe op de Posso-streek, tegen betaling door het Gouvernement van eene billijke schadeloosstelling.

2^e. Sluiting van een nieuw contract op den voet van het bij dezen eisch te voegen nieuwe Celebes-model-contract, als boetedoening voor de onbehoorlijke bejegening door het zelfbestuur van Gouvernementsambtenaren, laatstelijk van die, welke ter regeling van de Sub. 1^e. bedoelde aangelegenheid zich in Maart 1904 naar Loewoe begeven hebben en voorts ter voorkoming van eventueele herhalingen van dergelijke handelingen van de zijde van het zelfbestuur.

3^e. Aanzegging dat aan het zelfbestuur een door bovenbedoelden bestuursambtenaar te stellen termijn van minstens 10 en van hoogstens 14 dagen wordt gelaten om zich bereid te verklaren de gestelde eischen te aanvaarden en dat, indien geen tijdig antwoord wordt ontvangen, bedoelde eischen als afgewezen zullen worden beschouwd.

Uit deze eischen blijkt in welke opzichten Loewoe in zijne verplichtingen te kort gekomen was, waarvoor bij niet inwilliging eene expeditie noodig geoordeeld werd.

Tot het overbrengen van deze eischen vertrok de Resident Brugman met den controleur Goedhart en eenige Inlandsche ambtenaren, benevens den tolk Cramer den 21^{en} Juni 1905 met H^r. M^s. Holland en Zeeland van Makassar naar Badjowé. Den 22^{en} Juni te 12 uur middag, kwamen deze schepen ter reede van Badjowé aan, alwaar onmiddellijk eenige gewapende sloepen werden gestreken voor het met de overbrenging belaste gezantschap. Dit bestond uit: den Regent van Maros, Pake daeng Masiga, den kapitein der Maleiers te Makassar, Intje Lele en den hoofdzending van het bureau van inlandsche zaken te Makassar, Achmad daeng Marola.

De eischen waren bekend gesteld in een schrijven van den Gouverneur van Celebes dd. 21 Juni 1905 no. 302 I/Z. Dit schrijven moest eigenhandig aan den vorst worden gegeven, tenzij bij het aan wal komen uit de houding van het volk mocht blijken, dat men gevaar liep, in welk geval men het aan een ieder, wien ook, ter bezorging kon afgeven. Hoewel veel volk kwam uitloopen, was van eene dreigende houding geen sprake, zoodat het gezantschap zich naar den Sjahbander begaf. Daar deze echter naar Watamponé was, wachtte men tot hij zou zijn teruggekeerd. Na door dezen ambtenaar te zijn ontvangen, kon het gezantschap naar Watamponé doorgaan. Aldaar aangekomen begaf men zich naar den Tomari lalang of rijksbestierder, die den vorst van de aankomst van het gezantschap kennis gaf. Te 5 uur n.m. werd het gezantschap bij den vorst toegelaten. Bij deze plechtigheid was de vorst omringd door zijne grooten, buiten de woning stonden vele honderden gewapenden ($\pm$ 700 geweren en $\pm$ 500 lansen); de houding dezer menschen was minder vriendschappelijk, hetgeen ook bleek uit enkele opgevangen gezegden.¹⁾

¹⁾ Alvorens binnen te treden moesten onze gezanten eene belediging, tevens bedreiging ondergaan, want de sluitboom van de voordeur werd niet zooals gebruikelijk is tegen den wand van het huis, doch dwars voor de deur op den vloer geplaatst. Men moest er dus overheenstappen. Onze inl. gezanten begrepen dadelijk wat dit beteekende, nl. dat zij zich van het oogenblik van binnentreden in de macht van den leenvorst bevonden, die naar willekeur over hen kon beschikken.

Bij het verlaten der woning geschiedde hetzelfde, hieruit moest blijken, dat zij nu ongehinderd konden vertrekken.

Bij den Boeginees en Makassaar geldt eene dergelijke handelwijze als eene bedreiging.

Gedurende het verblijf van het gezantschap in de woning van den vorst werd de brief niet geopend, wel stelde hij enkele vragen, o.a. waarom oorlogsschepen ter reede waren gekomen zonder voorafgaande kennisgeving. Onze zendelingen antwoordden daarop, slechts de opdracht te hebben tot het overhandigen van den brief.

Zonder overlast ondervonden te hebben, keerde het gezantschap om 11 uur n.m. aan boord terug, alwaar het een verslag van de zending aan den Resident Brugman deed. Daar het niet zeker geacht kon worden, dat een volgend gezantschap even welwillend behandeld zou worden, werd nu bepaald, dat geen zendelingen meer naar den wal zouden gezonden worden.

De Holland bleef ter reede het antwoord van den vorst afwachten, terwijl de controleur Goedhart gemachtigd werd dat antwoord in ontvangst te nemen en te openen.

Den 29^{en} Juni 3 uur n.m. werd dit ontvangen. Zooals verwacht, behelsde het eene weigering op de gestelde eischen; bovendien kreeg men de overtuiging dat verdere pogingen om tot eene schikking te komen toch op niets zouden uitloopen. De controleur zond daarop een schrijven aan den vorst, waarin werd medegedeeld, dat het Gouvernement bij zijne eischen bleef en dat dus van af 30 Juni alle in- en uitvoer in Boni belet zou worden.

Deze brief werd aan den Sjahbandar ter overbrenging afgegeven. Op dit schrijven werd antwoord ontvangen (Bijlage B.), waaruit bleek dat de vorst geen schuld voor de komende gebeurtenissen op zich wilde nemen, doch alles op rekening van het Gouvernement wilde schrijven.

Ondertusschen — den 24^{en} Juni 6 uur n.m. — was de resident met de Zeeland en de inmiddels ter reede aangekomen de Ruyter naar Paloppo vertrokken om aan het tweede deel zijner opdracht te voldoen.

Te 3¹/₂ uur n.m. aldaar aangekomen, begaf te 4 uur n.m. de hoofdzending zich, van een Chinees vergezeld, aan land om den brief van den

Gouverneur te overhandigen. Deze keerden te 8 uur n.m. terug, nadat zij den brief gebracht hadden aan den Opoe Patoenroe, die hem doorzond naar de vorstin. Deze kon den brief niet dadelijk lezen, omdat de Opoe Tjaning (kroonprins) zwaar ziek lag. De Chinees bleef aan wal om tot inwilliging der eischen mede te werken. Hoewel in den beginne veel kans bestond op eene vredelievende oplossing van de kwestie, kreeg men den 30^{en} toch bericht, dat de eischen waren afgewezen. Dien dag was n.l. eene groote vergadering gehouden, waarin besloten werd de eischen niet in te willigen en waarvan de bovengenoemde Chinees onmiddellijk den uitslag aan den Resident mededeelde. Een bezoek van de tante van de vorstin, Opoe Kenie, aan den resident,, aan wie alles nog eens duidelijk werd uitgelegd, had geen uitwerking ten goede.

Den 1^{en} Juli te 6 $\frac{1}{2}$ uur n.m. kwam een gezantschap het antwoord van het zelfbestuur — weigering op de gestelde eischen — brengen. Den 2^{den} Juli werd daarop medegedeeld dat alle in- en uitvoer zou worden belet.

Door deze weigeringen was dus de oorlog feitelijk verklaard. Daar het N.-I. Gouvernement echter alles in het werk wilde stellen om tot eene vredelievende oplossing te geraken, zou, alvorens tot eene landing mocht worden overgegaan, eerst nog een ultimatum overhandigd worden. Dit zou echter met de expeditionnaire troepen verzonden worden. Gaan we dus eerst het vertrek der voor de expeditie aangewezen troepen na.

---

4. Het vertrek der Expeditie.

Daar de garnizoenen der voor de expeditie bestemde troepen zeer verspreid lagen, werden Tandjoeng Prioek, Semarang, Soerabaja en Makassar

aangewezen als embarkementsplaatsen, terwijl verder bepaald werd, dat de transportschepen zich ter reede van Boelekoemba (zie schets I) zouden vereenigen.

De verdeeling der troepen over de verschillende transportschepen was geregeld als aangegeven in bijlage C., waaruit tevens blijken de verschillende vertrekdata's. De vivres, zoomede de goederen bestemd voor de Artillerie, Genie, Militaire Administratie, Geneeskundigen Dienst enz. werden ingeladen aan boord van het gewezen wachtschip „Bromo”, tijdelijk voor dat doel door de Marine afgestaan en door de zorg der Marine daarvoor ingericht.

Den 17^{den} Juli was de geheele transportvloot op de reede van Boelekoemba vereenigd. De „Van Riemsdijk” met den opperbevelhebber aan boord deed op haar reis daarheen Makassar en Kampong Kassi aan tot opneming van resp. 65 dwangarbeiders en 225 vrije lieden, afkomstig van het landschap Binamoe ¹⁾, welke laatsten als koelies bij den algemeenen trein zouden worden ingedeeld.

Den 18^{en} Juli te 6 uur n.m. lichtte de transportvloot het anker en stoomde in eskader naar de reede van Badjowé, die te 3 u. 15 n.m. bereikt werd. Op die reede waren reeds vereenigd de oorlogsschepen en het vivres-schip „Bromo” dat door het Ss. Coen der K. P. M. daarheen was gesleept.

De overtocht der schepen werd door goed weer begunstigd, bijzonderheden deden zich gedurende de reis niet voor.

---

¹⁾ Malasoro-baai (Z. W.-hoek Zuid-Celebes).

5. Overbrenging van het Ultimatum.

Onmiddellijk na aankomst ter reede begaf de bevelhebber zich met zijn staf naar het vlaggeschip „de Hertog Hendrik” tot het houden van eene bespreking. In de eerste plaats werd besproken het overbrengen van het ultimatum. De commandant der zeemacht ried aan het overbrengen uit te stellen tot den volgenden dag, daar de sloep, die daarvoor naar den wal moest gaan, niet vóór het invallen der duisternis terug kon zijn. Dienovereenkomstig werd besloten, zoodat het overbrengen vastgesteld werd op den 19^{en} Juli, de termijn van 24 uur zou dus den 20^{en} Juli te 8 uur v.m. verstreken zijn.

Te 6 uur v.m. vertrok de overbrenger van het ultimatum naar den wal, alwaar het te 7 uur v.m. zonder bijzonderheden in ontvangst werd genomen. Na eenigen tijd gewacht te hebben, keerden onze gezant en zijne begeleiders naar de Hertog Hendrik terug.

Daar iedereen overtuigd was, dat de vorst niet zou voldoen aan de hem gestelde eischen, werden al dadelijk maatregelen genomen voor de landing, die naar aanleiding van eene weigering zou moeten plaats hebben.

Den 20^{en} Juli te 7.20 v.m. werd aan boord van de „Koningin Regentes” het zeer vormelijke, doch afwijzende antwoord¹⁾ van den vorst van Boni ontvangen. Daar de transportvloot met eenige oorlogsschepen, zooals we nader zullen zien, gedurende den nacht naar O. Patiro verstoemd was, werd van dit afwijzende antwoord draadloos bericht gezonden aan den zich eveneens bij Patiro bevindenden opperbevelhebber.

1) Het antwoord was zeer hoffelijk gesteld; de vorst beweerde niets vijandigs tegen de Compagnie te hebben, ook niet te willen vechten, doch zich ook alleen aan het oude contract te willen houden.

HOOFDSTUK III.

1. De verkenning van het Landingspunt.

Bij de in het vorige hoofdstuk genoemde bespreking deelde de commandant der zeemacht mede, dat bij gehouden verkenningen van af de schepen gebleken was, dat de vijand over eene groote uitgestrektheid aan de kust, vanaf kampong Tippoeloewe in 't Noorden, tot bezuiden Badjowé, versterkingen had opgeworpen, en dat daaraan nog steeds werd gewerkt. In 't Noorden en 't Zuiden sloot deze linie aan de strook bako-bako, die zich van Tippoeloewe tot O. Patiro uitstrekt. Verder waren door de Marine peilingen gedaan en was de voor de kust liggende bank onderzocht, met betrekking tot begaanbaarheid. Bovendien waren de noodige metingen verricht voor eene eventueele beschieting van Watamponé. Bij al deze verkenningen hadden geen vijandelikheden plaats gehad. Eene verkenning naar de Tjinrana-rivier had uitgewezen dat ook daar versterkingen waren opgeworpen op dezelfde plaats als in 1859 en '60, welke door zware versperringen storm-vrij waren gemaakt. Bovendien maakte de zware zee eene landing bij de Tjinrana-rivier vrij bezwaarlijk.

Bij Badjowé moesten de schepen tengevolge van ongeschiktheid van de reede op grooten afstand uit de kust blijven, zoodat de troepen bij eene landing aldaar een grooten afstand wadende zouden moeten afleggen, hetgeen dus belangrijke verliezen zou kunnen kosten.

In verband met deze mededeelingen en het plan van den opperbevelhebber om op zoodanig punt te landen, dat van daaruit naar Watamponé zou kunnen worden opgerukt, en waardoor tevens de versterkingen bij Badjowé in den rug werden genomen, werd besloten den volgenden dag verkenningen in N. en Z. richting te doen plaats hebben. Tot dat doel gingen den 20^{en} te 6 uur v.m. de Assahan, met den 2de bevelhebber en den kapi-

tein van den staf, en de Borneo met den chef van den staf aan boord, onder stoom.

De Assahan verkende in Z. richting tot aan Kadjoë (halverwege O. Patiro en O. Saleng keto); de Borneo tot aan de monding van de Tjinrana. Beide vaartuigen waren om 4 u. n.m. ter reede van Badjowé terug. De 2de-bevelhebber had een geschikt punt gevonden nabij O. Patiro, waar de sloepen tot 50 M. het strand konden naderen; de verkenners waren aan wal geweest, maar konden van daar niet waarnemen of het terrein achter de strandwildernis mogelijk bezwaren zou opleveren. De verkenning tot aan de Tjinrana had geen nieuwe gezichtspunten opgeleverd.

In verband met den uitslag dezer verkenningen werd besloten, den 20^{en} te landen tusschen O. Patiro en kg. Lasaran (kaart Golf van Boni van Laboewa tot Badjowé, opname 5—1903), zie schets II. Tegenover Badjowé zou eene schijnlanding plaats hebben, dus juist het tegenovergestelde van het in 1859 gevolgde plan.

Volgens de zeekaart was O. Patiro ook een zeer geschikt punt en als zoodanig was 't ook in de praktijk bekend. Booten van de pakketvaart namen hier bij voorkeur de uit te voeren paarden aan boord. Omtrent het terrein tusschen het landingspunt en den weg naar Watamponé ontbraken echter gegevens. Een in 1864—67 geteekende kaart deed zien, dat eene smalle, moerassige strandstrook doorgetrokken zou moeten worden.

2. De Landing bij O. Patiro.¹⁾

Den 19^{en} Juli gaf de bevelhebber de landingsorder en het landingsbevel uit, welke opgenomen zijn resp. in Bijlage D. en E.

Om de landing verrassend te doen zijn, zouden de stoomschepen met

¹⁾ Zie schets II.

de troepen voor de landing bestemd, alsmede de oorlogsschepen zich 's nachts van de reede van Badjowé naar O. Patiro begeven. Te 4.30 v.m. vertrokken daarom deze schepen met gedoofde lichten naar de ankerplaats benoorden O. Patiro; de oorlogsschepen kwamen daar op $\pm$ 1000 M. ten anker, de transportschepen op $\pm$ 500 M. daarbuiten in de 2de linie. De Tjantik posteerde zich voor de kreek bezuiden den hoek, om eventueel oprukken van den vijand met vuur uit de kns. van 3.7 cM. te kunnen keeren. Onmiddellijk werden de sloepen gestreken en de troepen voor het 1^e echelon bestemd ingescheept. Het 1^e echelon stond onder commando van den 2de bevelhebber, aan wien was toegevoegd de kapitein van den staf. De zeevaartkundige leiding was opgedragen aan den Luitenant t/zee 1^e kl. Bauduin, wien de Luitenant t/zee 2^e kl. de Koning was terzijde gesteld.

Onmiddellijk na ontvangst van het radiografisch bericht van de weigering van den vorst, zette het 1^e echelon zich in beweging. De stoomsloepen naderden met de sloepen op sleeper den wal tot $\pm$ 200 M.; daar werden de sloepen losgelaten, die met eigen middelen doorroeden tot ongeveer 50 M. van het strand. Daar verlieten de troepen de vaartuigen en waadden naar het strand, te 8.7 uur v.m. was het geheele 1^e echelon aan den wal zonder iets van den vijand bespeurd te hebben. Onmiddellijk bezette dit echelon de voorgelegen heuvels om daardoor de landing van het 2^e echelon te dekken. De sloepen waren ondertusschen naar de transportschepen teruggekeerd tot afhalen van het 2^e echelon, dat aan boord van de schepen gereedstond. Ook dit en daarna het 3^e echelon kwamen ongehinderd aan den wal; de bevelhebber was met het 2^e echelon gedebarkeerd. Om 11 uur v.m. waren alle troepen aan den wal, mooi weer en eene kalme zee begunstigten het debarkement. Eene seinbrigade stelde onmiddellijk een armseintoestel aan het strand op voor de communicatie met de vloot; voor den nacht werd een acetyleneinlamp aan den wal gegeven.

Het ontschepen van 't noodige materieel, noodrations en drinkwater, duurde tot laat in den nacht, waarbij de projecteurs der oorlogsschepen goede diensten bewezen.

Ondertusschen had voor Badjowé de voorgenomen schijnlanding plaats gehad. Te 8 uur v.m. seinde de H. Hendrik de order van Patiro naar Badjowé tot opening van het vuur op de versterkingen en inleiden van de schijnlanding. Aan het bombardement namen deel de K. Regentes, de Ruyter, Borneo en Serdang. De schijnlanding werd uitgevoerd door de gewapende sloepen van alle aanwezige schepen onder bevel van den Luitenant ter zee Soutendam, die zich daartoe bij het zwarte baak (a)¹⁾ verzameld hadden. Na één uur gestadig vuren staakten de groote schepen het vuur en ging 't sein op voor de sloepenflottielje tot avanceeren; deze naderde toen de kust tot op $\pm$ 500 M. Onderwijl bleven de Borneo en Serdang op de flanken doorvuren.

Toen te 9.35 v.m. van Patiro het telegram inkwam, dat de landing gelukt was, werd het vuur, inmiddels door de sloepen eveneens geopend, over de geheele linie gestaakt en den sloepen order gegeven te retireeren.

Van den vijand was niets gemerkt, deze had niet alleen het vuur niet trachten te beantwoorden, doch zich in het geheel niet vertoond, zoodat 't leek alsof de versterkingen verlaten waren.

Nadat het 2^e echelon aan den wal was gekomen ging het 1^e echelon, bestaande uit het 9^e bataljon infie (3 comp^{ien}), 1 sectie genietroepen en de compagnie marechaussee, waarbij de 2^e-bevelhebber, vooruit tot het doen eener verkenning in Westelijke richting, bepaaldelijk om na te gaan in hoever het terrein langs de oevers van de Patiro zou toelaten om ook de cavalerie te doen landen. De lage, zwaar begroeide moerassige oevers van deze rivier bemoeilijkten de verkenning in hooge mate en hoewel nog 3 compagnieën

1) Zie schets IV.

van het 19^e Bataljon (2^e echelon) daarbij hulp kwamen verleenen, duurde het tot den namiddag alvorens met zekerheid kon worden vastgesteld, dat het terrein voor infanterie wel, doch voor cavalerie ongeschikt was. Bij deze verkenning was de zeemacht zeer behulpzaam door met gewapende sloepen den N. arm van de Patiro op te varen.

Te 3.15 n.m. werd de eerste aanraking met den vijand verkregen; eene bende van $\pm$ 20 man beschoot het 1^e echelon, doch werd spoedig door de marechaussee verdreven met achterlating van 15 dooden, 5 voorlaadkarabijnen en blanke wapens.

Wegens het gevorderd uur werd een verder voortrukken niet raadzaam geacht; het 1^e echelon betrok dus een bivak nabij het over de Patiro gevonden overgangspunt, terwijl de overige troepen nabij de landingsplaats bivakkeerden.

Gedurende den nacht van 20/21 werd het bivak van het 1^e echelon niet beschoten.

In verband met de resultaten van de verkenningen van den vorigen dag, werd den 21^{en} te 6.30 v.m. uit het strandbivak opgerukt. Het verband in de troepen werd weder hersteld en te 9.30 v.m. bereikte de voorhoede den noord-arm van de Patiro, waar door de marine met sloepen reeds een overgang was gemaakt. Ten 9.30 begon de troep over te trekken, als object Amasangan in de richting van Watamponé; de troep droeg 1-dag noodrations (om 2 uur waren de laatste detachementen over, de brug bleef tot 4 uur voor eventueele communicatie in den rug liggen).

Nu werd het strandbosch betreden en moest kappende een doorgang gemaakt worden. Al spoedig werd droog terrein bereikt, wat evenwel bleek een heuveltje te zijn en moest $\pm$ 50 M. verder weder met kappen begonnen worden.

Te 11.30 v.m. bereikte de marechaussee-compagnie den rand van de bako-bako, het doorloopen strandbosch had eene breedte van 1000 M. Men zag toen in Z. richting eene kleine kampong en daarachter eene groote,

waarin beweging werd gezien en waar zich volgens een der gidsen een 50-tal gewapenden zouden ophouden. De marechaussees bleven in stelling en wachtten daar de aankomst der overige troepen af. De laatste afdeeling kwam daar te 8.30 n.m. aan.

Teneinde een heuvel, die in N. richting moest liggen, op te sporen, werden in N. en W. richting afdeelingen ter verkenning uitgezonden, die echter spoedig weder in bako-bako terecht kwamen. De eenige uitweg was dus naar den Zuidelijk gelegen kampong. Om dezen te bereiken moest een ondoorwaadbare rivier van $\pm$ 25 M. breedte worden overgetrokken. De marechaussees werden met ter plaatse aanwezige prauwen overgezet, met opdracht een eventueelen vijand te verdrijven en in W. richting te verkennen en naar open terrein te zoeken. De bij deze afdeeling ingedeelde kapitein van den staf rapporteerde te 6 u. n.m., dat in N. W. richting open terrein gevonden was en dat de kreek, die de kampong van dat terrein scheidde, geen moeilijkheden opleverde, terwijl de kampong verlaten was.

Hierop werd besloten de geheele macht naar dien kampong over te brengen en werd de genie opgedragen een overgang te maken. Aan de vooruitzijnde marechaussees werd bevel gegeven den kampong te bezetten. Eene compagnie van het 19^e Bataljon Inf^{ie} zou ter versterking volgen, zoodra de maan opkwam.

Te 11.30 n.m. was de brug gereed en begon de overtocht. Allereerst de zooeven genoemde compagnie van het 19^e, daarna het L. H. 15^e bataljon. Vóór dat dit bataljon geheel over was, steeg het water zoodanig, dat de brug niet meer betrouwbaar bleef en moest de overtocht tot den volgenden dag gestaakt worden. Aan beide oevers werd gebivakkeerd, drinkwater was echter niet te vinden, behalve een kleine voorraad in de huizen. Den volgenden dag (22 Juli) te 5.30 v.m. werd de overtocht met prauwtjes, aanvankelijk 2, later 4, voortgezet. Zoodoende vorderde men slechts weinig.

De bevelhebber, die met het L. H. 15e naar den kampong was gegaan,

had bevolen dat bij het aanbreken van den dag de marechausees met de compagnie van het 19e vooruit zouden gaan tot het opsporen van den weg naar Watamponé. Aan deze afdeeling was de kapitein van den staf toegevoegd. Persoonlijk ging de bevelhebber onder dekking van eene brigade marechausees naar het punt, vanwaar den vorigen dag het hooge terrein was waargenomen. Kort daarop ontving de bevelhebber bericht, dat achter bedoeld hoog terrein weder bako-bako was. Allerm minst bestond dus zekerheid, dat in den loop van dien dag het hooge terrein zou worden bereikt. Zekerheid hieromtrent kon alleen door eene verkenning verkregen worden en daarvoor ontbrak de tijd. De troepen toch waren reeds 24 uur buiten het bivak zonder dat drinkwater was aangetroffen. Werd nu voortgegaan met het overzetten der troepen en bleek het resultaat der verkenning ongunstig, dan zou men eerst den volgenden dag naar het strandbivak kunnen terugkeeren. Zodoende zouden de troepen 3 × 24 uur zonder drinkwater moeten blijven. Daar zulks onmogelijk werd geacht, besloot de opperbevelhebber met alle troepen naar het strandbivak terug te keeren. De marechausees kregen opdracht een brug over de kreek te slaan, waarmede zij spoedig gereed kwamen door gebruik te maken van in den kampong gevonden prauwtjes. Bij het zoeken naar prauwen werden nog gevonden 15 voorlaadgeweren, een lilla, en munitie voor Beaumontgeweren; een en ander werd onbruikbaar gemaakt.

Te 7^{3/4} v.m. werd den kapitein van den staf en den aan hem toegevoegden zee-officier opgedragen zich onder dekking van eene compagnie van het 9^e Bataljon inf^{te} zoo spoedig mogelijk naar de landingsplaats te begeven om communicatie met de oorlogsschepen te verkrijgen en de order te geven aan de marine om op dezelfde wijze als bij het oprukken behulpzaam te zijn bij het oversteken der Patiro.

Te 11 uur v.m. werd verbinding verkregen en spoedig daarna voeren de marine-sloepen de Patiro op om eene brug te slaan. Aan den eskadercommandant te Badjowé werd draadloos geseind, dat de troepen naar het

strand-bivak zouden terugkeeren. Den Intendant der expeditie werd opgedragen voor 2 dagen vivres te doen opzenden.

De bevelhebber, die besloten had van verdere pogingen tot oprukken langs dezen kant af te zien en bij Badjowé te landen, begaf zich zoo spoedig mogelijk aan boord van de Hertog Hendrik, alwaar eene bespreking gehouden werd, waarbij behalve de expeditie-commandant en de commandant der zeemacht, tegenwoordig waren de 2de-bevelhebber, de chef van den staf en de hoofdagent der Kon. Paketvaart M^{ij}.

Het resultaat van deze besprekingen was, dat de paardenschepen naar Makassar gezonden werden om water in te nemen, waaraan gebrek begon te komen. Verder moesten maatregelen genomen worden tot het weder inhuren van schepen der K. P. M^{ij}., daar de oorspronkelijk gestelde termijn verstreken was. Bovendien werd vastgesteld, dat eene landing bij Badjowé niet zou kunnen plaats hebben vóór den 25^{en} met het oog op het ongunstige getij.

Den 23^{en} Juli 11 u. v.m. vertrok de bevelhebber naar Makassar om een en ander in overleg met de Regeering te regelen. Het commando over de gelande troepen werd opgedragen aan den 2de-bevelhebber.

De terugtocht had langs denzelfden weg plaats en te 5 uur n.m. waren de troepen weder in de vorige bivaks terug, die nu eenigszins voor een langer verblijf werden ingericht. Van den vijand werd niet bespeurd.

Eene verkenning op den 24sten, door eene compagnie van het 19e bat^{on} ondernomen, wees uit, dat achter het oerbosch in Zuidel. richting weer ladangs waren gelegen, die echter allen verlaten waren.

In het strandbivak bij Patiro werd de terugkomst van den bevelhebber afgewacht.

3. De Landing bij Bena¹⁾ en Bezetting van Watamponé.

Eene bespreking, den 25^{en} Juli te Makassar gehouden tusschen den Expeditie-commandant, den Gouverneur van Celebes en den Gewestelijk militairen commandant, leidde niet tot het treffen van nieuwe maatregelen. De onder nadere goedkeuring ingehuurde schepen der K. P. M^{ij}. werden telegrafisch toegestaan. De Expeditie-commandant vertrok dus te 5 uur n.m. weder naar Patiro, alwaar hij den 26^{en} te 10 u. v.m. aankwam.

Het embarkement der troepen nam toen een aanvang en was te 5 uur n.m. afgelopen. Bijzonderheden deden zich daarbij niet voor.

Aan boord van de Kwartel vertrokken den 27^{en} te 5 uur v.m. de 2de. bevelhebber, de kapitein van den staf, de kapitein van de genie en de aan den staf toegevoegden luitenant ter zee van O. Patiro naar Badjowé tot het doen eener verkenning. Tevens werden de noodige maatregelen genomen voor eene landing op den volgenden dag.

Te 11.30 v.m. keerde de Kwartel terug. Bij de verkenning was gebleken, dat het kustvak Badjowé—Tippoelouwé zwaar versterkt was, het Noorderlijkste deel Bena—Tippoelouwé echter het minst, waarom dan ook van eene landing in dat vak de gunstigste resultaten werden verwacht. Daar landende, was men op één flank aan de strook bako bako aangeleund, zoodat men, van dat punt eenmaal meester, de verdere stelling van uit het Noorden kon oprollen. Ook uit een nautisch oogpunt bestond er tegen deze plaats geen bezwaar, mits de tijd van hoog water werd gekozen voor de landing.

Tusschen 2^{1/2} en 5 uur n.m. verstoonden alle schepen naar de reede van Badjowé, alwaar zij ten anker kwamen zooals op schets IV is aangegeven. Twee flottielje-vaartuigen lagen tegenover 's vijands linkervleugel (tegen de drievaamslijn), terwijl de Serdang op ± 1800 M. uit de kust lag, zoodanig dat van daar het landingspunt kon worden geëfileerd.

¹⁾ Zie Schets III.

Om 6 uur n.m. werden de orders voor de landing op den 28^{en} uitgegeven. Bijlagen F. en G.

Den 28^{en} werd overeenkomstig de gegeven bevelen geland. Het 1^e echelon onder commando van den 2de-Bevelhebber, aan wien de kapitein van den Staf en de commandant der expeditionaire Genie waren toegevoegd, bestond uit:

L. H. 15^e bat^{on} infanterie,

Staf, 1^e, 2e, 3e comp^{ie} 19e Bat^{on} inf^{ie},

Comp^{ie} marechaussee,

detachement genietroepen (13 man), verdeeld over de compagnieën.

Te 6.30 v.m. was dit echelon in de sloepen gezeten. Terwijl de sloepenlinie geformeerd werd, opende de marine te 6.50 v.m. het geschutvuur op de kuststrook Tippoelouwé—Badjowé. Enkele schoten werden gedaan op Watamponé. Te 7.40 v.m. werd dit vuur op bevel van den expeditiecommandant gestaakt door de groote oorlogsschepen; de Assahan, Serdang en Borneo bleven echter de N.- en Z. waarts van het landingsfront gelegen strandversterkingen onder vuur houden.

De transportsloepen roeiden nu in linie, voorafgegaan door 16 en op rechter- en linkerflank door resp. 3 en 4 gewapende sloepen gedekt, naar het landingsfront.

Van den rechtervleugel af was de volgorde:

marechaussee

3^e comp^{ie} L. H. 15^e Bat^{on} Inf^{ie},

4^e comp^{ie} L. H. 15^e Bat^{on} Inf^{ie},

3^e comp^{ie} 19^e Bat^{on} Inf^{ie},

2^e comp^{ie} 19^e Bat^{on} Inf^{ie},

1^e comp^{ie} 19^e Bat^{on} Inf^{ie}.

Te 7.45 v.m. openden de gewapende sloepen het vuur uit het sloepgeschut, intusschen langzaam de kust naderende.

Toen de gewapende sloepen tot $\pm$ 150 M. den wal genaderd waren,

opende de vijand het vuur van uit de versterkingen, huizen en klapperboomen, waarbij ook enkele lila-schoten. Het zwaarste vuur werd ontvangen uit eene versterking gelegen in de Oostpunt van kg. Tippoelowé. De gewapende sloepen beantwoordden dit vuur ook met geweervuur.

Op ongeveer 75 M. van den wal ging de landingsdivisie uit de gewapende sloepen (uitgezonderd die voor flankdekking); tegelijkertijd gaf de 2de-Bevelhebber door het opsteken van eene blauwe vlag het teeken voor het eindigen van het vuur door de gewapende sloepen en het uit de sloepen gaan der troepen. De manschappen sprongen te water en met een onweersaanbaar elan gingen de marechaussees en de landingsdivisie op den rechttervleugel, gevolgd door de infanterie links daarvan, tegen de versterkingen op, die bleken goed bezet te zijn. De marine-landingsdivisie bestormde de in de Oostpunt van kg. Tippoelowé gelegen versterking; de marechaussees eene versterking aan de N. O. punt van kg. Bena; de compagnieën van het 19e Bataljon de versterkingen (3) tot aan den Zuidrand van kg. Bena. Gelijktijdig ging de marine-seinbrigade aan den wal. Bij het aan land gaan waren de beide compagnieën van het L. H. 15e Bat. eenigszins achteraan en had vooral de Timoreesche compagnie nog in de sloepen van het vuur te lijden.

Voor een groot deel hield de vijand in de versterkingen stand, doch werd bij het spoedig volgende handgemeen neergelegd. Een aantal vijanden vluchtte over de sawah, doch leed zware verliezen door ons vuur.

Te 8.10 v.m. liet de 2de-Bevelhebber „het geheel halt” blazen. Daar de Westrand van kg. Bena geen voldoende uitzicht op de eenigszins hooger gelegen sawah bood, werd voorwaarts van den kampong stelling genomen. Zie schets III.

De marine-landingsdivisie op den rechttervleugel, links daarvan opvolgend de marechaussees, 3^e en 4^e comp^{ie} L. H. 15^e Bat., 3^e, 2^e en 1^e comp^{ie} 19^e Bat. Inf^{ie}. Laatstgenoemde compagnie vermeesterde te 8.30 v.m. eene ver-

sterking ongeveer 150 M. ten Zuiden van Bena, welke daarna door eene sectie bezet werd gehouden.

Te 8.15 v.m. was seingemeenschap met de vloot verkregen door middel van een semafoor met 1 witten en 1 wit en zwarten arm.

Op last van den 2de-Bevelhebber werden de gewonden, die voor de stelling lagen, opgezocht en bij onze ambulance gebracht.

Te 9.45 v.m. opende de vijand een vrij hevig vuur op onzen linkeryleugel, waarop door 1½ compagnie van het 19^e Bat. in Zuidelijke richting voorwaarts werd gerukt en de versterkingen in kampong Lonrae werden vermeersterd en bezet. Hierbij kreeg de 1^e comp^{ie} 19^e Bat. 7 gewonden. Aan den commandant van het 19^e Bataljon werd gelast niet verder in Z. richting voort te rukken, terwijl voorts de 4^e comp^{ie} L. H. 15^e Bat. werd aangewezen om den Z. rand van Bena te bezetten tot ondersteuning van de vooruitgerukte compagnieën.

Te 10.30 v.m. liet de 2^e Bevelhebber onder luid gejuich der troepen en het blazen van het Wilhelmus de nationale vlag hijschen op de voor het commando van het 1^e echelon gekozen standplaats. Kort daarna kwam de bevelhebber bij het 1^e echelon en begon de landing van het tweede, waarvan het grootste deel aan den wal was, toen te 1.30 n.m. de landing wegens den lagen waterstand moest worden gestaakt.

Ondertusschen waren reeds aan den wal gebracht :

de 4^e comp^{ie} 19^e Bat. Inf^{ie},

het 9^e Bat. Inf^{ie},

de artillerie,

de genietroepen en

de officierspaarden.

Te 2.15 n.m. werd, met achterlating te Bena van het 9^e Bataljon ter beveiliging van de aan den grond geraakte debarkementsmiddelen, in Zuidelijke richting door de strandkampongs opgerukt teneinde deze van

vijanden te zuiveren. Alle kampongs, hoewel zwaar versterkt, bleken verlaten te zijn.

Te 4 u. n.m. werd het bivak betrokken, de troepen werden daarbij als volgt verdeeld :

19 ^e Bat. Inf ^{ie}	}	in de oude versterking Badjowé.
marechausees		
1/2 sectie genietroepen		

L. H. 15 ^e Bat. Inf ^{ie}	}	in kg. Lonrae.
de artillerie		
1/2 sectie genietroepen		

De overige troepen bivakkeerden aan het strand.

Onzerzijds sneuvelden : 1 officier (de 2de Luitenant der Inf^{ie} Pothast) en 1 mindere ; zwaar gewond : 8 minderen ; licht gewond : 9 minderen.

De vijand liet 256 dooden¹⁾ en 9 gewonden in onze handen, waaronder 2 voorname personen.

Buit : 6 lila's, 24 Beaumont- en 76 voorlaadgeweren, benevens een groote voorraad munitie en blanke wapens.

Aangezien de strandbivaks uit een hygiënisch oogpunt ongunstig waren, zou den volgenden dag uitgerukt worden naar de kampongs Lona N. en Z. en Tjiloewé, om de geschiktheid van deze als bivakplaats na te gaan.

Den 29^{en} te 7 u. v.m. rukte eene compagnie van het 19e Bat. uit om de Zuidelijk van Badjowé gelegen kampongs te zuiveren.

Op het uur van afmarsch — 10.30 v.m. — van de colonne naar de kgs. Lona en Tjiloewé was deze compagnie nog niet teruggekeerd.

De vorengenoemde colonne was als volgt samengesteld :

¹⁾ Vermoedelijk veel te laag aangegeven. Andere berichten vermelden ± 1000.

VOORHOEDE :

1 peloton cavalerie,
 1 comp^{ie} marechaussee,
 2 comp^{ieën} 19e Bat. Inf^{ie},
 detachement genietroepen.

HOOFDMACHT :

1 comp^{ie} 19e Bat. Inf^{ie},
 artillerie,
 detachement genietroepen,
 9e Bataljon Inf^{ie}.

Het strandbivak bleef bezet door het L. H. 15e Bat., een detachement genietroepen en de vrije koelies.

In Lona Z. werden enkele putten aangetroffen, voldoende water opleverende voor één bataljon infanterie en één peloton cavalerie, welke afdelingen aldaar werden achtergelaten. Het ten W. van Tjiloewé en ten O. der Lona's op de kaart aangegeven riviértje was geheel droog; daar in W. Tjiloewé bovendien geen putten werden gevonden was laatstbedoeld punt ongeschikt voor bivak. Een naar de wel nabij O. Tjiloewé gezonden verkenning vond deze, doch daarbij bleek tevens, dat het terrein in de nabijheid daarvan wegens de zeer zware begroeiing voor bivak ongeschikt was.

Behalve de troepen, die te Lona achtergelaten waren, keerde de colonne naar de strandbivaks terug, waar zij te 4 uur n.m. aankwam.

Alle doorgetrokken kampongs waren verlaten, versterkingen waren niet aangetroffen en van den vijand was niets bespeurd.

In verband met den uitslag der verkenningen — de kampongs ongeschikt voor bivak voor de geheele troepenmacht — werd besloten den volgenden morgen naar Watamponé op te rukken.

Den 30^{en} Juli te 7 uur v.m. rukte daartoe eene colonne uit, als volgt samengesteld :

VOORHOEDE :

3 pelotons cavalerie,
 marechausees,
 2 comp^{ieën} 9e Bat. Inf^{ie},
 detachement genietroepen.

HOOFDMACHT :

1 comp^{ie} 9e Bat. Inf^{ie},
 detachement genietroepen,
 artillerie,
 1 comp^{ie} 9^e Bat Inf^{ie},
 19^e Bat. Inf^{ie}.

Het peloton cavalerie en het 9^e Bat., die in Lona Z. hadden gebivakkeerd, zouden bij Lona N. in de marschcolonne plaats nemen. In het strandbivak, kg. Balateloe lalange, werden achtergelaten :

L. H. 15^e Bat Inf^{ie},
 detachement genietroepen,
 de trein-compagnie,
 vrije koelies.

De bedoeling was van het strandbivak tot Lonrae te marcheeren en van hier het paardenpad door Lona N. naar Panjoela te volgen. Daar de paden moeilijk te onderkennen waren, kwam de colonne echter bij de Z. O. punt van Lona N.¹⁾ terecht, waar vorenbedoeld peloton cavalerie en het 9e Bataljon in de colonne kwamen.

De cavalerie, gevolgd door de marechausees, kreeg toen de opdracht de overgang over de Sallo Panjoela op te sporen. De overgang werd geschikt bevonden voor alle wapens en hiervan werd bericht gezonden. Met twee pelotons afgezeten en één peloton te paard werd deze overgang vastgehouden tot de aankomst der marechausees. Gewapende Bonieren ver-

1) Zie schets V.

toonden zich van tijd tot tijd te paard op grooten afstand in het voor-
terrein en hierop werden enkele schoten afgegeven. Nadat vorenvermeld
bericht ontvangen was, marcheerde de geheele colonne voorwaarts.

De voorhoede kreeg nu de opdracht om, nadat zij de Panjoela zou zijn
overgetrokken, aanvankelijk in N. richting te marcheeren tot het paarden-
pad van de „Landingsplaats” naar Boekakak en daarna dit te volgen tot
op 1500 M. van laatstgenoemde kampong, waarna door de cavalerie en de
marechausees moest worden verkend of Boekakak en Watamponé al dan
niet bezet waren.

De cavalerie marcheerde daartoe met eclaireerende linie voorwaarts; één
peloton richting N. rand Watamponé, één peloton richting N. O. punt
Boekakak, één peloton gesloten tusschen beide in op gevechtsafstand.

Het peloton tegenover Boekakak kreeg op 4 à 500 M. van den N. rand
vuur uit een tiental geweren. Bij verder doordringen week de vijand en
werd door en om Boekakak den N. W. saillant van Watamponé bereikt.

Het peloton tegenover Watamponé kreeg eveneens vuur uit dezen kampong.
Bij de missigtit gekomen kreeg het vuur uit een 15-tal geweren van uit
dit bedehuis en omliggende huizen, waarop dit peloton terugtrok op het
peloton in den N. W. saillant. Laatstbedoeld punt werd daarop met 2 af-
gezetten pelotons en één peloton te paard vastgehouden tot aankomst der
marechausees; van een en ander werd den bevelhebber bericht gezonden.

Ondertusschen waren bij de hoofdmacht gevechtsbevelen gegeven voor
den aanval op Watamponé. Deze luiden als volgt:

Twee compagnieën van het 19e Bat. Inf^{ie} zullen tegen de N. face van
Watamponé een slepend gevecht voeren; oostelijk van den kampong Boekakak
achter deze beide compagnieën wordt de artillerie opgesteld; het 9e batal-
jon zal door Boekakak oprukken en den N. W. saillant van Watamponé
binnendringen. De cavalerie en de marechausees marcheeren in Z. W.
richting om naar Palakka vluchtende vijanden op te vangen.

Reeds was gedeeltelijk aan deze bevelen uitvoering gegeven, toen gezien werd, dat de cavalerie ondertusschen reeds in Watamponé was doorgedrongen. Spoedig daarop volgden de andere troepen. In Watamponé aangekomen vielen enkele schoten; de weinige vijanden weken echter voor de cavalerie, de marechausees en het 9e Bataljon en werden door de cavalerie en de marechausees in de richting van Palakka vervolgd.

De bedoeling was de vervolging van den vijand door de cavalerie, de marechausees en het 9e Bataljon te doen voortzetten tot Palakka. Tengevolge van het drasse terrein waren cavalerie en marechausees echter te vermoeid en werd besloten te Watamponé bivak te betrekken, waartoe als bivakplaats werd gekozen de kampong ten Z. van de missigit, omdat in dit complex de meeste putten werden aangetroffen, terwijl bovendien de in de nabijheid stroomende Sallo ri Kae voor drenkplaats van paarden kon worden benut.

Te 3 uur n.m. waren alle troepen in het bivak vereenigd. De staf en de compagnie marechausees betrokken de woning van den vorst, waarin de vele pakken en kisten met artikelen van allerlei aard, evenals de toestand in de andere woningen, wezen op eene overhaaste vlucht.

Te 5.30 n.m. arriveerde een transport vivres onder dekking van eene compagnie van het L. H. 15e Bat. in het bivak. Trein en dekking keerden na afgifte van de vivres naar het strandbivak terug.

Watamponé, de hoofdplaats van Boni, was dus zonder slag of stoot in onze handen gevallen; het doel was daarmede echter niet bereikt, want 't was ons niet gelukt daarbij den vorst of een der rijks grooten in handen te krijgen.

Alvorens de tochten te behandelen, die van hieruit ondernomen werden, mede tot achtervolging van den vorst, zullen we een overzicht geven van de gebeurtenissen in het overige Celebes.

Ernstig verzet — want ook dat in de strandversterkingen kan dien

naam niet dragen — was tot nog toe niet ondervonden. Overal vond men de sporen van eene overhaaste vlucht. Ons eerste optreden bij de landing scheen een diepen indruk gemaakt te hebben.

HOOFDSTUK IV.

1. Kort Overzicht van de gebeurtenissen in het overige Zuid-Celebes.

Onmiddellijk na aankomst op den 17^{en} Juli te Makassar werd door den Expeditie-commandant voorgesteld het garnizoen aldaar — 3 compagnieën infanterie (500 man) en 1 peloton cavalerie — dat door hem wegens uitgestrektheid der hoofdplaats onvoldoende geacht werd, te vermeerderen met 2 compagnieën. Mede werd dit noodig geacht, omdat de toestand in Goa meer en meer gespannen werd. Hoogstwaarschijnlijk waren in Goa Bonische afgezanten aan het werk om dat rijk in het verzet mede te slepen. Twee Europeanen toch, die dagelijks toegang hadden, werd dezen den 18^{en} geweigerd. Door deze werd tevens medegedeeld, dat alle kruispunten van wegen door gewapenden bezet waren. Door onmiddellijk krachtig tegen eventueel vijandige handelingen op te treden, zou men den toestand hier kunnen rekken, totdat men in het overige Celebes de handen vrij kreeg.

Aan genoemd voorstel werd onmiddellijk uitvoering gegeven. Een en ander leidde tevens tot eene bezetting van Tjamba, zoodat einde Juli de sterkte der troepen bedroeg: 5 compagnieën infanterie en een peloton cavalerie te Makassar en 150 man op elk der plaatsen Pangkadjene, Tjamba en Balangnipa (Sindjai). Deze troepen waren bestemd voor defensieve doeleinden, terwijl voor offensief optreden, zoo noodig, nog kon worden beschikt over troepen, die op Java gereed werden gehouden.

In April was overgegaan tot de reeds op bladz. 10 besproken bezetting van Paré Paré. Tot deze bezetting — voorloopig met 1 compagnie infanterie — werd, afgezien van militaire, commercieele en politieke overwegingen, overgegaan ten einde aan de voorgenomen inlijving bij het tolgebied van het O. deel van den Archipel het vereischte gevolg te verzekeren.

Hoewel wij, blijkens het vroeger medegedeelde, geheel het recht hadden tot de bedoelde bezetting over te gaan, bleek reeds na enkele dagen dat La Sadapotto, uit vrees voor het moreele effect, dat die handeling moest uitoefenen op de Radja's van Zuid-Celebes, die toen reeds door Boni tegen ons waren opgezet, zich daarmede weinig ingenomen betoonde. Zelfs liepen er geruchten over een aanval op ons bivak. Daartoe aangespoord door den Radja van Goa zonden de 5 Staatjes van den Adjataparangbond — Sidenreng, Rapang, Alieta, Soeppa en Sawietto — den 18^{en} Mei de met hen gesloten politieke contracten terug. De houding van het bestuur van Sidenreng werd steeds uitdagender. Toen aan het herhaaldelijk gedaan verzoek om het in grooten getale opgekomen gewapend volk in de kampongs en op de heuvels bij Paré Paré te doen wegtrekken niet werd voldaan, doch daarentegen een op korten afstand van het bivak gelegen heuveltop versterkt werd, gewapende posten steeds dichterbij werden gebracht en onze troepen werden uitgejouwd, werd besloten om aan dien onhoudbaren toestand een einde te maken. Den 12^{den} Juni werden door de bezetting, versterkt met de landingsdivisie van het den 4^{en} te voren te Paré Paré aangekomen flottielje-vaartuig „Assahan”, de bentengs en loopgraven van den vijand genomen en vernield, en werd een tegenaanval op het bivak afgeslagen. Den 17^{den} Juli slaagde de bezetting er in een groot zouttransport voor Boni en Wadjo te vermeesteren. Den 26^{en} Juli werd een hinderlaag der onzen op den weg naar Masempe te 6 uur v.m. door den vijand aangevallen. Onmiddellijk kwamen 3 secties uit het bivak te hulp, terwijl eene sectie, die van een hinderlaag in kg. Soereang terug-

keerde, eveneens haar bijstand verleende. Gemeenschappelijk werd toen de vijand verdreven. Volgens later ingekomen berichten zou de vorst van Sidenreng wel genegen zijn zich niet verder tegen het Gouvernement te verzetten, doch werd hij in de uitvoering van dat plan verhinderd door enkele rijksgrooten.

In verband met een en ander was het noodig geoordeeld de bezetting van Paré Paré gaandeweg te vermeerderen met troepen van Java en Makassar (6e bataljon), zoodat op het oogenblik, dat agressief in het binnenland moest worden opgetreden, het garnizoen was aangegroeid tot 3 compagnieën, onder commando van een hoofdofficier (Majoor VAN BENNEKOM), die tevens met het civiel gezag was bekleed.

Den 30^{en} Juli deed eene bende van 300 Bonieren onder den Aroe van Laboe Adja een inval in ons gebied in Balangnipa. Wellicht hield dit offensief optreden verband met ons terugtrekken van Patiro. Op haren weg alles verbrandend kwam deze bende, na met eenige onzer patrouilles in vuurgevecht te zijn geweest, in handgemeen met eene patrouille onder den kapitein RIJNEN. Toen een door de bende uitgevoerde lansaanval door genoemde patrouille was afgeslagen, trok zij zich terug over de Tangkarivier en werd er verder geen aanraking meer mede verkregen. Tegelijkertijd werd ons bivak Mengopi in Sindjai overvallen, terwijl in het bivak Bonto in de Bergregentschappen brand werd gesticht. Een verder offensief optreden bleef echter uit, waaraan het bekend worden van de uitkomst van de landing bij Badjowé wel niet vreemd zal geweest zijn. Den 1^{en} Augustus werd het garnizoen Balangnipa versterkt met een peloton van het 8e Bataljon.

Keeren we nu weder terug tot de in Watamponé achtergelaten expeditionaire troepenmacht.

2. De verkenning naar Palakka en de tocht naar Pasempa.

In het voorgaande zagen we reeds dat den 30sten de vervolging tot Palakka moest worden opgegeven wegens vermoeidheid der troepen. Den 31sten werd daarom deze tocht ondernomen, die evenwel geen bijzonders opleverde, daar alles verlaten was. De toestand in de huizen wees echter op eene overhaaste vlucht. Op den terugweg werd bij Pasar Waroe eene munitie-bergplaats gevonden, waarin de munitie met pikolans en al gereed stond voor het vervoer. Daar medevoeren onmogelijk was, werd alles aan de vlammen prijs gegeven.

Den 1sten Augustus werd een rustdag gehouden, een rust, wel verdiend door de infanterie vooral; deze tocht was van af de landing bij Patiro in touw geweest. Dien dag werd aan de bevolking bekend gemaakt, dat de goedgezinden, mits voorzien van eene witte vlag, zich zonder vrees voor overlast buiten de kampongs konden vertoonen.

Voor den 2^{den} Augustus was een tocht beraamd naar Pasempa, Oelawang en de beide Amali's. Behalve twee compagnieën, die achterbleven tot bewaking van het bivak te Watamponé, zouden alle troepen daaraan deelnemen.

Te 7 uur v.m. vertrok de colonne, als volgt samengesteld:

het eskadron cavalerie,
de compagnie marechausees,
daarachter
L. H. 15e bataljon Infanterie,
detachement genietroepen.

HOOFTMACHT.

1 comp^{ie} 9e bataljon,
1 detachement genietroepen,
de artillerie,

- 2 comp^{ieën} 9e bataljon,
- 2 trein-compagnieën,
- 3 comp^{ieën} 19e bataljon.

De tocht zou 4 à 5 dagen duren.

Volgens ingekomen berichten zou de Vorst van Boni naar Pasempa teruggetrokken zijn om zich zoo noodig van daar over Tjinong of Lamoeroe met een wijden boog naar Wadjo te begeven.

Ten einde den vorst zoo mogelijk den pas af te snijden gingen de cavalerie en de marechaussees vooruit. Bij Oesa ¹⁾ moest het zware ravijn worden doorgetrokken. De Palakka-rivier breekt hier met zeer steile wanden door het kalksteengebergte. Van uit het bedekte terrein werd daar eenig vuur ontvangen, dat evenwel spoedig tot zwijgen werd gebracht. Kort daarna beproefden eenige schutters en ruiters tegenstand te bieden, doch ook deze trokken terug na een paar salvo's der onzen. Spoedig daarop werd halt gehouden en gebivakkeerd. ²⁾ Het 2e deel der colonne wachtte tusschen Oesa en Tanga Tanga den trein in, die veel oponthoud had ondervonden tusschen Badjowé en Watamponé, waardoor eerst om 1 uur n.m. kon worden afgemarcheerd. Het bivakkeeren van dit gedeelte ging met zeer vele bezwaren gepaard.

Den volgenden dag werd de marsch hervat. Daar de Pasempa-stelling achter de Palakka-rivier was gelegen, zou deze andermaal overgetrokken moeten worden en wel over den beroemden dam.

In het bivak te Oerang werd aan 2 pelotons cavalerie, de marechaussee-compagnie, 1 compagnie infanterie en een detachement genietroepen de opdracht gegeven de Pasempa-stelling nader te verkennen. Bij den dam vóór de stelling kreeg de voorste patrouille der cavalerie, die zich op een smal en zeer moeilijk begaanbaar pad bevond, van achter den dam vuur.

¹⁾ Zie schets VII.

²⁾ In kg. Oerang; komt niet op de schets voor, ligt ten N. W. van Oesa, halverwege het punt waar het gevolgde pad het Oesa-ravijn verlaat en de stelling van Pasempa.

Daar de cavalerie in het moeilijke terrein niet verder kon doordringen, werd op de marechaussees gewacht en achter deze de stelling binnengerukt, die toen verlaten bleek te zijn. Dit van nature zeer sterke punt viel dus ook zonder eenigen tegenstand in onze handen. Eene krachtige verdediging hier had ons tot eene zeer tijdroovende omtrekkende beweging kunnen dwingen.

De huizen en verblijven in Pasempa werden doorzocht en nadat eene kleine ruiterschaar teruggeslagen was, werden de bivaks betrokken. De nacht ging zonder stoornis voorbij. Den volgenden dag — 4 Augustus — zou worden opgerukt in de richting Oelawang en Tjinong; volgens berichten zouden de heuvels daar in de nabijheid bezet zijn.

Met het oog op de verpleging werden twee pelotons cavalerie, de Europeesche compagnie van het 9e Bataljon en de artillerie naar Watamponé teruggezonden. De colonne werd nu als volgt geformeerd.

VERKENNEND VOORUIT :

2 pelotons cavalerie,
de compagnie marechaussees.

VOORHOEDE :

2 comp^{ieën} 9e Bataljon,
een detachement genietroepen.

HOOFDMACHT :

3 comp^{ieën} 19e Bataljon,
1 comp^{ie} L. H. 15e Bataljon.

Trein.

1 Comp^{ie} L. H. 15^e Bataljon.

Het opstellen van den trein eischte zooveel tijd, dat in plaats van om 7 uur, eerst om 8 uur v.m. kon worden afgemarcheerd.

Al spoedig bleek dat Oelawang en Tjinong onbezet waren. Door eene vergissing van den gids kwam de colonne te 1 uur n.m. in plaats van te

Oeloe — het volgende marschdoel — te Tadjong aan. De gids beweerde, dat deze weg beter was dan de rechtstreeksche. Om 2 uur werd de marsch voortgezet en om 3 uur n.m. werd het bivak betrokken ten Z. O. van Palangki aan een aldaar gevonden stroompje. De 2^e-Bevelhebber en de kapitein van den Generalen Staf gingen echter onder dekking van de cavalerie, de marechaussees en het $\frac{1}{2}$ 9^e Bat^{on} tot Palangki vooruit, alwaar de 85-jarige Aroe Tah werd aangetroffen, die te oud was om mede te gaan naar het Hoofdkwartier. In zijne plaats volgden zijn beide zoons de colonne. Na afloop hiervan werd nog even een bezoek gebracht aan het meer zuidelijk gelegen Palimpa, waar de ons goedgezinde Aroe Tanete verblijf hield. Deze bood dadelijk zijne onderwerping aan en volgde de colonne naar het Hoofdkwartier. De troepen keerden ook terug naar het bivak, alwaar de nacht zonder stoornis voorbij ging.

Den 5^{en} Augustus om 7 uur v.m. rukte eene colonne uit van de volgende samenstelling:

- 1 peloton cavalerie,
- de marechaussees,
- 3 Cieën v/h 19e Bataljon inf^{ie},
- L. H. 15e Bataljon inf^{ie},

om nasporingen te doen in Oeloe en de beide Amali's. In Oeloe werd het huis van Aroe Salempé Daeng Tena — belasing-inner van den vorst en voornaamste boosdoener — gevonden; de vogel was echter gevlogen. Van daar werd in een wijden boog eerst West en daarna Noord in een vlug tempo opgerukt. Deze marsch was door het heuvelachtige terrein zeer vermoeiend; achtereenvolgens werden de kampongs Amali Zuid Mampotoe en Amali Noord bezocht, doch alles werd verlaten bevonden. Om 5 uur n.m. was de colonne weder in het bivak terug.

Den 6^{en} Augustus keerde de geheele colonne naar Watamponé terug, waarbij gemarcheerd werd over Tadjong, Laleko en Kaloe, welke weg evenwel zeer moeilijk bleek. Het hoofd der colonne kwam om 6 uur n.m.

te Watamponé aan, alwaar eerst om 10 uur n.m. de staart der colonne arriveerde. De laatste 3 à 4 paal moesten door sawah-modder afgelegd worden. In den Noordhoek van kg. Boekakak werden groote vuren aangelegd om de marschrichting aan te geven.

De geheele expeditionaire macht was nu weder te Watamponé vereenigd en nieuwe plannen werden gemaakt voor tochten in het binnenland.

Ondertusschen was te Watamponé bericht ontvangen van het gebeurde bij Balangnipa op den 30^{en} Juli — zie bladzijde 43.

Den 7^{en} Augustus vertrok de 2de-Bevelhebber daarheen om een onderzoek in te stellen; hij keerde den 8^{en} weder terug. Naar aanleiding van dit onderzoek werd den 9^{den} eene compagnie van het L. H. 15^e bataljon met den Majoor DE WIJS daarheen gedirigeerd om de zaken in het reine te brengen.

Gedurende de tochten in het binnenland was het strandbivak bezet geworden door de marine-landingsdivisie.

3. Tochten in het binnenland van 8 tot en met 19 Augustus en de Vergadering van den Hadat.

Na een dag rust werd weder uitgerukt. Den 8^{en} Augustus rukte eene colonne, samengesteld uit een peloton cavalerie, de comp^{ie} marechaussees en 2 comp^{ieën} L. H. 15e Bat^{en}, uit naar Lampoko of Lampoë ($\pm$ 11 K. M. Z. W. van Watamponé), daar het bericht was ontvangen, dat de Rijksbestierder zich wilde onderwerpen. De tocht had het gewenschte succes; daarna werd ook Aroe Penjili, die niet geneigd was zich over te geven, gevangen genomen, waarna de terugmarsch werd aangenomen. Het zien

van den Rijksbestierder te midden onzer troepen had veel invloed op de bevolking, die zich nu overal, voorzien van witte vlaggen, bij de colonne aansloot. Nadat de beide personen voor den opperbevelhebber waren geweest, werd Aroe Penjili per Ss. Argus naar Makassar overgebracht.

Den 9^{en} Augustus hadden wegverkenningen plaats, eene onder den majoor ANTEN met 1 peloton cavalerie en 2 comp^{ieën} van het 19e Bataljon over Amasangang naar Lapala en eene onder den majoor HILDERING met het 9e Bataljon en de marechaussees naar Djaliëng.

Dezen dag meldde zich in Watamponé de leermeester der prinsen, (Patatana, de Anré goeroe-anak Taroengi — in de gegevens betreffende Boni en aanliggende rijkjes genoemd onder N^o. V).

's Avonds werd bericht ontvangen, dat eene bende van $\pm$ 40 geweren en verder lansdragenden plannen zou hebben om het bivak aan te vallen.

In verband daarmede werden de noodige maatregelen genomen en de compagnie marechaussees en 1 comp^{ie} Timoreezen gezonden in Z. richting naar de kampongs Karilé en Baké, alwaar de bende zich zou ophouden. Van den aanval kwam niets en evenmin mocht het aan bovengenoemde compagnieën gelukken iets van de bende te ontdekken. Den volgenden morgen werden 2 compagnieën van het 19e Bat^{on} uitgezonden om zoo noodig steun te verleen. Toen verband was gekregen en steun onnoodig bleek, keerden alle troepen gezamenlijk naar Watamponé terug.

Dezen dag had de plechtige inlevering der Rijkssieraden plaats. De Rijksbestierder overhandigde ze aan den Opperbevelhebber en deelde mede, dat zij door den vorst achtergelaten waren te Pasempa, waar zij tot nu toe bewaard waren geworden. De voornaamste sieraden waren de vlag van Admiraal Speelman, een gouden en een zilveren pajoeng, eene lans, een weitasch, het haar van Aroe Palakka, de rijksvlag enz. De gouden kris van Aroe Palakka ontbrak echter nog.¹⁾

¹⁾ Voor de bevolking heeft deze schijnbaar korte mededeeling eene belangrijke beteekenis, want de Rijkssieraden zijn de emblemten van het gezag. Door de overgave was dus het gezag in onze handen gekomen.

Hoewel niet steeds vermeld werd, wie zich kwamen melden of gevangen genomen werden, was tot nu toe het resultaat, dat 5 van de 7 Hadatleden zich onderworpen hadden. Er bleven dus nog in Boni op te sporen: de Vorst, Aroe Matjege, Aroe Pontjeng en de poenggawa met hunne trawanten.

Den 12^{den} Augustus vertrok eene colonne, sterk 2 comp^{ieën} van het 19^e bataljon en een peloton cavalerie onder den majoor ANTEN, op verkenning met opdracht een anderen weg naar Oerang te zoeken dan over Oesa. Er werd een pad ten N. van de rivier gevonden, dat de sporen droeg door den vorst te zijn gevolgd.

Den 11^{den} Augustus vertrok eene colonne onder den majoor HILDERING — 2 comp^{ieën} 9e Bat^{on} en de compagnie marechaussees — naar Ponré, naar aanleiding van ingekomen berichten, dat de vorst zich daar zou ophouden. De colonne voerde voor 8 dagen vivres mede. Des avonds werd gebivakkeerd in Kalling, vanwaar den 12^{den} doorgemarcheerd werd. Dien dag nam de gids weer een omweg, evenals bij den tocht naar Palangki, zoodat de colonne in plaats van naar het Z. W. naar het Z. O. marcheerde. Ook hier werd weder als reden opgegeven, dat de andere weg te slecht was. Door dit oponthoud kon Ponré niet meer worden bereikt en moest ter hoogte van Padatangi bij een riviertje worden gebivakkeerd. Den volgenden dag (13 Augustus) werd doorgemarcheerd naar Ponré, vanwaar de vorst juist den vorigen dag was vertrokken. Aldaar werden berichten ingewonnen en werd gerust na den vermoeienden tocht door het heuvelland tusschen Pasempa en Ponré. Spionnenberichten meldden, dat de vorst zich nu zou ophouden in het gebied van de z.g. vijf heuvelen, west van het pad naar Djampoe gelegen.

Den 15^{den} werd van Ponré afgemarcheerd; onderweg werden de marechaussees en 1 peloton inlanders achtergelaten, die het aangeduide gebied van uit het Zuiden zouden insluiten, terwijl de rest doormarcheerde naar Tjinto om van daaruit den kring te sluiten en een uitwijken naar het Noorden

tegen te gaan. Hoewel de insluiting geheel verrassend plaats had, werd niets gevonden. Eerst na eenig zoeken vond men een Boniër, die bij nader onderzoek de opper-ceremoniemeester van den vorst bleek te zijn en die dus medegenomen werd. Na een korte rust werd doorgemarcheerd naar Pasempa en vandaar naar Watamponé, waar de colonne in den namiddag van den 18^{den} aankwam. Aangezien onderweg ontvangen berichten vermeldden, dat de vorst naar Beengo zou zijn gevlucht, ging de marechaussee-compagnie daarheen, doch vond ook daar niets.

In verband met de betrekkelijke nabijheid van den vorst werd te Pasempa een vivres-depot opgericht onder bewaking van eene sectie van het 19de Bataljon en aan den commandant der marechaussees opgedragen de verdere actie van daaruit te doen plaats hebben. Den 19^{den} rukten de marechaussees uit ter achtervolging van den vorst, welken tocht wij afzonderlijk zullen behandelen.

Den 19^{den} Augustus kwam de Gouverneur van Celebes te Watamponé aan. In verband daarmede werd bekend gemaakt dat den 21^{en} eene groote vergadering van hoofden zou worden gehouden.

In verband met de aanstaande krijgsverrichtingen aan de Tjinrana-rivier en een oprukken naar Pampanoewa werd voor den mond dier rivier de „Zeeland” gestationneerd. Den 14^{den} Augustus werd door 7 gewapende sloepen te 8.30 v.m. de rivier opgevaren. De oevers werden onbezett gevonden, een tweetal onbezette versterkingen werd opgeruimd en verbrand. De bevolking was in alle opzichten behulpzaam. Nadere maatregelen voor den opvoer van vivres konden nu door den intendant en den commandant der Genie genomen worden. Bij de, den 16^{den} met dat doel ondernomen, verkenning bleek de Tjinrana daarvoor alleszins geschikt, zoodat daardoor het plan, om eene compagnie te stationneeren te Palima, kon vervallen.

Ondertusschen was van Balangnipa eene colonne sterk 2 compagnieën infanterie onder den majoor DE WIJS vertrokken door Zuid-Boni naar Watamponé, alwaar zij den 18^{den} aankwam. Overal bleek de bevolking goedgezind, de hoofden boden allen hunne onderwerping aan.

Den 21^{en} Augustus had de aangekondigde groote vergadering van den Hadat plaats. Terwijl de colonne, voor Pampanoewa bestemd, uit Watamponé afmarcheerde, verzamelden zich langzamerhand de verschillende Bonische bestuurshoofden met hun gevolg voor het vorstenverblijf, waar de vergadering der Aroe Pitoe (Hadat of Rijksraad) onder leiding van den Gouverneur van Celebes zou plaats hebben. Hoewel de vergadering op 9 uur was gesteld, ging er nog ongeveer een uur voorbij, voordat alle hoofden aanwezig waren. De groote vergaderzaal was door een tafel en wat stoelen eenigszins voor deze plechtigheid ingericht. Op het oogenblik dat de Bonische hoofden, omstuwde door hun gevolg, binnentraden, waren daar aanwezig de Gouverneur, de Kolonel VAN LOENEN, de Majoor ANTEN en de controleur GOEDHART.

In onderstaande volgorde werd daarna plaats genomen.

Rechts van den Kolonel VAN LOENEN zat de Gouverneur (beiden met den rug naar het licht), links van den Kolonel de Rijksbestierder of Tomarilalang, dan de verschillende Aroe's, behalve Aroe Matjege, die zich vermoedelijk bij den vorst bevond. Aan de andere zijde zaten de Majoor ANTEN en de controleurs GOEDHART en TIDEMAN (de laatste was controleur van Takalla).

Toen allen gezeten waren, nam de Gouverneur het woord en wees in langzame, duidelijk uitgesproken zinnen, die telkens door den tolk werden overgezet, op het verkeerde van het verzet van het Bonische volk tegen het Gouvernement, daarbij in 't kort een overzicht gevende van de vele waarschuwingen, die hij — Gouverneur — tot de Bonische bestuurders

had gericht. Daarna werd overgegaan tot het eigenlijke doel der vergadering: de regeling van het bestuur.

Daar de radja gevluht was, trad het Gouvernement in zijne plaats. De bedoeling was evenwel, dat de bestuursregeling zou plaats hebben overeenkomstig den adat van het land. De Rijksbestierder en de overige Hadatleden werden dienovereenkomstig in hunne waardigheden gehandhaafd, doch vooropgesteld werd, dat al hunne handelingen zouden plaats hebben onder toezicht van een door het Gouvernement aan te stellen bestuurder, aan wien allen volgens artikel 8 van het contract onvoorwaardelijk gehoorzaamheid verschuldigd waren. Aan de vergadering werd toen medegedeeld, dat voorloopig als bestuurder was aangewezen de Majoor ANTEN, met den titel van civiel-gezaghebber. Vooral op het opvolgen der gegeven bevelen werd door den Gouverneur bijzonder de aandacht gevestigd, daarbij er op wijzend, dat nu overtuigend gebleken was dat het Gouvernement de macht bezat zijn wil te doen eerbiedigen.

Achtereenvolgens kwamen nu verschillende onderwerpen ter sprake.

In de eerste plaats het dragen van wapenen. Daaromtrent werd bepaald, dat aan de hoofden een wapenpas zou worden verstrekt, echter alleen wat betreft krissen en lanssen.

Omtrent de inkomsten werd bepaald, dat alles wat aan den radja werd betaald, nu aan den civiel-gezaghebber zou worden afgedragen. Zoo ook de in- en uitvoerrechten, wanneer de sluiting der havens, na voldoende inlevering van wapens, zou zijn opgeheven.

De verkoop van opium zou worden verpacht, terwijl de pasarrechten afgeschaft werden, omdat daarvan meermalen door de hoofden misbruik was gemaakt. Deze bepaling werd door de hoofden minder gunstig ontvangen, omdat zij daardoor bedreigd werden in hunne inkomsten. De Gouverneur bleef echter bij zijn besluit.

De slavernij werd afgeschaft. Ter wille van den overgang is de definitieve datum hiervoor den 1^{en} Januari 1911.

Omtrent de oorlogsschatting wordt bepaald dat een bedrag van f 70.000 zal worden opgebracht. Verder wordt vastgesteld, dat per hoofd van een gezin in den vervolge f 5 als belasting zal worden betaald.

Met wegeaanleg zal begonnen worden zoodra de padi gesneden is (tracé berekend op 5 M., waarvan 3 voor eersten aanleg).

De rechtspraak blijft in handen van den Tomarilalang en den Hadat, doch onder toezicht van den bestuurder. Afdoening van zaken zal 1 à 2 maal 's weeks plaats hebben.

Verder wordt nog besproken het onderhouden van een geregeld postverkeer, hetzij over Tjamba, hetzij over Balangnipa, een en ander in overleg met de hoofden.

Hiermede waren voorloopig de voornaamste punten der bestuursregeling besproken. Daarna werd deze vergadering, die 2 dagen geduurd had, door den Gouverneur gesloten.

4. De tocht naar Pampanoewa.

Op het oogenblik, dat de vergadering een aanvang zou nemen, werden de troepen opgesteld om naar Pampanoewa te vertrekken.

De colonne bestond uit:

de geheele cavalerie,

het 9de Bataljon,

2 comp^{ieën} v/h 19de Bat^{on},

1 comp^{ie} L. H. 15de Bat^{on},

artillerie,

Genie en

Trein en Ambulance;

zij stond onder commando van den 2^{den} Bevelhebber.

Door eene vergissing in den weg werd Lontja eerst tegen 4.30 bereikt, terwijl de trein pas om 7 uur aankwam. Den volgenden dag (22 Aug.) werd doorgemarcheerd naar Timoeroeng (14 K.M.) dat om 3 uur n.m. bereikt werd. Het hoofd van Timoeroeng was bij Badjowé gesneuveld, in het huis van den Goeroe van Timoeroeng werden achterhaald 12 voorlaadgeweren, 52 vaatjes buskruit en $\pm$ 500.000 slaghoedjes. Een en ander werd door de genie verbrand.

Den 23sten werd reeds vroeg Pampanoewa bereikt, en werd een bivak betrokken in het O. deel van dien kampong. De marine had ondertusschen ook niet stil gezeten. De Tjantik was al om 9 uur voor Pampanoewa aangekomen, de volgeladen vivres-prauwen waren echter wegens den lagen waterstand te Solo achtergelaten, doch kwamen den volgenden dag te Pampanoewa aan.

Denzelfden dag kwam de marechaussee-compagnie na haar vijfdaagschen tocht te Pampanoewa aan.

---

5. De vijfdaagsche tocht van de marechaussee-compagnie tot achtervolging van den vorst.

Zoals op blz. 51 vermeld werd, zou van uit Pasempa de verdere achtervolging van den vorst plaats hebben. Den 19^{den} Augustus rukte de marechaussee-compagnie daartoe uit. Dienzelfden dag overviel zij eene schuilplaats bij Tani van Aroe Matjege, die echter met achterlating van al zijne goederen kort te voren was ontsnapt. Bij Maroange kwamen berichten binnen omtrent eene bende met 5 achterlaadgeweren zonder gevolg, vermoedelijk eene achterhoede. Zonder dat echter iets gezien was, werd des avonds te Ningo het bivak betrokken. Op het bericht, dat de vorst zich den 18^{den} bij Pajalosang (tusschen Ningo en Tobenteng) had opgehouden,

welk bericht eerst den 20^{en} ontvangen werd, marcheerde de compagnie er heen, doch vond ook daar niets. Van Pajalosang ging het naar Tjitta, waarheen nu de vorst heette gevluht te zijn; doch alweer zonder succes. Van Tjitta werd gemarcheerd naar Baringang aan de 70 à 80 M. breede Wallana, alwaar aanraking verkregen werd met de vorstin van Soppeng, vergezeld van een groot gevolg met vele gewapenden. De commandant der marechaussees liet haar weten, dat blijkens berichten de vorst van Boni zich op haar grondgebied zou ophouden en dat zij volgens het contract verplicht was hem aan te houden en aan ons uit te leveren. Eerst te Pampanoewa werd antwoord op deze mededeeling ontvangen. De vorstin deelde mede, dat het haar onbekend was, waar de vorst zich ophield.

Daar ondertusschen gebleken was, dat de vorst over Sompo naar Wagi (Zuid van Tempé) was gegaan en zich dus nu in Wadjo bevond, werd besloten van Baringang naar Pampanoewa te marcheerden, waarheen de hoofdcollonne nu ook opgerukt zou zijn. Den 23^{en} van Baringang vertrokken, kwamen zij denzelfden dag te Pampanoewa aan, waar aan de overzijde van de rivier — dus eigenlijk in Wadjo — een bivak werd betrokken. Aangezien de hoofdmacht ook daar was aangekomen, kon nu een begin gemaakt worden met de actie van uit Pampanoewa tegen Wadjo.

---

6. De Actie van uit Pampanoewa.

Den 24^{en} Augustus kwam de opperbevelhebber van Watamponé te Pampanoewa aan en stelde hij zich weder aan het hoofd der troepen. Den volgende dag rukte eene collonne van de volgende sterkte Wadjo binnen:

- 2 pelotons cavalerie,
- 3 comp^{ieën} 9de Bat^{on},
- 1 comp^{ie} L. H. 15de Bat^{on},

detachement genietroepen en
trein en ambulance.

De marschweg werd genomen over Tabakko—Kampiri—Maroangieng naar Lagoesi, omdat de weg over Noesoe wel korter, doch slechter was. Overall werd de colonne vriendelijk ontvangen, de bevolking liep met Nederlandsche en witte vlaggen. Nadat onderweg enkele zaken waren geregeld, werd te 12 uur Lagoesi bereikt. Lagoesi was de standplaats van een Majoor van het Wadjo'sche Leger; verdere Legerhoofden zijn nog 1 Kolonel en 1 Majoor. Deze heeren waren echter niet genegen hunne geweren in te leveren, daar zij ze noodig beweerden te hebben om den vorst van Boni bij eventueel doortrekken tegen te houden. Door echter de hoofden vast te houden, werd er eenige pressie uitgeoefend, waardoor al spoedig 59 Beaumonts, 1 Männlicher-karabijn en 22 voorlaadgeweren ingeleverd werden. Daarop werden de hoofden weder losgelaten,

Den volgenden dag werd de marsch voortgezet over Maroangieng naar Padaälé. De colonne werd daar opgewacht door een zoon van den vroegeren hoofd-vorst van Wadjo. Met 200 soldaten, een trompetter en 150 geweren kwam hij ons helpen en onderwierp hij zich dus aan het Gouvernement. Om 4.30 n.m. werd aan de overzijde van de rivier een bivak betrokken.

Onderwijl was van Aroe Peniki bericht ontvangen, dat hij den vorst van Boni zou aanhouden, wanneer hij door zijn gebied mocht trekken. Volgens ingekomen berichten zou La Pawawooi — de vorst van Boni — zich nu ophouden in de Pitampanoewa-landen aan de Kera-rivier.

Den 24^{en} Augustus marcheerde de colonne naar Seengkang, alwaar zij te 9.15 v.m. aankwam. Op de aanzegging, dat de geweren moesten worden ingeleverd, kwamen er slechts weinig; eerst toen de hoofden werden aangehouden begonnen zij te komen en werden er dien dag 119 voorlaadgeweren ingeleverd, den volgenden dag nog 19.

Tegen 11 uur kwam de vorstin van Zuid-Tempé zich melden. Zij was

genegen de geweren in te leveren en wilde ook wel helpen tegen Sidenreng. Daarop werden ingeleverd: 227 voorlaadgeweren, 8 Beaumont en 4 andere achterlaadgeweren.

In den namiddag van dien dag kwam de Ranrang-toewa van Limpakimpa, die vóór 1896 nooit aanraking met ons gezocht had, hare geweren inleveren (255).

Den 28^{en} Augustus trok de colonne naar Tantjoe, de woonplaats van den hoofdvorst van Wadjo — Aroe Matowa. De weg liep door vele dichtbevolkte en welvarende kampongs. Om 9.15 was de colonne te Tantjoe, waar Aroe Matowa met een der 6 andere vorsten zijne opwachting kwam maken. Hun werd toen medegedeeld, dat wij gekomen waren om eene rekening te vereffenen, waarvan de voornaamste grieven waren:

- 1°. Lieden uit dit gebied hadden deelgenomen aan het verzet in Sidenreng.
- 2°. Lieden van hier hadden deelgenomen aan de gevechten bij Badjowé.
- 3°. De aanwezigheid van Aroe Bola te Palima tijdens de landing; hij had tot verzet aangespoord.
- 4°. Het niet beletten van het doortrekken van La Pawawooi.

Aroe Matowa antwoordde hierop, dat hij niets te zeggen had en verzocht, dat de grieven aan alle vorsten tegelijk bekend zouden worden gemaakt. In verband daarmee werd tegen den 31^{en} eene vergadering bijeengeroepen.

Den 29^{en} hadden verkenningen plaats naar Lawa en Palipoe en Paria. De colonne naar Lawa kreeg verband met de troepen, die van uit Paré Paré waren opgerukt (zie hierna). Deze colonnes keerden den 30^{en} Augustus terug.

Terwijl de opperbevelhebber onder dekking van eene compagnie te Tantjoe zou blijven tot de vergadering zou zijn afgelopen, keerde de colonne den 31^{en} naar Seengkang terug. Daar om 9 uur nog niet alle hoofden bijeen waren, vertrok ook de opperbevelhebber daarheen, na te hebben doen bekend maken dat de vergadering om 5 uur te Seengkang

zou worden gehouden. Eerst om 6 uur n.m. kon de vergadering een aanvang nemen. De eischen van het gouvernement waren in hoofdzaak de volgende :

- 1°. Inlevering van alle vuurwapenen.
- 2°. In plaats van het vroegere contract wordt nu geëischt onderteekening van eene verklaring, inhoudende :
  - a. het Hoofdbestuur blijft gehandhaafd, maar zal besturen volgens de bevelen van het Gouvernement ;
  - b. de landsinstellingen blijven gehandhaafd, voor zoover die goed zijn ;
  - c. Slavernij en pandelingschap worden afgeschaft.
- 3°. Verder verbod omtrent het dragen van wapens, oorlogsschatting, belasting, wegeaanleg enz.

Tegen een en ander werden door de vergadering geen bezwaren ingebracht.

Den 1^{en} September keerde de geheele colonne te Pampanoewa terug.

Ook Wadjo had dus zonder tegenstand ons gezag erkend. Er zou echter nog heel wat geregeld moeten worden, voordat ook daar een toestand van volkomen orde zou heerschen.

Den 2^{en} September vertrok eene colonne van 2 compagnieën om te verkennen naar Wadjo-Wadjo en tevens met opdracht om Aroe Bola, die zich te Bola zou ophouden, gevangen te nemen. Door eene handige omtrekkende beweging werd deze onderneming met succes bekroond.

Den 6^{en} September rukte eene colonne, bestaande uit :

- 1 peloton cavalerie,
- de marechaussee,
- 1 compagnie 9de Bat^{on},
- ambulance en
- trein met 14 dagen vivres

uit, onder commando van den kapitein van STIPRIAAN LUISCIUS, met op-

dracht den Radja van Boni op te sporen en gevangen te nemen; bovendien de Pitampanoewa-landen — waar de vorst zich zou ophouden — te onderwerpen en het bestuur aldaar te regelen.

Afgemarcheerd over Tjalloe, werd dien dag Parigi bereikt. Den 9^{den} werd de marsch voortgezet over Roempia en Lioe naar Gilirang, alwaar overnacht werd. Den volgenden dag werd Soempolidja bezocht, daar bericht was dat de vorst dezen kampong zou zijn doorgetrokken. Aangezien niets werd gevonden, werden een paar brigades uitgezonden, die kort daarna met eenig ladangvolk terugkwamen; deze menschen beweerden dat de vorst te Awah zou zijn. In verband daarmee werd om 1.45 n.m. een bivak betrokken aan de Benawar om van daaruit 's nachts Awah te omsingelen. Om kwart over vijf was de omsingeling uitgevoerd door de marechausees, 1 peloton infanterie en 1 peloton cavalerie. Er werd evenwel niets gevonden; volgens daar ontvangen mededeelingen zou de vorst te Soea zijn. Alvorens nu verder te handelen, werden spionnen uitgezonden; in afwachting van berichten werd een bivak betrokken aan de Sallo-Awah. (9.15 v.m.). Om 10 uur weerklonken plotseling schoten, die op de grassnijders waren afgegeven. Eene onmiddellijk uitgerukte afdeeling marechausees stuitte op eene bende van $\pm$ 30 man met 15 achterlaadgeweren. De vijand werd spoedig verdreven en in het zware heuvelterrein vervolgd, waarbij ons 1 Beaumont-geweer in handen viel. Daar berichten omtrent den vorst niet inkwamen, werd overgegaan tot de regeling van het bestuur in de Pitampanoewa-landen, waarna de colonne naar Pampanoewa terugkeerde.

Gedurende deze periode werd ook Soppeng bezocht, waar echter geen belangrijk verzet werd ondervonden.

De Datoe was genegen de korte verklaring te teekenen.

In verband met het zeer gunstige verloop der zaken werden maatregelen

getroffen voor de actie tegen Loewoe. Alvorens die te beschrijven, moeten we een oogenblik stilstaan bij de handelingen der niet tot de expeditie-troepenmacht behorende troepen, welke toch van zeer veel invloed op den algemeenen gang van zaken waren.

7. De Actie in het overige Zuid-Celebes.

In het voorgaande (bl. 41) zagen we reeds dat Pangkadjene, Tjamba en Balangnipa van bezettingen waren voorzien, met het oog op eventueele gebeurtenissen.

Op bl. 52 vermeldden wij een tocht, gemaakt door eene colonne van uit Balangnipa door Zuid-Boni, waaromtrent niets bijzonders te vermelden valt.

Van Pangkadjene vertrok den 3^{en} Augustus eene Amboneesche sectie onder den Luitenant GUSDORF om zich naar Tjamba te begeven en zich aldaar onder de bevelen van den Commandant te stellen. Van een voorgenomen aanval op die plaats kwam niets; de bevolking in den omtrek had trouwens haar hulp toegezegd. Den 7^{en} Augustus werd van Tjamba uitgerukt naar Lapobinara, alwaar niets bijzonders voorviel. Den 18^{en} werd een marsch gemaakt over Bakoengé, Bantjée en Liboerang. Aangezien van de in het Bonische ageerende troepen niets bekend was, kon er van samenwerken weinig sprake zijn. Van veel beteekenis is deze actie dan ook niet geweest.

Van meer belang was het ageeren der troepen van uit Paré Paré, waaromtrent op bl. 42 e.v. al een en ander vermeld werd.

In verband met de bewegingen der hoofdmacht was aan de Paré Paré-colonne gelast om agressief op te treden.

In verband daarmede werd den 27^{en} Augustus uitgerukt met eene

colonne sterk 2 $\frac{1}{2}$ compagnie, waarbij een snelvuurkanon van 3.7 c.M. van de marine en eene landingsdivisie; het geheel onder commando van den majoor VAN BENNEKOM. Om de stellingen bij de kloof van Pabarassang zoo mogelijk bij verrassing te nemen, rukte om 2 uur v.m. eene compagnie (kapitein GOLDMAN) uit. De rest zou om 5 uur volgen. Genoemde compagnie marcheerde in N. O. richting door dicht begroeid terrein en stond te 5.15 uur v.m. ongezien voor de verhakking van eene vijandelijke benting op een Noordelijken uitlooper van den heuvel. Op dat oogenblik werd de compagnie ontdekt en met een hevig vuur ontvangen. Onmiddellijk werd tot den stormaanval overgegaan en gelukte het den vijand te verdrijven, die zich daarop terugtrok in een vijf-tal meer N. O. gelegen bittings, waar hij door het kanon van 3.7 c.M. van de inmiddels aangekomen hoofdmacht op 1800 en 2000 M. onder vuur genomen werd. De eerste stelling bestond uit een drietal geheel gesloten werkjes. De nieuwe stelling lag op verschillende onbegroeide heuvels met steile hellingen, met een in alle richtingen open schootsveld. Door rechts en links van de K. Karadja op te rukken, waarmede gepaard ging eene omtrekking van den linker vleugel, gelukte het echter toch na een hardnekkigen tegenstand den vijand ook uit deze stelling te verdrijven, waarbij hij 32 dooden in onze handen liet. Onmiddellijk werd een aanvang gemaakt met het slechten der versterkingen, terwijl aldaar de nacht werd doorgebracht. De volgende dagen werd opgerukt naar Masepe, Amparida en Rappang en werd verband gekregen met de Boni-troepen (de colonne naar Lawa, bl. 58).

Eene bezetting van ééne sectie was achtergelaten te Onakoe tot beveiliging van den verbindingsweg met de kust.

Daar na deze nederlagen het verzet in Sidenreng als gebroken kon worden beschouwd, zou de Paré Paré colonne nu verder handelen in verband met de expeditionaire troepen, en nam zij deel aan de actie in Masenrempoeloe ter opsporing van den vorst van Boni, die, volgens betrouwbare berichten, daarheen gevlucht zou zijn.

Tot goed begrip der zaken moeten we eerst de verrichtingen nagaan van de troepen, die tegen Loewoe zouden ageeren.

HOOFDSTUK V.

1. De voorbereidende maatregelen voor het optreden tegen Loewoe.

Nadat ook Wadjo zich naar onze wenschen geschikt had, werd het oogenblik gunstig geacht om nader af te rekenen met Loewoe. Voor de operatiën tegen dat rijk werden bestemd:

het L. H. 15de bataljon infanterie,

1 detachement genietroepen ($1/2$ sectie) en

ambulance en trein, terwijl z. n. eene marine-landingsdivisie¹⁾ van 200 man steun zou verleenen.

Deze troepen vertrokken den 8^{en} September van Pampanoewa naar den mond van de Tjinrana-rivier, waar zij op de transportschepen overgingen. Den 9^{en} vertrokken de transportschepen van daar naar Palopo. Den 10^{en} werd het ultimatum verzonden, waarop denzelfden dag te 6 uur n.m reeds een weigerend antwoord werd ontvangen.

Aan den bevelhebber der troepenmacht was de volgende opdracht verstrekt:

1°. In algemeenen zin de inwilliging van de eischen van het Gouvernement afdwingen.

2°. Indien aan het ultimatum gevolg wordt gegeven, de hoofdplaats Palopo bezetten door troepen van de landmacht, tot volledig aan de gestelde eischen is voldaan of de inwilliging volkomen is gewaarborgd.

¹⁾ Deze macht echter niet voor tochten in het binnenland gebezigd worden.

3°. Indien binnen een etmaal geen in alle opzichten bevredigend antwoord is ontvangen of wel vóór dien tijd eenige vijandelijkheid is gepleegd, dadelijk aanvagen om het verzet gewapenderhand te breken, zich in het bezit te stellen van de rijkssieraden en gevangenen te nemen de bestuurster van Loewoe en hare naaste familieleden, alsmede de hoofdleiders van het verzet.

De eischen van onderwerping omvatten hetzelfde als voor Boni en Wadjo, waaronder de onderteekening en beëdiging van de zg. korte Atjeh-verklaring (Zie Bijlage I) de voornaamste is.

Reeds voordat deze troepen voor Palopo waren aangekomen, had men gegevens verzameld omtrent de eventueele landingspunten.

Den 4^{en} Augustus was de „Borneo” voor Palopo gekomen en was bemerkt dat het 3-vademsbaken was weggenomen; den 24^{en} wederom daar geankerd, werd om geen vijandelijkheden uit te lokken van af het schip eene verkenning gedaan, waarbij waargenomen werd, dat de kust, behalve een klein stukje strand bij de kg. Belandai, overal bezet was met bako-bako. Verder beschikte de majoor DE WILS — de colonne-commandant — over de gegevens, die hij bij eene reis in 1897 als gewestelijk adjudant verzameld had. De voornaamste daarvan waren:

De baai biedt het geheele jaar eene veilige ankerplaats; het land is bergachtig, doch langs de kust strekt zich een strook laagland van $\pm$ 500 M. breedte uit. De kuststrook is bezet met bako-bako, waarin landen onmogelijk is. De kampong is 't best te bereiken door de rivier van dien naam. Voor de monding ligt echter eene groote zandbank, die bij eb droogvalt. De huizen zijn op palen gebouwd. Palopo heeft ongeveer 9000 inwoners; in ieder huis worden geweren aangetroffen.

De benteng van den vorst is eene vierkante aarden omwalling van $\pm$ 200 M. zijden en 2 M. hoogte, gedeeltelijk door een moddergracht omringd. De oostface sluit bijna tegen de kali Palopo aan. Iedere face heeft een ingangspoort met bovenliggend wachthuisje.

De kali, aan de monding $\pm$ 20 M. breed, splitst zich hoogerop (ongeveer 300 M.) in 2 takken. Van hier af zijn de huizen aan beide oevers gebouwd en is de breedte der kali $\pm$ 12 M.; zij is bij h.w. nog bevaarbaar voor sloepen.

Meerdere gegevens voor de landing zouden dus nog verkregen moeten worden door eene verkenning. Deze had plaats gedurende het aan wal brengen van het ultimatum op den 10^{en} September.

2. De Landing bij Palopo.

Bij de vorenbedoelde verkenning, door enkele sloepen verricht, bleek nog:

1°. dat aan de zuidelijke monding der kali, de Pandjalaé, eene zware versterking was opgeworpen, terwijl het terrein daar iedere troepenontwikkeling onmogelijk maakte;

2°. dat de noordelijke arm versperd was, hetgeen echter een debarquement bij laag water niet zou beletten;

3°. dat bij kampong Belandai een paar kleine stukjes strand de bakobako afbraken;

4°. dat de houding der bevolking niet vijandig leek, vrouwen en kinderen waren nog aanwezig.

Gedurende deze verkenning hadden geen vijandelijkheden plaats.

Naar aanleiding van deze gegevens moest dus nu eene keuze worden gedaan tusschen de N. monding en kampong Belandai. Daar tegen de eerste ernstige bezwaren konden worden aangevoerd, o.a. de moeilijkheid van het samentrekken van troepen in het weinig bekende terrein, misschien te midden van huizen en versterkingen, werd kg. Belandai als landingspunt gekozen.

De geringe breedte van dit punt maakte dat men in colonne in plaats

van in linie moest landen. De breedte bedroeg $\pm$ 40 M., in 't midden waarvan een huis. Dit tactisch nadeel was echter niet zoo overwegend, daar niet op zwaren tegenstand behoefde te worden gerekend. Ter misleiding zou Hr. M^s. Serdang tegenover den zuidelijken arm ankeren en dezen onder vuur nemen. Men had evengoed de Kota onder vuur kunnen nemen, maar dit werd nagelaten om den vijand niet vóór onze komst te verjagen en tevens om zooveel mogelijk eigendommen te sparen.

Toen den 10^{en} 's avonds het geheel onvoldoende antwoord werd ontvangen, werd de debarkementsorder uitgegeven, waarin bepaald werd dat den 11^{en} bij hoog water zou worden geland.

Te 8 uur v.m. werd door de Serdang het vuur op den zuidelijken arm geopend. Te 9.45 v.m. zette de flottielje gewapende sloepen zich in beweging, gevolgd door de transportsloepen met de landmacht.

In 5 voet water gekomen lieten de stoomsloepen los en roeide de linie verder naar den wal. Enkele prauwtjes met menschen vluchtten, maar er viel geen schot. De landingsdivisie was het eerst aan den wal, op den voet gevolgd door de landmacht. Zonder tegenstand werd de kampong-rand bezet, waarin twee zwaar geladen lila's werden aangetroffen.

Zoodra alle troepen geland waren, werd de marsch naar Palopo aangevangen (10.45 v.m.). Aangezien niet van te voren bepaald kon worden, wanneer verbinding met de reede verkregen zou worden, voerde ieder man voor 2 dagen noodrations mede.

Voorop marcheerde de Europeesche compagnie, daarachter de Timoreesche, terwijl de marine-landingsdivisie de colonne sloot. Eerst in westelijke en daarna in zuidelijke richting marcheerende, werd de richting genomen op den N. W. hoek van den kraton. Zoo gauw het terrein goed begaanbaar was, werd gemarcheerd in flank-colonne met sectiën. Wel werden enkele schoten van de heuvels op onze troepen afgegeven, doch deze beteekenden weinig. Nauwelijks echter waren de beide compagnieën in het dichte hout verdwenen, of er brak een goed gevoed, doch slecht gericht vuur op de

marine los. Hoewel krachtig werd teruggevuurd, verminderde 's vijands vuur niet. Tegelijkertijd echter zag men overal dichte drommen menschen vluchten.

Om 1 uur n.m. werd de aanval op den Kraton gedaan; deze werd echter niet verdedigd, wel werd er van uit de huizen gevuid. Die huizen werden stuk voor stuk genomen. Vooral in het huis van den Opoe Tjaning (kroonprins) werd ernstigen tegenstand geboden, doch ook hier werden de troepen den toestand meester. Verder werd er nog geschoten van uit de boomen, waar de schutters echter spoedig onschadelijk gemaakt werden.

Het huis van de vorstin bleek juist verlaten, ongeveer $\frac{1}{3}$ der rijkssieraden werd daar gevonden. Verder vielen ons verscheidene lila's, kogels, bajonetten, enz. in handen; een en ander werd echter eerst bij een grondig onderzoek van Palopo gevonden. Aanraking met de bevolking werd niet verkregen. Om 6 uur n.m. werd het bivak betrokken in de missigit, waar de nacht ongestoord doorgebracht werd.

Zoo was dus ook deze landing (de 3^e in deze expeditie) met succes be kroond en konden nu maatregelen beraamd worden om het binnenland in te rukken.

3. Verdere Maatregelen.

Den volgenden morgen vroeg ging de compagnie Europeanen op marsch om het spoor van de vorstin te volgen, daarbij gebruik makende van de aanwijzingen door weggeworpen en verloren kleeding, achtergelaten goederen enz. gegeven. Het gelukte echter niet de vorstin gevangen te nemen. Ons geheele optreden had echter een zoodanigen indruk gemaakt, dat den 18^{en} reeds de vorstin zich met haar gemaal kwam melden, waarbij

zij zich onvoorwaardelijk onderwierp. Den 19^{en} teekende zij de korte Atjeh-verklaring en had dus ook het zelfbestuur van Loewoe opgehouden te bestaan. Ook aan de eischen: het betalen van eene oorlogsschatting en de overdracht van de Posso-streek, thans zonder schadeloosstelling, werd voldaan.

In het ondervolgende Algemeen Overzicht zullen we echter zien, dat deze gunstige stand van zaken nog wel eens verstoord werd, voordat alles als geheel in orde kon worden beschouwd.

HOOFDSTUK VI.

1. Algemeen Overzicht van de verdere gebeurtenissen in Zuid-Celebes tot aan de ontbinding der Expeditie.

In het voorgaande zagen we, hoe achtereenvolgens Boni, Wadjo en Loewoe zich aan ons gezag hadden onderworpen. Ook het verzet in Sidenreng kon na de slagen van 27 en 28 Augustus als gebroken beschouwd worden. De vorst van Boni was echter nog steeds voortvluchtig en de gevangenneming van dezen hoofdpersoon was dus nog een van de voornaamste opdrachten voor de mobiele colonnes.

Volgens betrouwbare berichten zou hij zich ophouden in de Masenrempoeloe-landen. In verband daarmee rukte in de eerste dagen van September eene colonne, bestaande uit de marechaussees en de Paré Paré-colonne, onder bevel van den Luit. Kol. VAN BENNEKOM deze Staten binnen. Nergens tegenstand ondervindende, bevond deze colonne zich den 13^{en} October te Kalosi in het landschap Doeri (Masenrempoeloe), alwaar den volgenden dag ook eene colonne uit Palopo aankwam. Nadat de hoofden van Doeri de korte verklaring hadden onderteeekend, rukte een deel der troepen naar

Tjema in Wadjo, waar de vorst van Boni zich nu zou ophouden. Den 17^{en} October stuitte deze colonne op eene zeer sterke stelling op de helling van den Bambapoeang, vermoedelijk van den vorst. Na een scherp gevecht werd de versterking genomen, waarbij de vijand 50 dooden in onze handen liet.

Den 21^{en} October keerde de colonne, sterk 3^e comp^{ie} 6^e Bat. en de marechaussee-comp^{ie}, te Rappang terug. Den 22^{en} October gingen 4 brig. marech. onder den 1^e-Luit. DUTRY VAN HAEFTEN naar Maiwa, alwaar de vorengenoemde colonne den 23^{en} aankwam.

Den 26^{en} werd in de richting van Tjema opgerukt. Na den vijand uit eenige stellingen in het om dien kampong gelegen heuvelterrein verdreven te hebben, kwam de troep den 29^{en} te Tjema. Gedurende de volgende dagen werd in den omtrek dier plaats en van Tjompong herhaaldelijk aanraking gekregen met de voorposten der bende van Lapawawooi. Deze bende was belangrijk verzwakt door den afval van Aroe Matjege. Hoewel de vorst meer en meer in 't nauw gedreven werd, gelukte 't echter eerst den 18^{en} November aan eene marechaussee-patrouille onder den 1^e-Luit. EILERS de bende bij Botto Adjoe Tanee te overvallen, waarbij de vorst gevangen genomen werd en zijn poenggawa sneuvelde.

De troepen keerden terug naar Rappang, welk bivak bezet bleef.

Den 23^{en} en 24^{en} October waren van uit Pampanoewa twee colonnes uitgerukt met het doel in samenwerking met de bovengenoemde troepen den vorst op te sporen in de Pitampanoewa-landen. Deze colonnes keerden onverrichterzake terug.

Den 14^{en} December werd de vorst van Makassar naar Java overgevoerd en bij G. B. van 23 Maart 1906 N°. 15 van het bestuur vervallen verklaard.

Ondertusschen hadden troepen uit Watamponé en Tjamba, Lamoeroe bezocht in de laatste dagen van September, doch nergens verzet onderzonden.

In dienzelfden tijd waren nu voldoende troepen vrijgekomen om de actie tegen Goa te beginnen. Hoewel dit landschap, en vooral de vorst, blijkens de vroegere geschiedenis minder vriendschappelijk gezind waren, had het toch geen deel genomen aan den strijd. Nu echter alle staatjes achtereenvolgens onder handen genomen waren, moest ook met Goa afgerekend worden, wilde men later niet gedwongen worden opnieuw op te treden.

Den 17^{en} October werd daarom de vorst van Goa opgeroepen naar Makassar om zich te komen verantwoorden over zijne tekortkomingen. Daar hij niet verscheen rukte de gereedstaande colonne, bestaande uit :

3 compagnieën 19^e Bataljon,

1 compagnie 8^e Bataljon,

2 pelotons cavalerie,

1 sectie artillerie

en genietroepen, benevens

een trein met 4 dagen vivres

zijn gebied binnen. Den 19^{en} October werden deze troepen, waarbij zich ook de Gouverneur bevond, door den vorst, die ondertusschen de wijste partij gekozen had, te Djongaja ontvangen. Onmiddellijk verklaarde hij zich bereid tot volledige onderwerping. Door inblazingen van zijne omgeving kwam hij echter dien dag nog op zijn besluit terug en zag hij kans te ontvluchten (vermoedelijk was de bewaking minder nauwkeurig door de onmiddellijke en onvoorwaardelijke onderwerping). Door dit voorbeeld tot verzet aangespoord liep de bevolking nu ook te wapen. Onmiddellijk werd door de troepen krachtig opgetreden en werd de vijand eerst in de nabijheid van Djongaja en den 21^{en} October bij kampong Pakatto aangegrepen en verslagen. Vervolgens rukten de troepen naar Bonglangi op, waar volgens inlichtingen 's vijands hoofdversterking moest liggen. Nòch hier, nòch op de verder bezochte plaatsen werd echter eenig verzet ondervonden. De vorst wist steeds te ontkomen. Eene poging door naar Galesong

overgevoerde troepen aangewend om den te Lemboeng gesignaleerden radja gevangen te nemen, leed schipbreuk ten koste van 2 gewonden onzerzijds, terwijl de vijand ongeveer 40 dooden kreeg. Ook de later uit verschillende — ondertusschen opgerichte — bivaks in Goa met hetzelfde doel ondernomen tochten, hadden niet het gewenschte resultaat. De vorst wist steeds te ontkomen en begaf zich naar Barroe en in eind December van daar naar Masenrempoeloe en Adjataparang. (Zoons van den radja waren tot nu toe radja's van Soepa en Alietta geweest.) In Goa zelf werd verder nergens verzet ondervonden en was de bevolking zelfs zeer vriendschappelijk, blijkbaar het jarenlange wanbestuur moede.

Hoewel er zooals uit het voorgaande blijkt nog geenszins sprake kon zijn van een geregelden toestand en er nog zeer veel gepatrouilleerd zou moeten worden tot het gevangen nemen van voortvluchtige hoofden en het onschadelijk maken van rondzwerfende benden, alsmede tot het behulpzaam zijn bij de invoering van het bestuur, de inlevering van wapens, wegeaanleg enz., zoo achtte men — na het gunstig verloop der zaken, ook in Goa — een langer bijeenhouden der expeditie verder onnoodig. Dientengevolge werd dan ook bij G. B. van 16 November 1905 N°. 6 bepaald, dat met ingang van den 4^{en} December d. a. v. het commando en de staf der expeditie zouden worden ontbonden. De verdere regeling der zaken werd opgedragen aan de militaire en civiele autoriteiten van Celebes, waartoe deze de beschikking kregen over het 19e Bataljon, dat als volgt gelegerd werd:

1 comp^{ie} te Seengkang,

2 comp^{ieën} te Pampanoewa, alwaar de civiele gezaghebber,

1 comp^{ie} te Watamponé en

1 comp^{ie} in Loewoe.

De overige troepen keerden successievelijk naar Java terug. De Paré Paré-colonne werd nog niet ontbonden.

2. Enkele Gebeurtenissen na het ontbinden der Expeditie.

Zooals vorenvermeld zou er na het vertrek der expeditionaire troepen nog bijzondere krachtsinspanning van de achtergebleven militaire macht gevorderd worden. Al spoedig bleek namelijk, dat in verschillende landschappen, o.a. Soppeng, Masenrempoeloe, Adjataparang en Loewoe, de partij van verzet nog geenszins geneigd was het hoofd in den schoot te leggen. Ook was nog steeds de vorst van Goa voortvluchtig, wiens gevangenneming dus als een der eerste opdrachten genoemd kon worden.

Voor een gemakkelijk overzicht volgen hier **enkele** gebeurtenissen voor ieder staatje afzonderlijk.

Soppeng. Na het vertrek der troepen vormde zich alhier eene goed georganiseerde partij van verzet onder leiding van den bevelhebber der Soppengsche strijdmacht en den bestuurder van het N. deel van Mario-ri-Awa. De daartegen begonnen actie door militaire colonnes uit Seengkang en Pampanoewa, in vereeniging met eene compagnie uit Makassar eindigde met het nemen van een 3-tal stellingen bij Sololoeng, Saring en Matjoppaë (5—10 November). Den 19^{en} December d. a. v. onderwierpen zich de verzetshoofden. Behalve eene poging den 30^{en} April 1906 van eene 120 man sterke bende om den civiel-gezaghebber te vermoorden, welke poging eindigde met het neerleggen van 40 en het gevangen nemen van 50 deelnemers, werd hier de rust verder niet meer verstoord.

Adjataparang en Masenrempoeloe-landen. De toestand in deze streken liet nog veel te wenschen over, hetgeen voor een groot deel te wijten was aan het feit, dat de vorst van Goa, uit Barroe verdreven door de actie van de marechaussee- en Timoreesche compagnie, hierheen de wijk had genomen. Bovendien bevond zich in deze streken nog eene sterke bende onder La Sinrang, die het onze colonnes en patrouilles geducht lastig

maakte. Wel werd eenige malen aanraking met die bende verkregen, doch het mocht niet gelukken La Sinrang gevangen te nemen.

Bij eene, na de gevangenneming van Lapawawooi — de vorst van Boni — (18 November), gehouden bespreking tusschen den bevelhebber, den Gouverneur van Celebes en den civielen gezaghebber van deze streken, was dan ook besloten nu allereerst een einde te maken aan den hier heerschenden ongeregelde toestand en zou begonnen worden met het Enrekangsche, omdat vermeend werd, dat eene regeling der zaken aldaar, ook van invloed zou zijn op de andere staatjes, vooral Sawietto.

Den 27^{en} Januari ging het militair- en civiel gezag in de Adjataparang en Masenrempoeloe-landen over op den Majoor der Infanterie DE WIJS, aan wien vorenvermelde taak werd opgedragen. Voor deze actie kon beschikt worden over de marechaussee, de Timoreesche en de 3e compagnie v/h. 6e Bataljon. Deze laatste was op dat tijdstip verdeeld over Rappang, Langga en Paré Paré.

Begin Februari ging de 3e compagnie naar Enrekang, terwijl de voren genoemde posten door andere troepen bezet werden. De Timoreesche compagnie, die hier reeds patrouilleerde, was bij een harer tochten gestooten op de bergstelling bij Lali en had deze en 6 andere, in de nabijheid daarvan, genomen.

Bij de compagnie te Enrekang viel niets bijzonders voor, totdat eene patrouille van 55 man onder den 2^e-Luit. BUIJS den 22^{en} Februari bij kg. Kautoe aan de Z. O. helling van den Bambapoeang¹⁾ op verzet stuitte. Daar BUIJS zijne macht niet sterk genoeg oordeelde om de benting aan te vallen, vroeg hij versterking van uit Enrekang, welke in den middag van denzelfden dag aankwam. Den volgenden dag had onder bevel van den Luit. VOÛTE de aanval plaats; de afdeeling-BUIJS, die van uit het N. W. zou aanvallen, stuitte bij den opmarsch op eene andere, nog niet

¹⁾ Zie schets I.

waargenomen benting, die eerst genomen zou moeten worden. Vijf maal werd de benting bestormd, doch de 2 M. hooge wal, waarop eene 1 M. hooge heg, bleek onbeklimbaar. Hoewel de andere afdeeling, waarbij de Luit. VOÛTE, succes had, was het te laat geworden om de afdeeling-BULS te komen helpen. Het gevecht werd dus afgebroken en er werd overnacht in de genomen benting. Daar den volgenden dag bleek, dat het terrein overal zwaar versterkt was, meende de commandant in verband met de geleden verliezen van een hernieuwden aanval te moeten afzien, waarom het detachement naar Enrekang terugkeerde.

Daar verder nog gebleken was, dat ook te Rangga sterke stellingen waren aangelegd, meende de commandant te Enrekang een en ander aan den civiel-gezaghebber te moeten rapporteeren onder mededeeling, dat hij zijne compagnie te zwak achtte voor het zuiveren van deze streek. Naar aanleiding hiervan besloot de Majoor DE WJIS zelf de actie in handen te nemen en dirigeerde hij zooveel mogelijk troepen op Enrekang. Den 5^{en} Maart waren aldaar 2¹/₄ comp^{ie} 6^e Bat. (260 geweren) en 35 karabijnen (marech.).

Door gemis aan vivres en verbandmiddelen kon niet dadelijk opgerukt worden en werden de eerstvolgende dagen gebezigd tot het verkennen der stellingen bij Rangga. Deze bleken te liggen op een heuvelkam van Z. naar N. met aan de Westzijde een $\pm$ 400 M. diep dal.

Den 11^{en} Maart werd eene verkenning gemaakt tegen de stelling bij Kautoe en nog eens naar Rangga. Daarbij bleek, dat bij beide plaatsen de bentings aan alle zijden omringd waren door andere, die onderling met elkaar in verband stonden. Een aanval op deze sterke stellingen achtte de Majoor DE WJIS met de aanwezige troepen niet mogelijk, waarom hij de marechaussee- en Timoreesche compagnieën, die elders patrouilleerden, ontbood. Verder deed hij aan den Gewestelijken Militairen Commandant, den overste MICHELSEN, het voorstel om 3.7 cM. marine- benevens berggeschut te doen opvoeren. Naar aanleiding van dit voorstel vertrok de Gew. Mil.

C^t. naar Enrekang, met zich brengend 2 kanonnen van 3.7 cM. van H. M. Serdang en alle te Makassar aanwezige manschappen der genie.

Tot de komst van den Gew. Mil. C^t. bepaalde de actie zich tot het uitzenden van nachtelijke patrouilles en hinderlagen langs de oevers van de K. Kaloepini.

Den 14^{en} en 17^{en} Maart kwamen de marechaussee- en Timoreesche compagnieën te Enrekang aan; gezamenlijk sterk: 150 geweren, werden zij gesteld onder het commando van den kapitein TEN SELDAM. Den 21^{en} Maart kwam de Gew. Mil. C^t. te Rappang aan onder dekking van ééne sectie v. h. 9e Bat., van waar hij den 24^{en} naar Enrekang vertrok. Voor de actie tegen Kautoe en Rangga waren aldaar nu vereenigd:

1e comp^{ie} 6e Bataljon (Kapt. DE BRULIN),

3e " 6e " (" DE BONT),

de " marechaussees (kapt. TEN SELDAM),

1 sectie 9e Bataljon (Luit GIEBING),

2 kanonnen 3.7 cM. (Luit. t. z. F. C. BATON VAN AERSSSEN BEIJEREN

1 treinafdeeling en [VAN VOSHOL),

1 ambulance.

Het geheel stond onder C^o van den Majoor DE WIJS, aan wien de Kapt. van den Generalen staf DEN DOOREN DE JONG als stafofficier was toegevoegd.

Vergezeld van den Gew. Mil. C^t. marcheerde deze colonne den 28^{en} Maart naar Toearek, waar men om 10 uur v.m. aankwam. Van eenen bergrug ten N. van dezen kampong kon men de vijandelijke stelling verkennen, waarna om 12 uur 's middags het aanvalsbevel werd uitgegeven.

Daarbij werd opgedragen:

1°. aan de comp^{ie} marechaussees en Timoreezen, versterkt met 1 sectie van 3—VI:

eene omtrekkende beweging te maken naar 's vijands linkervleugel om de rots aan die zijde te bestormen in verband met een aanval van 1—VI aan de andere zijde;

2°. aan de 1^e comp^{ie} 6^e Bat^{on} :
 stelling te nemen in den uitersten rand van het bedekte terrein, N. W. van de Art^{ie} stelling en een schijnaanval te doen op de vijandelijke versterkingen, teneinde de aandacht van de omtrekkende marechaussees af te leiden; vervolgens eveneens tot den aanval over te gaan, wanneer de aanval der marechaussees zich voldoende geteekend had;

3°. aan de 3^e comp^{ie} 6^e Bat^{on} :
 na aftrek van 1 sectie dekking Art^{ie} en de aan de marechaussees afgegeven sectie, zich als reserve op te stellen nabij en ten Z. van de artillerie op den bergrug;

4°. aan de artillerie :
 op den berg tegenover Kautoe in stelling te komen, zorgende onzichtbaar te blijven voor den vijand;

5°. aan trein en ambulance :
 zich op te stellen aan den W. voet van bedoelden bergrug;

6°. de staf zou zich opstellen bij de artillerie.

Om 12.30 n.m. opende de artillerie het vuur op Kautoe, welk vuur met tusschenpoozen werd voortgezet tot 5.10 uur, toen het op last van den colonnecommandant gestaakt werd. Om 3.40 n.m. kwam er bij den Col. C^t. van de 1^e comp^{ie} bericht in, dat deze gestooten was op een sterken vijand op de hooge rots $\pm$ 600 M. N. W. van Kautoe. Naar aanleiding van dit bericht werd deze comp^{ie} met eene sectie van de reserve versterkt. De omtrekkende beweging van de marechaussees, die door het zware terrein slechts zeer langzaam vorderde, was vanaf de art^{ie} stelling goed te volgen. Om nog vóór het invallen der duisternis Kautoe te kunnen nemen, werd de 1^e compagnie nogmaals versterkt met 1 sectie en kreeg deze afdeeling tegelijk het bevel om voorwaarts te gaan (signaal: „1^e Comp^{ie} voorwaarts”); kort daarna (5.10) gevolgd door het signaal: „het geheel attakeeren”. Daar de marechaussees eenige minuten daarna het afgesproken punt (van waar de aanval zou beginnen) hadden bereikt, konden zij dus ook aan dien aanval

deelnemen. Aan de art^{ie} werd toen opgedragen met den trein en de ambulance op te rukken in de richting Kautoe; op 600 M. van Kautoe werden deze afdeelingen opgesteld. Aan de 3^e Comp^{ie} gelukte het een der bentings te veroveren; de andere gedeelten der vijandelijke Stelling bleven zich echter verzetten. Hoewel verschillende pogingen gedaan werden om de toegangen tot deze te forceeren, mocht dit niet gelukken. De vijand verdedigde zich hardnekkig, eerst tegen den morgen werd het minder. Toen bij het aanbreken van den dag de 1^e Comp^{ie} den aanval doorzette, werd de stelling verlaten bevonden.

Volgens verhalen van achtergebleven vrouwen had de vijand de dooden en gewonden gedurende den nacht langs den loodrechten bergwand aan de Z.O. zijde van den rotsheuvel naar beneden gelaten en weggevoerd. In onze handen vielen 39 dooden, w.o. 2 vrouwen en 2 kinderen.

Nadat de versterkingen geslecht waren, keerden de troepen naar Toearek terug, alwaar een bivak betrokken werd. Dit bivak werd nog enkele malen van af ver verwijderde rotsen licht beschoten.

Op dien zelfden dag kreeg de Col. C^t. van den Gew. Mil. C^t. de opdracht om den 30^{en} over Tondong op te rukken naar de stellingen van Rangga. Op den bepaalden dag marcheerde de colonne daartoe uit het bivak Toearek af; behalve ernstige moeilijkheden, ondervonden bij het overtrekken der K. Kaloepini, welke leidden tot eene splitsing der Colonne — eene over Tondong, de andere over Enrekang — valt daaromtrent niets mede te deelen, daar de bentings niet verdedigd werden. De hoofden kwamen de Colonne met witte vlaggen tegemoet. Ook het complex Kaloepini, dat zich eveneens had willen verzetten, onderwierp zich. De val van Kautoe had dus grooten invloed en het was te verwachten, dat het georganiseerd verzet in het Enrekangsche gebroken was.

Na dezen tocht keerden de Gew. Mil. C^t. en zijn Chef van den Staf naar Makassar terug. De Majoor DE WIJS bleef voorloopig te Enrekang en deelde zijne troepen als volgt in:

- 1 — VI te Rappang en Paré Paré,
- 2 — VI te Enrekang,
- 3 — VI te Enrekang als mobiele Colonne en de marechaussee naar Makassar.

In Sawietto was de toestand door het tijdelijk heengaan der 3e Comp^{ie} er niet op verbeterd. La Sinrang had gedurende dien tijd de handen vrij gehad. In Enrekang daarentegen was de toestand belangrijk vooruitgegaan. Overal was de bevolking behulpzaam bij het aanleggen van wegen en daar zij bovendien in de kampongs terugkeerde, scheen de toestand in dat gebied geheel zuiver, totdat den 20^{en} April eene patrouille van de Mobile Colonne Enrekang, sterk 3 secties onder C^o. van den 1^e-Luit. BERCKENHOFF bij Bonto Batoe in het landschap Papi op eene $\pm$ 150 M. hooge rots stootte, die bleek versterkt te zijn. Om vuur uit te lokken, werden op $\pm$ 600 M. eenige salvo's afgegeven, welke onmiddellijk door den vijand beantwoord werden.

Bij eene onmiddellijk daarop gevolgde verkenning bleek de rots te bestaan uit 4 terrassen; het bovenste was zeer moeielijk beklimbaar, niet bezet en ook niet versterkt. Het 2^e en 3^e terras waren resp. door eene lage en eene hooge borstwering afgesloten, waarachter schutters waren opgesteld. Het laagste terras vormde de hoofdversterking, bestaande uit eene aaneengeschakelde rij van bentsings, zich uitstreckende van Z. naar N. In de Z. face bevond zich een poort; bovendien bleek dit front zeer sterk. Aan den voet der versterking lagen nog 2 versterkte kampongs, die echter verlaten waren. Hoewel moeielijk, zou de Z.W. zijde der rots met behulp van touwen toch wel beklimbaar zijn. Voor een aanval op deze stelling werd de hulp van artillerie noodig geacht.

Na de verkenning trok de patrouille zich terug naar kg. Badjoemata, waar gebivakkeerd werd. Vandaar werden berichten omtrent het waargenomene gezonden naar Enrekang (dit bevatte ook een verzoek om versterking) en naar de patrouille Luit. VAN SCHREVEN, die O. van de Sadang-

rivier oprukkende, ook naar Papi was gedirigeerd, met het verzoek om te Badjoemata aan te sluiten.

Den volgenden morgen — 22 April — marcheerde de Colonne uit haar bivak af om te trachten de rots aan de Z. zijde te beklimmen om eerst een der hoogere terrassen te nemen en dan van daar uit de lagere. De Colonne was sterk 90 geweren. Voor de actie waren de volgende maatregelen genomen :

- a. 1 groep in stelling op $\pm$ 400 M. ten Z. van de vijandelijke stelling met opdracht de hoofdversterking en andere borstweringen onder vuur te nemen ;
- b. de rest der Colonne (sterk 4 groepen aanvalscolonne en 2 groepen reserve, waarbij de tandoe's) naar den voet van de rots.

Om 8³/₄ opende de onder a. bedoelde groep het vuur, waardoor spoedig bleek, dat de top gedurende den nacht ook versterkt en bezet was geworden. Aan de Z. zijde bleek de rots echter onbeklimbaar, zoodat van een aanval aldaar zou moeten worden afgezien. Eene daarna om 12¹/₂ u. n.m. ondernomen verkenning naar de West-zijde maakte uit, dat er ook daar geen sprake van eene beklimming zoude zijn. Om 2 u. n.m. nam eene bende van $\pm$ 20 man, die zich verzameld had op een heuvelrug $\pm$ 1200 M. W. van de rots, de Colonne onder vuur, doch zonder succes. Te 4 uur n.m. werd van verdere verkenningen afgezien en de terugmarsch naar Badjoemata aanvaard, waar de Colonne om 10 uur n.m. aankwam. Aldaar waren ondertusschen 3 groepen versterking onder den kapitein DE BRUIJN aangekomen. Genoemde kapitein nam de verdere leiding der zaken op zich en zond nogmaals een bericht aan de patrouille VAN SCHREVEN om over Toengka naar Badjoemata aan te sluiten, en een bericht naar Enre-kang om 1 groep met reservemunitie, stormladders en handgranaten. (Deze laatste bleken echter niet meer voorradig.)

Den volgenden morgen werd onder dekking van eene sectie eene verkenning verricht door den kapitein met zijne officieren, welke, hoewel de vijand in zijne versterkingen was, niet verhinderd werd.

Het rapport omtrent deze verkenning luidde:

„De versterking is een weinig begroeide rots, aan den voet geheel
 „kaal en gelegen in de onmiddellijke nabijheid van kg. Bonto Batoo
 „en op $\pm 1\frac{1}{2}$ uur afstand ten N.W. van het bivak Badjoemata. De
 „rots is hoog en aan 3 zijden zeer steil, aan de 4^e (Oost) zijde over
 „een gedeelte minder steil, met een langwerpige plateau, door zware
 „borstweringen omgeven en van hutten voorzien; daarboven een
 „smal uitlopend zwaar begroeid ravijn, dat tot aan den voet van
 „de rots loopt. De steile Z. kant is vol holen en spleten, met stee-
 „nen borstweringen gesloten, étages-gewijze aangelegd. De onder-
 „ste borstweringen, ook die aan de Oostzijde, zijn zeer hoog boven
 „den voet van de rots gelegen.”

„Boven op de rots liggen 2 plateau's op eenigen afstand onder el-
 „kaar en van zware borstweringen voorzien. Door holen in de rots
 „moet gemeenschap tusschen de verschillende deelen der versterking
 „bestaan. Rondom de rots liggen geheel open terrein en ravijnen,
 „aan de Z. zijde aansluitend aan een hoogen bergrug. De verster-
 „king is alleen aan de Oostzijde aan te vallen.”

Als leider van het verzet werd aangewezen de Soelewatan van Enre-
 kang (= vervanger van de Aroe pitoe) en blijkens berichten was de
 stelling eerst aangelegd ongeveer een week voor de Colonne er aankwam.

Den volgenden dag had nog eene nadere verkenning door de officieren
 plaats, waarbij verschillende aanwijzingen werden gegeven voor den aan-
 val op den 25^{en}. Vooraf werd nog eene poging gedaan om den vijand tot
 overgave te bewegen en toen dit mislukte, om vrouwen en kinderen te
 doen verwijderen.

Den 24^{en} April om 3 u. n.m. werden in het bivak Badjoemata de vol-
 gende bevelen gegeven:

1e Afdeling. 1 sectie onder C^o. van den onderluitenant SCHEJBELEK
 zal onder begunstiging van de duisternis den rechttervleugel van de
 stelling naderen en bij het aanbreken van den dag aanvallen;

1 sectie onder den Eur. Serg^t. VAN DER PAS doet een schijnaanval op het Z.W. gedeelte van de stelling bij het aanbreken van den dag.

2e Afdeling. 1 peloton 2^e Cte onder Luit. VAN SCHREVEN, waarbij de Colonne-C^t., als reserve op een hoogen heuveltop $\pm$ 400 M. van den rechtervleugel van de versterking met opdracht, door een overstelpend vuur den aanval, zoo volkomen verrassing onmogelijk blijkt, voor te bereiden en te steunen.

3e Afdeling. 1 peloton 3^e Cte. onder Luit. BERCKENHOFF, waarbij de 2e Luit. VAN MOURIK, zal onder begunstiging van de duisternis den linkervleugel van de stelling naderen en bij het aanbreken van den dag aanvallen.

Was volkomen verrassing niet mogelijk, dan zou 1 sectie den aanval doen, gesteund door het vuur van de andere.

De uren van afmarsch der 3 afdelingen — resp. 11³⁰ n.m., 12 u. 's nachts en 12³⁰ v.m. — waren zoo geregeld, dat de versterking tegen 4 uur v.m. bereikt kon zijn.

Om half vier had de reserve de haar aangewezen plaats ingenomen en wachtte daar het aanbreken van den dag af. Toen het licht was geworden, werden eenige schoten gehoord uit de richting, waar de afdeling BERCKENHOFF moest zijn, terwijl de afdeling SCHEJBELER werd waargenomen in het terrein, doch niet op de bij de verkenning aangeduide plaats (in de duisternis verdwaald). Zoodra de vijand deze afdeling bemerkte had, opende hij het vuur en begon hij met rotsblokken te werpen. De reserve opende toen een hevig vuur op de stelling om de afdeling SCHEJBELER den aanval mogelijk te maken. Hoewel 's vijands vuur daardoor verminderde, kon die afdeling toch niet tot den aanval overgaan. Aangezien nog niets van de afdeling BERCKENHOFF was vernomen, werd er eene sectie van de reserve heen gezonden en om 3 u. n.m. — na ontvangst van een door een Amb. Korporaal verzonden bericht — ook de afdeling SCHEJBELER, daar de toestand bij de 3^e afdeling zeer hachelijk werd ge-

noemd. Om 12 $\frac{1}{2}$ u. n.m. afgemarcheerd, had de afdeeling BERCKENHOFF ongemerkt den kg. Bonto Batoe bereikt en stond om 6 u. v.m. in den W. hoek van dezen kampong, $\pm$ 100 M. van den linkervleugel van de vijandelijke bontings. Toen evenwel werd de troep door een post opgemerkt en opende de vijand uit de hoofdstelling het vuur. De afdeeling ging echter voorwaarts en van rots tot rots springend, wist de Luit. VAN MOURIK zich met een 8-tal onderofficieren en manschappen vooruit te werken tot $\pm$ 15 M. van de versterking. Van dit 9-tal waren spoedig enkele gesneuveld en de meeste gewond. Met de grootst mogelijke moeite gelukte het de gewonden terug te brengen; vooral had men veel te lijden van de onzichtbaar blijvende steenengooiers. Om 9 u. v.m. zond BERCKENHOFF met 3 kettingjongens bericht aan den Colonne-commandant: „Tida bisa madjoe, Tida bisa moendoer”. Om 3 uur n.m. kwam eene sectie versterking in Bonto Batoe, doch deze kon slechts door vuur steunen. Aangezien de vijand begon op te dringen, gaf de Luit. BERCKENHOFF bevel de afdeelingen te verzamelen in kg. Bonto Batoe, daar verder stand houden onmogelijk bleek. Ook dit ging met zeer vele bezwaren gepaard, doch om 5 $\frac{1}{2}$ u. n.m. waren alle troepen in genoemden kampong verzameld en werd de terugmarsch aanvaard. Om 6 u. ontmoette men de afdeeling SCHEIBELER, waarna de afdeelingen gezamenlijk naar het bivak terugmarcheerden, waar zij om 10 uur n.m. aankwamen. Deze aanval had ons gekost: 12 dooden en 2 off., 29 mansch. en 5 dwangarb. gewond.

Van verdere pogingen tot vermeestering dezer stelling werd nu afgezien. In het daaromtrent ingediend rapport noemt de kapitein DE BRUIJN deze versterking veel zwaarder dan die bij Kautoe en was hij van meening, dat hulp van berg-artillerie niet gemist zou kunnen worden, terwijl ook springmiddelen van zeer veel nut zouden zijn.

Den 26^{en} April vertrok een deel der troepen met de gewonden naar Enrekang, terwijl de Mobiele Colonne Badjoemata bezet hield.

Den 27^{en} ontving de Majoor DE WIJS het spoedbericht omtrent het voor-

gevallene, waarop hij onmiddellijk aan den Gew. Mil. Ct. om toezending van de Marechaussee- en de Timoreesche compagnie vroeg, daar hij eene spoedige vermeerstering der versterking Bonto Batoe voor noodzakelijk hield. Den volgenden dag werd dientengevolge door het Hoofdkwartier besloten de Marechaussee-compagnie, genietroepen en 1 sectie Marine-snelvuurgeschut naar het terrein van actie te zenden en werd verder gelast concentratie van alle in dit gebied thuis behoorende troepen te Enrekang. Berggeschut werd niet noodig geacht.

Den 1^{en} Mei was de Majoor DE WIJS te Enrekang aangekomen, om aldaar de verdere leiding der zaken op zich te nemen. Om den omtrek van Bonto Batoe af te patrouilleeren was het bivak der Mobiele Colonne ondertusschen verplaatst naar Garoetoe, alwaar den 11^{en} Mei de volgende troepen vereenigd waren :

2° en 3° Cie. v/h 6° Bat^{on},

2° Cie. R. H. 15° Bat^{on},

de Marechaussee-Comp^{ie},

1 sectie 3.7 c.M. en

1/2 sectie Genietroepen.

Den 12^{en} Mei kwamen de Gew. Mil. Ct. en zijn chef van den Staf in dit bivak aan.

Door de verkenningen ¹⁾ op de beide volgende dagen gehouden, werd het duidelijk, dat de aanval tegen het étages-gewijze aangelegde complex van versterkingen alleen door een gelijktijdig aangrijpen van verschillende zijden — waardoor de vijand tot verdeelingszijner krachten werd gedwongen — kans van slagen zoude hebben. De steile hellingen, die slechts langs enkele punten konden worden beklommen, beletten ons partij te trekken van onze overmacht. Eene artillerie-stelling, die de verschillende werken beheerschte, was niet te vinden. Eene omtrekking van de alleenstaande rots,

1) Zie Schets IX.

waarop de aangelegde werken naar alle zijden front maakten, zou ook niet tot het gewenschte resultaat voeren. In verband met een en ander werd besloten gelijktijdig van uit O. en Z.W. richting op te rukken tegen de topversterkingen door beklimming van de uiterst steile W. helling. Waren deze genomen, dan zou de toestand voor den vijand in de lager gelegen werken op het O. terras en de Z. hellingen onhoudbaar worden. Hoewel de vijand steeds zeer waakzaam was en er dus van eene verrassing, mede door den aard en de ligging der versterkingen niet veel zou komen, zoo werd toch besloten partij te trekken van de duisternis om de aanvalstroepen ongezien W. van den Bonto Batoe op te stellen. Een schijnaanval in den namiddag van den 15^{en} tegen de versterkingen op de O. helling moest mede dienen om de aandacht van den vijand af te leiden.

In den morgen van den 15^{en} Mei werd aan de verzamelde commandanten mondeling uitgegeven het bevel vermeld in Bijlage K.

Ingevolge dit bevel marcheerden de aangewezen troepen onder Majoor DE WIJS naar den Botisan af, alwaar zij om 5^{3/4} n.m. vereenigd waren. Eene sectie van de 2° Comp^{ie}. R.H. XV kreeg opdracht den weg Letta-Bonto Batoe af te sluiten.

In den avond en den nacht marcheerden achtereenvolgens de Marechaussee-comp^{ie}. en 2-VI (resp. 7 u. n.m. en 1³⁰ v.m. v/d 16^{en}) uit het bivak op den Botisan af om hun opdracht uit te voeren. Om 4 uur v.m. werd de sectie 3.7 c.M. opgesteld op den hoogsten top van den Botisan onder dekking van $\frac{1}{4}$ 2 - R.H. XV. Daar nu en dan van den vijand een schot of wel geschreeuw werd gehoord, wist men, dat hij waakzaam was.

Daar bij het aanbreken van den dag de marechaussee-compagnie zich, na een zeer moeilijken marsch langs een smal voetpad, gedeeltelijk in, gedeeltelijk buiten het bosch aan den voet van de rots — dus nog niet bij de versterkingen — bevond en 2—VI op $\pm$ 150 M. ten Z. van den voet van de Z.W. helling achter een heuvelrug lag, kon eene verrassing

dus niet meer plaats hebben en zou dus een geregelde aanval moeten worden gedaan.

Om dezen aanval te steunen werd om 5³/₄ v.m. eene sectie (2—R.H. XV) opgesteld ± 100 M. en eene groep van die zelfde compagnie op ± 50 M. O. van de artillerie-stelling om de vijandelijke versterkingen en hollen onder vuur te nemen. Ook de artillerie opende nu (6 u. v.m.) haar vuur op den W. flank, waar de Marechaussee-comp^{te}. den aanval zou doen.

Even na 6 uur werd gezien, dat de Marechaussees den W. flank begonnen te beklimmen; het artillerie-vuur werd voortgezet, totdat om 7 uur v.m. de voorste Marechaussees onder den Luitenant SCHÄFER den bovensten top beklommen en het vuur voor hen gevaarlijk zou worden. Toen evenwel ruim een kwartier later gezien werd, dat deze aanval mislukt was, en bleek dat de Marechaussees zich gedekt hadden tegen het artillerie-vuur in een spelonk ongeveer 10 M. onder de benting, werd het vuur wederom op hetzelfde doel geopend (snelvuur met beide kanonnen) om daardoor de Marechaussees te ontlasten. Aangezien de vijand doorloopend met steenen gooide, waardoor het onmogelijk was den spelonk te verlaten, konden de vorengenoemde Marechaussees niet vooruit. Intusschen was de rest der Marechaussees — de 1^e en een klein deel der 5^e brigade onder den commandant der comp^{te}. — gevolgd, gebruik makend van pauzen in den steenenregen om voorwaarts te gaan. Achter een overhangend rotsblok werd even halt gehouden en werd aan den sergeant van de genie opgedragen eenige dynamiet-bommen in de versterking te werpen. Toen de afdeeling weer voorwaarts zou gaan bleek uit een luid gejoel, dat de Marechaussees onder den Luit SCHÄFER kans hadden gezien den aanval te hervatten en dat het hun gelukt was in de versterking te komen. ¹⁾ Van daar uit begon de aanval op de andere versterkingen.

De 2^e Cie. VI was na een zeer moeielijken marsch op het aangegeven

1) De Amb. fus^s. Sapoemena en Kaja en de Luit. Schäfer.

punt aangekomen. Door het heldere maanlicht was deze opmarsch echter ontdekt geworden, zoodat dus ook hier van eene verrassing geen sprake meer kon zijn. Bij het aanbreken van den dag werd het vuur geopend op de Z.O. punt van de rots en op de hooger gelegen versterking aan de Zuidzijde ervan. Toen door deze comp^{ie}. werd waargenomen, dat de bovenste versterking door de Marechaussees genomen was en bovendien kort daarna het signaal „voorwaarts” werd gehoord, gingen 3 sectiën, onder een versneld vuur van de 4^e, tot den aanval over. Richting werd genomen op den Zuidwand van de rots met het doel om de versterkingen, die in het midden daarvan lagen, te vermeesteren en vervolgens die van de Z. O. punt. Toen de 2^e Comp^{ie}. daar aankwam, bleek eene daarvan reeds door de Marechaussees bezet, de andere waren door den vijand verlaten. Eene kleine gesloten benting bood echter nog weerstand, doch ook deze werd genomen, nadat er eenige handgranaten in waren geworpen.

De 3—VI ¹⁾, die in opdracht had om te marcheeren naar kg. Bonto Batoe en van daaruit een schijnaanval te doen, om, wanneer de omstandigheden gunstig waren, dezen te doen overgaan in een werkelijken aanval, marcheerde om 1³⁰ n.m. van den 15^{en} uit het bivak af. Daar het de bedoeling was den vijand te misleiden, geschiedde de marsch niet geheel gedekt en werd de colonne dan ook door den vijand onder vuur genomen, doch zonder resultaat (afstand $\pm$ 1200 M.). In kg. Bonto Batoe sloot de sectie CATTENBURGH, die tot nu toe het terrein aan de N.O. zijde van de rots had afgesloten, bij de compagnie aan.

Van uit den W.rand van dezen kampong werd de Oost-helling van de rots verkend, de versterkingen waren duidelijk waar te nemen. Eene O. van de helling gelegen open vlakte werd door den vijand geheel beheerscht. Daar de N. en Z. van deze versterkingen gelegen hellingen onbeklimbaar bleken, moest een eventueele aanval langs genoemde open vlakte geschieden.

¹⁾ Bij deze compagnie bevond zich ook de majoor SCHÜTT K. E., die bestemd was om den majoor de Wijs te vervangen.

Verder werd aan het N. einde van de versterkte O. helling een uitgang bespeurd. Naar aanleiding van deze gegevens werd om 5 u. n.m. de schijnaanval door vuur gedaan van uit den W. rand van Bonto Batoe, welk vuur onmiddellijk door den vijand beantwoord werd. Bovendien werd de N. uitgang nader verkend; de groep, waarbij de majoor SCHÜTT, die deze verkenning verricht had, was om 6 $\frac{1}{2}$ uur n.m. in kg. Bonto Batoe terug, waarna de schijnaanval afgebroken werd. In dezen kampong werd overnacht om den volgenden morgen om 5 $\frac{1}{2}$ uur v.m. den schijnaanval te hervatten. Toen om 6 uur v.m. het eerste schot der artillerie gehoord werd, waaruit bleek, dat de verrassing mislukt was, werd tot den werkelijken aanval overgegaan. Tegelijk werd eene sectie gezonden naar den N. uitgang om te trachten daar binnen te dringen en tevens om een uitwijken van den vijand in N. richting tegen te gaan. Om 7 $\frac{1}{2}$ uur v.m. was eene gedekte opstelling gevonden, waar even halt werd gehouden om op te sluiten. Men was hier nog $\pm$ 150 M. van de stelling verwijderd. Daar de vijand de nu nog te doorloopen strook geheel beheerschte, werd verder man voor man voorwaarts gegaan. Toen vlak bij de versterking ongeveer 20 man verzameld waren, verflauwde het vuur van den vijand. De majoor SCHÜTT deed daarop het signaal „voorwaarts” blazen, waarop het geheel vooruit stormde en spoedig in de versterkingen drong.

Nadat de verschillende versterkingen genomen waren door de 3 colonnes, moesten nog de verschillende holen en grotten doorzocht worden, waarbij nog meerdere vijanden te voorschijn kwamen.

Van den vijand vielen in onze handen 37 dooden, 4 gewonden en 8 gevangenen. Onze verliezen bedroegen, gesneuveld: 5 militairen en 1 dwangarbeider; gewond: 2 officieren¹⁾ en 28 minderen.

Na den val van Bonto Batoe keerden de troepen naar Garoetoe terug

¹⁾ De Luits. BERCKENHOFF en PAPE, welke laatste aan de bekomen wonden overleed.

om zich toe te rusten voor de dadelijk te ondernemen actie in Letta en Doeri. De 2^e Cie 6^e Bat^{on} bleef voorloopig belast met het doorzoeken van den berg en het opruimen der versterking.

Het nemen van de rotsstelling Bonto Batoe had overal een gunstigen invloed; vooral de colonne naar Letta en Doeri ondervond daarvan de meest overtuigende bewijzen, doch ook in Sawietto en Masenrempoeloe was deze slag ons zeer ten goede gekomen. Blijkbaar had men gehoopt, dat het nemen dier rotsversterking onze krachten te boven zou gaan en wilde men dus, alvorens zich te onderwerpen, het einde van dien strijd afwachten.

De bende van La Sinrang gaf onze patrouilles echter nog de handen vol. Bovendien bleef nog altijd de vorst van Goa, die zich van Barroe naar deze streken had begeven, op te sporen. De vervolgingsactie, gedurende het vorenbeschreven tijdvak door de Timoreesche compagnie voortgezet, werd dus nu weder krachtig ter hand genomen en ook de marechaussee-compagnie werd met die taak belast. Gesteund door de bevolking en het moeielijke terrein wist de vorst echter steeds aan onze colonnes en patrouilles te ontsnappen. Hoewel geen moeite gespaard werd, mocht het eerst tegen einde 1906 gelukken opnieuw voeling met den vorst en zijne bende te verkrijgen. Na zijne vlucht uit Alietta, waar hij zich eenigen tijd had schuilgehouden, door eene patrouille overvallen, werd hij den 21^{en} December bij Boekere verrast door eene afdeeling marechaussee onder den 1^e-Luit. CHRISTOFFEL. Bij die ontmoeting sneuvelden eenige zijner familieleden en 18 volgelingen; hij zelf wist echter te ontsnappen. In den nacht van 24/25 December werd hij bij Waroe E door den Luit. CHRISTOFFEL met een 6-tal marechaussees andermaal overvallen, bij welke gelegenheid de vorst, bij zijne poging om te vluchten, in een ravijn stortte, waarbij hij omkwam. Eerst eenige dagen later werd zijn lijk gevonden, dat overgebracht werd naar Makassar. Zijn eenig overgebleven zoon, die bij de overvaling te Boekere ontsnapt was, meldde zich den 16^{en} Januari 1907

bij den Assistent-Resident te Paré Paré onder inlevering der rijkssieraden.

Loewoe. Hier werd in begin November de rust op ernstige wijze verstoord door den Opoe Pabitjara — een der hadatleden — die weigerde zijne geweren af te geven. De door dezen gevormde bende raakte den 12^{en} November echter slaags met eene onzer patrouilles, waarbij de Opoe Pabitjara en 61 volgelingen sneuvelden.

Eene in eind October ter regeling van bestuurszaken naar de Posso-streek¹⁾ vertrokken colonne, waarbij de civiel-gezaghebber, ondervond op haar terugmarsch bij Wotoe op den 16^{en} en 17^{en} November een hevig verzet, dat echter spoedig gebroken kon worden. Eene den 20^{en} November daarheen gezonden sloepenflottielje vond den kampong nu echter verlaten.

In verband met berichten, dat de Loewoesche gezant, Ambé Maä in de Posso-streek het verzet organiseerde, werd den 29^{en} December eene colonne daarheen gedirigeerd. Den 1^{en} Januari 1906 nam zij eene sterke benting bij kampong Teroewé. Den 2^{en} Januari rukte deze colonne naar het 3 dagmarschen ten N. O. van Palopo gelegen Baeboenta aan de Rongkongrivier,²⁾ die zwaar versterkt en door het zeer ongunstige weder sterk gezwollen en daardoor ondoorwaadbaar was. Alle van 3 tot 14 Januari aangevande pogingen om de rivier over te trekken en de vijandelijke stelling te nemen, bleven zonder resultaat. Op de hieromtrent ontvangen berichten vertrok de civiel-gezaghebber met eene colonne naar Boeraoe, alwaar hij den 30^{en} Januari landde en vanwaar hij, gesteund door de landingsdivisies van de Serdang en de Siboga, oprukte naar het zwaar versterkte Djaladja, welke kampong genomen werd. Ondertusschen was echter de Rongkong-stelling den 29^{en} Januari door omtrekking in onze handen gevallen; de stelling

1) De Posso-streek was door Loewoe aan ons afgestaan.

2) Zie schets X fig. 1.

bleek toen $2\frac{1}{2}$ K.M. lang te zijn en uit 9, door loopgraven verbonden versterkingen te bestaan.

De kampong Baeboenta werd den 5^{en} Februari genomen, waarbij de vijand 99 dooden — w. o. 4 hoofden — en 10 gevangenen in onze handen liet. Tot den 10^{en} Februari werd nu het geheele gebied van Djaladja tot Rongkong doorkruist, waarbij echter geen tegenstand meer werd ondervonden.

Den 19^{en} Maart onderwierp zich Ambé Maä.

Bij de registratie der bevolking na de vermeestering van de Rongkongstelling bleek, dat de bevolking veel last ondervond van de zich in de Toradja-landen ophoudende en roovende Sidenrengers, gesteund door Toradja-hoofden. Daar een optreden onzerzijds daartegen noodig was, werd den 13^{en} April overgegaan tot het zenden van eene colonne van 146 bajonetten naar het gebied van Baloesoë en Walenrang, waar echter geen verzet werd ondervonden. Op enkele uitzonderingen na, kwamen de Toradja-hoofden zich melden en leverden daarbij hunne geweren in. De colonne bleef echter in het gebied om verder geweren in te nemen en te zorgen, dat de opgeworpen versterkingen geslecht werden. De eischen omtrent inlevering van vuurwapens werden nu ook gesteld aan de Toradja-hoofden van Sadang, Nagala, Boenta en Peggala. Het hoofd van Peggala — de bij de bevolking zeer gevreesde Poang Tikoe — weigerde echter aan die eischen te voldoen en daar hij steeds ontwijkende antwoorden zond, werd tot een optreden tegen hem besloten.

Tengevolge van het ontbreken van gidsen, onbekendheid met het terrein en de moeilijkheid om vivres voor de colonne op te voeren, hadden de eerste tochten, uit Rante Pao ondernomen, geen resultaat.

Na verkenning van het kampong-complex Kadok—Tondok—Bonto—Asoë, werd in het begin van Juni getracht bij laatstgenoemde benting het gebied van Poang Tikoe binnen te rukken. Daar deze aanval echter met belangrijke verliezen afgeslagen werd, keerde de patrouille naar Rante Pao terug.

Aldaar waren inmiddels ter versterking aangekomen 2 secties (4 groepen) van de 4^e compagnie van het 6^e Bataljon (60 bajonetten) met 2 bronzen kanonnen van 3.7 cM. Met deze versterking besloot de colonne-commandant tegen Baroepoe — de hoofdbenting van Poang Tikoe — op te rukken, terecht van oordeel, dat wanneer deze benting in onze handen zou zijn, de geheele streek spoedig in onderwerping zou komen.

Van Rante Pao afgemarcheerd, kwam deze colonne den 26^{en} Juni op den Bonto Bimba aan.¹⁾ De colonne was als volgt samengesteld:

8 groepen à 12 baj. v/d 4e comp^{ie} L. H. 15e Bat^{on}.,

4 groepen à 15 baj. v/d 4e comp^{ie} 6e Bat^{on}.,

2 stukken van 3.7 cM. onder een Luit. ter zee, en

1 serg^t en 2 soldaten der genie met springmiddelen. Het geheel stond onder commando van den 1e-Luitenant EINTHOVEN.

Daar aangekomen, werd besloten den volgenden morgen de benting Lalilondong, die op een afstand van $\pm$ 450 M. van den Bonto Bimba was gelegen en welke Baroepoe domineerde, te nemen. Uit de schets blijkt, dat door de ligging van Baroepoe geen afsluitingsgroep aan de Oost-zijde kon geplaatst worden. Volgens berichten zou de bezetting bestaan uit $\pm$ 60 geweerdragenden.

Het bivak op den Bonto Bimba werd gedurende den nacht, evenwel zonder gevolg, beschoten van eene nabij gelegen hoogte.

De aanval zou plaats hebben door twee colonnes: de eerste zou daartoe oprukken tegen den Z. W. saillant, terwijl de tweede zich tegen den N. W. zou wenden; deze beweging zou door de artillerie onder dekking van 2 groepen gesteund worden van af den Bonto Bimba.

Den 27^{en} Juni om 7¹/₂ u. v.m. marcheerden de beide aanvalscolonnes (resp. 6 en 4 groepen sterk) uit het bivak af, terwijl de artillerie haar vuur op Lalilondong opende. Daar de bezetting zich niet vertoonde, hadden de

1) Zie schets X en XI.

± 330 verschoten granaten geen materieele uitwerking; zij maakten het evenwel mogelijk, dat de aanvalscolonnes ongehinderd tot op ± 100 M. van de borstwering konden doordringen.

Om 9³/₄ u. v.m. was de 1^e aanvalscolonne in de formatie: 4 groepen — trein — 2 groepen, aangekomen in het ravijn tusschen den Bonto Bimba en den heuvel, waarop Lalilondong was gelegen. Al kappende had men zich tot hiertoe een weg moeten banen; gelukkig dat de vijand de troepen hier niet opgemerkt had, want door het werpen van steenen had de opmarsch door het ravijn gemakkelijk belet kunnen worden. Aldaar aangekomen, werden de volgende maatregelen genomen:

- a. 3 groepen zullen met ladders uit het ravijn klimmen en daarna in tirailleurlinie langzaam langs de Z. helling naar boven gaan;
- b. 2 groepen zullen zich ± 100 M. rechts van de vorenbedoelde groepen opstellen achter den Z. O. kam in de richting van den Z. O. saillant van de benting, om vandaar het vuur uit Baroepoe te beantwoorden en een vluchten in O. richting te beletten;
- c. één groep met de tandoes blijft aan den voet van de heuvels.

Om 10¹/₄ u. was de onder a. genoemde afdeeling ongemerkt tot op 30 M. van de borstwering doorgedrongen; het naar boven klimmen ging zeer moeilijk, daar de steile helling bezaaid was met losliggende steenen. De onder b. genoemde groepen kregen uit Baroepoe zulk zwaar vuur, dat zij zich moesten dekken en dus niet volledig aan haar opdracht konden voldoen.

Ondertusschen had ook de 2^e aanvalscolonne haar vuur op Lalilondong geopend. Daar den commandant der 1^e colonne bleek, dat hij daarvan geen nadeel kon ondervinden, gaf hij nu het C^o „Attaqueeren”, waarop de onder a. genoemde groepen naar boven klommen om den buitenpagger open te kappen. Daarop begon echter de bezetting hevig te vuren en te gillen: „Loko mai compania” (Kom maar op) en werd ook geworpen met steenen, lanssen en aangepunte balken, terwijl ook Baroepoe krachtig met vuur steunde.

De tirailleurlinie werkte zich echter steeds verder vooruit en kwam op een wal, die bezaaid was met bamboe-versperring of randjoes (zie schets X fig. 3 en 4) vóór de 2° borstwering. De vijand begon nu ook met lombokwater te spuiten. Met de grootste moeite gelukte het eenige versperringen op te ruimen en werden ten slotte eenige openingen gehakt in den bovenpagger. Op dit oogenblik weerklonk uit de artilleriestelling een hoera, als teeken dat de vijand begon te weifelen. Nogmaals werd nu het C^o „Attaqueeren” gegeven en nu gelukte het aan enkelen zich binnen de benting te werken, waartoe de manschappen elkaar moesten helpen. Spoedig volgden er nu meer, waarop de bezetting overhaast de vlucht nam in de richting van Baroepoe. Gedurende die vlucht kreeg de vijand onder het vervolgend snelvuur nog vele gewonden, die langs den heuvel naar beneden rolden. De vijand liet 11 dooden met 3 voorladers en vele blanke wapenen in onze handen; wij hadden een verlies van 5 dooden, 23 gewonden en 8 gewonde dwangarbeiders.

De benting Lalilondong werd nu door onze troepen bezet. Van een aanval op Baroepoe kon niets komen, zelfs was de colonne wegens uitputting van den troep en gemis aan voorraad genoodzaakt den 5^{en} Juli den terugtocht aan te nemen, op welken tocht wij weder 5 gewonden kregen.

Den 18^{en} Juli werden de bentings Tondok en Kadok na hevigen tegenstand genomen; Bonto Asoe, waaruit dien dag ook gevuld was, bleek den volgenden dag verlaten.

Den 20^{en} Juli kwam er bericht van Poang Tikoe, dat hij, mits onder enkele voorwaarden, wel genegen was zich te onderwerpen. Daarop werd hem evenwel geantwoord, dat hij zich vóór den 23^{en} te Bonto Asoe had te melden, wilde hij zijn volk voor verdere rampen sparen. Daar Poang Tikoe ondertusschen weer steun had gekregen, werd daarop echter geen antwoord meer ontvangen. In verband met een en ander werd den 23^{en} Tondong, het centrum van Penggala, bezet. Voorloopig bepaalde de actie

zich echter tot het afpatrouilleeren van de streek, het slechten van versterkingen en het verkennen en afsluiten van Baroepoe.¹⁾

Ten einde de aandacht af te leiden, deed Poang Tikoe in den nacht van 6/7 September een 40-tal gewapenden de vesting verlaten, met opdracht zich in Rinding Aloe te vestigen en onze bivaks en transporten te veront-rusten. Den 9^{en} September echter werd deze bende na een kort, maar hevig gevecht van daar verdreven.

Ondertusschen werd steeds doorgedaan met het aanvoeren van troepen en verdere benodigheden voor den aanval op Baroepoe. Aan het opvoeren van geschut kon echter niet gedacht worden; alleen een paar kleine 3.7 cM. Marine-kanonnen en een 7.5 cM. mortier kon men er brengen.

Einde September kwam de civiel- en militair Gouverneur — de Overste MICHELSEN — op het terrein van actie aan, om zelf de leiding daarvan op zich te nemen. Daar de eenige toegangsweg tot Baroepoe bestond uit een ongeveer 3 dM. breed voetpad en verder alle hellingen onbeklimbaar waren, moest hiervoor de Indische krijgsgeschiedenis een zeer zeldzaam iets — gebruik gemaakt worden van den aanleg van mijnen om de buitenpoort en den hoofdingang van de vesting te vernielen om in de daar-door ontstane verwarring tot een stormaanval te kunnen overgaan. Ondertusschen was de insluiting nu bijna volkomen, elken nacht werden er 8 hinderlagen uitgesteld, elk 12 man sterk op 50 à 75 M. van de rotswan-den om ontvluchtingen te voorkomen. Dag en nacht werd het mijnwerk voortgezet; in den rotsachtigen grond ging het echter met enorme be-zwaren gepaard. De tunnel werd begonnen in den steen, die zich op $\pm$ 75 M. van Baroepoe verheft op den smallen rug, die Lalilondong met Baroepoe verbindt.

Den 10^{en} October werd de buitenpoort genomen en moest nu verder

---

1) Zie Schets XI.

gewerkt worden naar de eerste poort. Daar het hoogteverschil tusschen beide poorten ± 12 M. bedroeg over een afstand van circa 25 M., moesten in den tunnel twee putten van ± 5 M voorkomen. Dat dit werk veel tijd kostte, blijkt uit het feit, dat soms één Meter per etmaal werd gevorderd.

Den 25^{en} waren de werkzaamheden zoo ver gevorderd, dat tot den aanval zou kunnen worden overgegaan. Vooraf zou echter aan Poang Tikoe nog eene sommatie worden overgebracht. Gedurende den nacht van 25/26 werd de vesting doorlopend onder artillerie- en infanterie- vuur gehouden, welk vuur eerst in den ochtend van den 26^{en} om 6 $\frac{1}{2}$ uur v.m. gestaakt werd. Daarna begaf zich Tandi Boena, een neef van Poang Tikoe, met de sommatie naar Baroepoe. Blijkbaar inziende, dat hij het ten slotte toch tegen ons zou moeten afleggen, was Poang Tikoe dadelijk genegen zich onvoorwaardelijk te onderwerpen. Dat hij zich niet lang heeft behoeven te bedenken, bleek uit het feit, dat hij zich reeds om 9 uur v.m. in het bivak bevond om zijne onderwerping aan te bieden. Op deze wijze kon dus een aanval achterwege blijven, die ons zeer zeker nog ernstige verliezen had gekost.

Daar Poang Tikoe een zeer gunstigen indruk op den Gouverneur maakte, werd hij voorloopig in zijn gezag gehandhaafd, nadat door hem een groote voorraad vuurwapenen, w.o. 40 zeer goede Beaumont-geweren, was ingeleverd.

Den 27^{en} Januari 1907 echter verdween Poang Tikoe zonder bekende redenen en zonder noemenswaardigen aanhang en vluchtte hij naar het Karoëa-gebergte.

Bij de vervolging stuitte men ten N. W. van Kalosi op verschillende rotsstellingen, die achtereenvolgens in den nacht van 30/31 Januari, 6 en 8 Februari werden genomen; Poang Tikoe wist echter te ontvluchten. Daar hij zich vermoedelijk naar het ten W. van Talosi gelegen rots-complex Alah had begeven, gingen onze troepen daarheen. Na eene mislukte poging

tot overvalling dezer stelling (18/19 Februari) werd den 13^{den} Maart, na eene afgewezen sommatie, tot den aanval overgegaan, waarbij de inmid-
dels uit Paré Paré aangekomen artillerie belangrijken steun verleende. Denzelfden dag werd de stelling genomen, waarbij ons 280 dooden, w.o. veel invloedrijke hoofden, 72 gevangenen en een groote buit aan wapenen in handen vielen.¹⁾ Poang Tikoe bleek echter niet in de stelling geweest te zijn.

Den 16^{en} Maart viel de 1 uur van Kalosi verwijderde Lientiek-stelling in onze handen.

Een en ander was van zeer veel invloed, zoodat verscheidene Toradja-hoofden zich kwamen melden.

Hoewel dus nu de verschillende vorsten zich aan ons gezag hadden onderworpen of wel bij het verzet tegen ons den dood hadden gevonden, was er toch volstrekt nog geen sprake van een geregelden toestand. Nog talrijke malen zou de hulp der militaire macht gevraagd moeten worden. Ofschoon ook bij die patrouilles meerdere malen wapenfeiten gepleegd werden, die waard zijn aan de vergetelheid ontrukkt te worden, terwijl zij ook zeer leerzaam zijn voor den a.s. Indischen officier, zoo vallen ze toch buiten het bestek dezer beschrijving. Belangrijke krijgsverrichtingen kwamen na het vorenbehandelde tijdvak niet meer voor. Van nu af bepaalde de actie zich tot de werkzaamheid van eene troepenmacht in een pas aan ons gezag onderworpen gebied.

---

¹⁾ Zie I. M. T. II. 1909 bl. 792.

HOOFDKWARTIER.

BEVELHEBBER: Kolonel der Infanterie C. A. VAN LOENEN. **2de-BEVELHEBBER:** Kolonel der Cavalerie JHR. L. D. C. DE LANNOY.
ADJUDANT VAN DEN BEVELHEBBER: Kapitein der Infanterie F. C. H. HIRSCHMANN, tevens Adjunct van den Staf.
 Totaal: 3 Officiëren, 3 Officiërspaarden en 9 bedienden.

GENERALE STAF.		INFANTERIE.				CAVALERIE.		
Chef v. d. Staf: Maj. v. d. Gen. Staf A. KISJES. Kapitein v. d. Gen. Staf: E. DEN DOOREN DE JONG. Adjunct v. d. Staf: de Adj. v. d. Bevelhebber. Schrijvers: 3 mindere Militairen. Totaal: 2 off., 3 Eur. mind., 2 off. pd., 6 bedienden en 6 dragers.		9^e Bataljon. Commdt.: Maj. J. HILDERING. Adj. 1 ^e Luit. J. M. BIJERINCK. Kleine Staf. 1 comp. Europeanen. 3 " Javanen. 18 off., 217 Eur. en 420 Inl. mindere mil., 2 off. pd., 40 bedienden, 7 Mandoers en 102 dragers.		19^e Bataljon. Commdt.: Maj. ANTEN. Adj. 1 ^e Luit. TIDEMAN. Kleine Staf. 1 comp. Europeanen. 3 " Javanen. 18 off., 205 Eur. en 420 Inl. Mil., 2 off. pd., 40 bedienden, 4 Mandoers en 102 dragers.		L. H. 15^e bataljon. Commdt.: Kapt. de WILS. Adj. 1 ^e Luit. H. F. AUKES. Kleine Staf. 1 comp. Timoreezen. 1 " Europeanen. 10 off., 166 Eur. en 140 Inl. mil., 2 off. pd., 23 bedienden, 2 Mandoers en 52 dragers.		Marechaussee. Commdt.: kapt. H. VAN STIPRIAAN LUISCIUS. 1 comp. Amboineezen. 3 off., 10 Eur. en 152 Amb. Mil., 1 off. pd., 7 bedienden, 1 Mandoer en 25 dragers.
Topographische dienst. 1 ^e Luit. opnemer: H. A. VAN MARLE. Opnemers: 2 mindere militairen. Totaal: 1 off., 2 Eur. mindere mil., 2 bedienden en 6 dragers.		Administratie. 2 ^{de} Lt.-kwm. F. E. KIMBALL. Schrijver: 1 minder militair, 2 bedienden.		Administratie. 1 ^e Luit. kwm. J. L. VERBOON. Schrijver: 1 minder mil., 2 bedienden.		Administratie. 1 ^e Luit. kwm. A. DE WIT. Schrijver: 1 minder mil., 2 bedienden.		
Transportwezen. Treincommandant: de commandant van de trein-compagnieën.		Geneeskundige Sectie. Off. v. Gez. 1 ^e kl. Dr. ROMBACH. Hospitaal personeel: 6 Eur. en 5 Inl. mil., 2 bedienden, 1 Mandoer en 14 dragers (de dragers van de verbandgroepen zijn begrepen onder die van het 9 ^e Bataljon.) Totaal: 20 off., 224 Eur. en 425 Inl. mil., 2 off. pd., 44 bedienden, 5 Mandoers en 116 dragers.		Geneesk. Sectie. Off. v. Gez. 1 ^e kl. DE JONG. Hospitaal personeel: 6 Eur. en 5 Inl. mil., 2 bedienden, 1 mandoer en 14 dragers. (de dragers der verbandgroepen begrepen onder die v/h 19 ^e bat ^{on} .) Totaal: 20 off., 212 Eur. en 425 Inl. mil., 2 off. pd., 44 bedienden, 5 Mandoers en 116 dragers.		Geneeskundige Sectie. Off. v. Gez. 2 ^e kl. C. K. GÖLNER. Hospitaal-personeel; 5 Eur. en 4 Inl. mil., 2 bedienden, 1 Mandoer en 14 dragers (de dragers der verbandgroepen zijn begrepen onder die van het L. H. 15 ^e bat ^{on} en de Marechaussee.) Totaal: 1 off., 5 Eur. en 4 Inl. mil., 2 bedienden, 1 Mandoer en 14 dragers.		
ARTILLERIE. Chef: de Commdt. van de batterij. Snelvuurbatterij. Commdt.: 1 ^e Luit. W. M. VERMENT en 1 off., 18 Eur. en 9 Inl. Militairen, 2 off. pd., 12 tr. pd., 6 bedienden, 2 Mandoers en 44 dragers.		GENIE. Chef: de Commdt. van het det ^{mt} . Genietroepen. Detachement Genietroepen. Commdt. kapt. W. R. DE GREVE, 2 sectiën genietroepen: 3 off., 38 Eur. en 48 Inl. Mil., 1 off. pd., 7 bedienden, 2 mandoers en 46 dragers.		MIL. ADMINISTRATIE INTENDANCE. Chef: Kapt. Intendant VAN BENNEKOM. Adj. 1 ^e Luit. kwm. VERHOEFF. Adj. 1 ^e Luit. kwm. SCVERKROPP. Adj. 1 ^e Luit. kwm. SCHABEEK. Schrijvers: 2 Militairen, 1 off. pd. en 9 bedienden.		Geneeskundige Sectiën. Als bij de korpsen. Voor de Cav ^l , Art ^l , Genie en trein Off. v. gez. 2 ^e kl. BAGGELAAR, 5 Eur. en 4 Inl. mil., 2 bedienden, 2 Mandoers en 44 dragers.		
Park en Reserve. 9 Eur. en 3 Inl. Mil., 3 troepenpd. Totaal: 2 off., 27 Eur. en 12 Inl. mil., 2 off. paarden, 15 troepenpaarden, 6 bedienden, 2 Mandoers en 44 dragers.		Genie werklieden. 3 Eur. mindere mil.		Geneeskundige Sectie. Off. v. Gez. 2 ^e kl. C. K. GÖLNER. Hospitaal-personeel; 5 Eur. en 4 Inl. mil., 2 bedienden, 1 Mandoer en 14 dragers (de dragers der verbandgroepen zijn begrepen onder die van het L. H. 15 ^e bat ^{on} en de Marechaussee.) Totaal: 1 off., 5 Eur. en 4 Inl. mil., 2 bedienden, 1 Mandoer en 14 dragers.				
Telefoonbrigade. 11 Eur. mindere mil.		Veldpark. 1 Eur. minder mil.		ALGEMEENE TREIN. Trein. Commdt.: kapt. der Art ^l . A. VAN DEN BOVENKAMP. Staf. 2 compagnieën. 3 off., 21 Eur. en 204 Inl. mil., 3 off. pd., 20 troepenpd. en 316 treinp. pd., 11 bedienden en 16 dragers.		Veldrustkamer. Chef: onderlt. der Inf ^{te} . J. VELLEMAN. Totaal: 1 off., 2 Eur. Mil., 2 bedienden.		
Reserve van den korpstrein. 3 Mandoers en 50 dragers.		Administratie der korpsen. De Adm ^{ie} . van de Inf ^{te} . korpsen en den trein is aldaar vermeld. Adm. gecomb. wapens. 1 ^e Luit. kwm. SCHELTEMA. Schrijvers; 2 Mil. en 2 bedienden.		Vrijde koelies en ingehuurde draagpaarden. Naar behoefte.		Veldpostkantoor. Commies der 2 ^e kl. bij den post- en telegraafdienst. Schrijvers: 1 Militair. Totaal: 1 Ambtenaar, 1 Eur. Mil. en 2 bedienden.		
Adm. van het Veld-hosp. 1 ^e Lt. kwm. BRAUN en 1 Adj. o. off. kwm. Schrijvers: 2 Militairen. 3 bedienden.		Veldhospitaal. Chef: off. v. gez. 2 ^e kl. A. H. DE CHAUFÉPIÉ. 1 off., 1 mil. Apoth., 22 Eur. en 9 Inl. mil., 6 bedienden, 1 Mandoer en 25 dragers.		Administratie. 1 Adj. o. off. kwm. Schrijvers: 2 militairen. 1 bediende.		Veterinaire dienst. Mil. paardenarts 1 ^e kl. H. J. TROMP DE HAAS. Personeel voor den ziekenstal is begrepen in de formatie van de batt ^{on} . 2 Eur. gegr. en van het 2 ^e Veld esk. 4 Inl. ongegr. 1 off. paard, 3 bedienden, 6 dragers.		
Dienst der magazijnen. 1 2 ^e Luit. en 2 A. o. off. mag. m ^r . en 2 conducteurs. Schrijvers: 3 Mil. Bakkers b/h 9 ^e Bat., 2 ^e V. Esk. en detachement genietroepen. Magazijnsknechten b/h 9 ^e bat., 4 bedienden.		Adm. van het Veld-hosp. 1 ^e Lt. kwm. BRAUN en 1 Adj. o. off. kwm. Schrijvers: 2 Militairen. 3 bedienden.		Administratie. 1 Adj. o. off. kwm. Schrijvers: 2 militairen. 1 bediende.		Veterinaire dienst. Mil. paardenarts 1 ^e kl. H. J. TROMP DE HAAS. Personeel voor den ziekenstal is begrepen in de formatie van de batt ^{on} . 2 Eur. gegr. en van het 2 ^e Veld esk. 4 Inl. ongegr. 1 off. paard, 3 bedienden, 6 dragers.		
Totaal: 7 off., 14 Eur. mil., 1 off. pd. en 18 bedienden.		Totaal: 6 off., 28 Eur., 13 Inl. Mil., 2 off. pd., 14 bedienden, 3 Mandoers en 75 dragers.		Totaal: 3 off., 24 Eur. en 204 Inl. mil., 3 off. pd., 20 troepen pd., 316 treinp. pd., 12 bedienden, 3 Mandoers en 66 dragers, vrije koelies en ingehuurde draagpd. naar behoefte.				

Sterkte der Expeditie.

STAVEN, KORPSEN EN DIENSTEN.	Officieren.	Mindere Militairen.			Civiel Personeel.	Paarden.				Bedienden.	Mandoers.	Dragers.	Vrije Koelies.
		Europ.	Amb.	Inl.		Officiers-	Troepen-	Trein-	Ingehuurde-				
Hoofdkwartier	3				3					9			* naar behoefte.
Generale Staf	2	3			2					6		6	
Topographische dienst	1	2								2		6	
9 ^e Bataljon	20	224		425	2					44	5	116	
19 ^e Bataljon	20	212		425	2					44	5	116	
L. H. 15 ^e Bataljon	11	167		140	2					25	2	52	
Marechaussee	3	10	152		1					7	1	25	
Geneesk. sectie L. H. 15 en mar.	1	5		4						2	1	14	
Cavalerie	5	81		61	10	135				15		10	
Artillerie	2	27		12	2	15				6	2	44	
Genie	3	53		48	1					7	2	46	
Mil. Administratie	7	14			1					18			
Geneeskundige dienst	6	28		13	2					14	3	75	
Algemeene trein	3	24		204	3	20316	*			12	3	66	*
Veldrustkamer	1	7								2			
Veldpostkantoor		1			1					2			
Totaal Generaal	88	858	152	1332	1	31	170316	*		215	24	576	*
		2342				517							

Brief van den Vorst van Boni aan den Resident Brugman.

Gewone aanhef.

Voorts deel ik den resident mede, dat ik zijnen brief van den 1^{en} Juli 1905, overeenkomende met den 27^{en} Rabioelachir 1323, gebracht door den Sjahbandar Daeng Paroto ontvangen heb, houdende de mededeeling dat van dien dag af de in- en uitvoer in mijn landschap belet zou worden. Daarom doe ik u dus vooruit weten, dat bij het verbieden van den in- en uitvoer van artikelen, de boosdoeners, waaronder de opiumschuivers, wanneer deze opium willen koopen en geen opium te koop is en ik hun ook niet daarvan kan voorzien, eendrachtelijk zullen zijn om kwaad te stichten, terwijl ik mij met den hadat van Boni er buiten zal houden, want ik kan niet voor alles wat hun aangaat, instaan. De opiumschuivers toch wenschen liever te sterven dan te lijden wegens gebrek aan opium.

Ik doe u dus vooruit weten, dat, mochten de boosdoeners buiten Boni gaan en hetzij kleine of groote daden uithalen in het gouvernementsgebied of in andere bondgenootschappelijke landen, het gouvernement mij daarvan geen rekenschap behoeft te vragen, want de boosdoeners kunnen kleine en ook groote daden uithalen. Wanneer er slechts 2 of 3 schuldigden zijn dan kunnen zij slechts iets kleins beginnen, doch zijn er velen aan elkaar verbonden, dan kunnen zij iets groots verrichten.

De resident toch weet zeer goed, dat in de Boegineesche landen meer slechte dan goede menschen zijn. Dientengevolge waarschuw ik vooruit, omdat ik later niet verantwoordelijk wil zijn. Omtrent uw verzoek om bekendmaking der belemmering van in- en uitvoer aan het volk, zij u medegedeeld, dat daaraan voldaan zal worden, omdat u er om verzocht heeft, maar mij zult u ook daardoor de keel dichtknijpen, want alleen wat in- en uitgevoerd wordt neem ik aan als iets wat mij lichamelijk baat. Wanneer het zoo is, dan kan ik mijne familie en mijne naasten van niets

Regeling van den Overvoer der Expeditie naar Zuid-Celebes.

BIJLAGE C.

EENHEDEN.	Off. en Onderl ^t .	Eur. onderoff.	Amb. onderoff.	Inl. onderoff.	Eur. korp. en mansch.	Amb. korp. en mansch.	Inl. korp. en mansch.	Bedienden.	Dwangarb.	Off.- en troepen paarden.	Treinpaarden.	Plaats van Embarke-ment.	Naam van het Schip.	Vertrek van	BIJZONDERHEDEN.
9 ^e bataljon ¹⁾	18	47		24	158		396	40	106	2		Priok.	v. Riebeeck	Priok	¹⁾ Het aantal Sergeanten kan iets meer of minder zijn dan vermeld is.
Mil. Adm. idem	1				1			2				"	"	13/7 9 v.m.	
Geneesk. sectie	1	1			5		5	2	15			"	"	Soerabaja 15/7.	
Totaal	20	48		24	164		401	44	121	2					
Totaal 822 m. + 2 pd.															
Marechaussee	3	10	8			144		7	¹⁾ 26	1		Priok.	v. Imhoff.	Priok	¹⁾ Embarkement te Semarang. ²⁾ Het aantal serg. kan iets meer of minder zijn dan vermeld is. ³⁾ De Luit. kwm. embarkeert te Priok.
L.H. 15 ^e bat ^{on} . ²⁾	10	23		8	143		132	23	54	2		Semarang.	"	13/7 8 v.m.	
Adm. idem	1				1				³⁾ 2			"	"	Semarang 14/7	
Geneesk. sectie	1				5		4	2	15			"	"	Soerabaja 15/7	
Totaal	15	33	8	8	149	144	136	32	95	3					
Totaal 620 m. + 3 pd.															
Genietroepen	3	4		1	33		47	7	¹⁾ 48	1		Priok.	Coen.	Priok 11/7	¹⁾ Embarkeeren te Semarang. ²⁾ 1 off. v. Gez. wordt overgevoerd per ss. Generaal Pel. ³⁾ Militaire schrijvers. ⁴⁾ Chef, 1 Lt. kwm. en 1 Mil. schrijver worden overgevoerd per ss. van Riemsdijk. ⁵⁾ Personeel der Infanterie.
Telefoonbrigade		3			8							"	"	8 ³⁰ v.m.	
Geweermakers		2										"	"		
Veldhospitaal	²⁾ 2	3			19		9	4	¹⁾ 26			"	"		
Veldrustkamer ³⁾					¹⁾ 2							"	"		
Veldpost	1				1			2				"	"		
Adm. Veldhospitaal		1			1			1				"	"		
" gec. Wapens	1	1			1			2				"	"		
Intendance ⁴⁾	2				1			4				"	"		
Dienst der magaz.					1							"	"		
Topogr. dienst.	1	2						2	6			Semarang.	"	Semarang 12/7	
Batterij, Park en reserve	2	4			18			6	¹⁾ 46	17		Soerabaja.	"	Soerabaja 13/7	
Genie werklieden		1			2							"	"		
Veldrustkamer ⁵⁾	1	1			4			2				"	"		
Adm. Veldhospitaal	1	1						2				"	"		
Totaal	14	23		1	91		56	32	126	18					
Totaal 343 m. + 18 pd.															
19 ^e Bataljon ¹⁾	18	47		24	158		396	40	106		2	Soerabaja.	v. d. Bosch.	Soerabaja	¹⁾ Het aantal Serg. kan iets meer of minder zijn dan vermeld is.
Administratie	1				1			2				"	"	15/7 9 v.m.	
Geneesk. sectie	1				6		5	2	15			"	"		
Totaal	20	47		24	165		401	44	121		2				
Totaal 822 m. + 2 pd.															
2 ^e Veldeskadron	5	11		2	70		59	15	10	145		Semarang.	v. Outs-	Priok 13/7	¹⁾ De 4 incl. cav. bestemd voor den veterinairen dienst zijn ingedeeld bij het 2 ^e veldeskadron; van de 2 gegr. art. wordt 1 overgevoerd per „Gen. Pel” en 1 per „van Riemsdijk.” ²⁾ Embarkeeren te Semarang.
Veterinaire dienst ¹⁾	1							3	6	1		"	hoorn.	6 v.m.	
Geneesk. sectie (cav., art ^{ie} ., genie en trein.)	1				5		4	2	²⁾ 46			Priok.	"	Semarang 14/7 Soerabaja 15/7	
Totaal	7	11		2	75		63	20	62	146					
Totaal 240 m. + 146 pd.															
2 ^e comp. trein ¹⁾	1	4		4	2		102	4	8	11	158	Semarang.	Gen Pel.	Priok 13/7	¹⁾ Te Semarang aan de formatie-sterkte ontbrekend personeel en dieren embarkeeren te Priok aan boord van denzelfden stoomer. Insteede van Sergt ^{en} . kunnen zijn ingedeeld Eur. of Inl. korpl ^s . ²⁾ 1 Eur. gegr. Art ^{ie} . ¹⁾ Embarkeeren te Makassar. ²⁾ Chef, 1 Lt. kwm. en 1 Mil. schrijver. ³⁾ 1 Eur. gegr. Art ^{ie} . ⁴⁾ In stede van Serg. kunnen zijn ingedeeld Eur. of Inl. korpl ^s . ⁵⁾ Vrije koelies vermeld onder de rubriek dwangarb.
Veterinaire dienst ²⁾					1							"	"	6 v.m.	
Veldhospitaal	1							2				Priok.	"	Sem. 14/7 Soer. 15/7	
Totaal	2	4		4	3		102	6	8	11	158				
Totaal 129 m. + 169 pd.															
Comdt. d. Expeditie	2							6		2		Priok.	v. Riems-	Priok 13/7	¹⁾ Embarkeeren te Makassar. ²⁾ Chef, 1 Lt. kwm. en 1 Mil. schrijver. ³⁾ 1 Eur. gegr. Art ^{ie} . ⁴⁾ In stede van Serg. kunnen zijn ingedeeld Eur. of Inl. korpl ^s . ⁵⁾ Vrije koelies vermeld onder de rubriek dwangarb.
Generale Staf.	3	1			2			9	¹⁾ 6	3		"	dijk.	10 v.m.	
Intendance ²⁾	2	1						5		1		"	"	Makassar	
Chef Geneesk. dienst	1	1						3		1		"	"	16/7	
Veterinaire dienst ³⁾					1							"	"		
Staf en 1 comp. trein ⁴⁾	2	5		4	2		102	7	¹⁾ 8	12	158	"	"		
Reserve korpstrein									53			"	"		
Vrije koelies ⁵⁾									200			"	"		
Adm. v/d. trein.		2			1			1				"	"		
Totaal	10	10		4	6		102	31	267	19	158				
Totaal 430 m. + 177 pd.															

meer voorzien en nu ik dat niet meer zal kunnen doen, zullen zij het goede verwerpen en tot het kwade overgaan. Het zal u niet onbekend zijn, hoe pijnlijk het is, wanneer men naar iets verlangt en men het niet kan krijgen. Daarom doe ik het den resident vooruit weten.

Geschreven te Boni, den 1^{en} Juli 1905 (27 Rabioelachir 1323).

Handwritten text, possibly a signature or date, appearing as a mirror image.

1. De kloep en stoomloep...
2. Van de troep...
Handwritten text, appearing as a mirror image.

Handwritten text, appearing as a mirror image.

Handwritten text, appearing as a mirror image.

Handwritten text, appearing as a mirror image.

Handwritten text, appearing as a mirror image.

Handwritten text, appearing as a mirror image.

Commando der Expeditie**naar****Zuid-Celebes.****Landingsorder voor den 20^{en} Juli 1905.**

1. De sloepen en stoomsloepen begeven zich dadelijk na het landen ¹⁾ bij O. Patiro naar de schepen, aan boord waarvan zich de troepen van het 1^e echelon bevinden, die zij moeten overvoeren (zie punt 3).

2. Van de troepen aangewezen voor de landing blijven voorloopig aan boord achter:

alle paarden en voorts:

v/h 19^e en 9^e bat^{on} inf^{ie} elk: 1 adj. o. off.,
 1 stafschrijver,
 3 m^r. werklieden,
 1 Luit. kwartierm^r.,
 1 mil. schrijver.

v/h L. H. 15^e bat^{on} inf^{ie}: 1 adj. o. off.,
 1 staftamb. of hrnbl.,
 2 m^r. werklieden,
 1 Luit. kwm.,
 1 schrijver.

van de batterij: het bij de draagpaarden behorende personeel en de reserve daarvan.

3. De verdeeling der troepen enz. over de ontschepingsmiddelen is als volgt:

¹⁾ Zal moeten zijn „ten anker komen”.

N^o. der sloepen. ¹⁾

1 ^o echelon.	Staf en geneesk. sectie 9 ^e Bat. — Kap ^t . sloep Zeeland (40).
	1 ^o comp ^{ie} idem 31 (50) — 32 (50) — 33 (50) — 168 (50).
	2 ^o " " 37 (50) — 38 (50) — 39 (50) — 97 (50).
	3 ^o " " barkas Hendrik (50).
	kap ^t . sloep Hendrik (40).
	off. sloep " (40).
	werksloep " (40).
	barkas Zeeland (50).
	1 sectie genietroepen: off. sloep Zeeland (40).
	werksloep id. (40).
off. sloep Assahan (40).	
marechaussee 85 (50) — 86 (50) — 169 (50) — 75 (50).	

N^o. der sloepen.

2 ^o echelon.	4 ^e comp ^{ie} 9 ^e Bat. 31 (50) — 32 (50) — 33 (50) — 168 (50).
	1 ^e " 19 ^e " 37 (50) — 38 (50) — 39 (50) — 97 (50).
	2 ^e " 19 ^e " 85 (50) — 86 (50) — 169 (50) — 75 (50).
	3 ^e " 19 ^e " barkas Hendrik (50).
	kap ^t . sloep " (40).
	off. sloep " (40).
	werksloep " (40).
	barkas Zeeland (50).
	Staf 19 ^e bat. + gen. sectie kap ^t . sloep Zeeland (40).
	1 sectie artillerie off. sloep " (40).
werksloep " (40).	
off. sloep Assahan (25).	

1) De achter de Nos. der sloepen geplaatste getallen geven aan het aantal manschappen.

N^o. der sloepen.

3 ^e echelon.	3 ^e e ^{ie} L. H. 15 ^e bat.	31 (50) — 32 (50) — 33 (50) — 168 (50).		
	4 ^e e ^{ie} " "	85 (50) — 86 (50) — 169 (50) — 75 (50).		
	4 ^e e ^{ie} 19 ^e bat.	37 (50) — 38 (50) — 39 (50) — 97 (50).		
	Staf en geneesk. sectie	kap ^t . sloep Zeeland (40).		
	sectie genietroepen	barkas Hendrik	(50).	
		kap ^t . sloep "	(40).	
		off. sloep "	(40).	
	geneesk. sectie gecomb. troepen	{	werksloep "	(40).
			barkas Zeeland	(40).
	1 sectie artillerie		off. sloep "	(40).
		werksloep "	(40).	
		off. sloep Assahan	(25).	

4. Het 1^e echelon staat te 6 u. v.m. gereed en gaat dadelijk nadat de sloepen langzij der transportschepen zijn gekomen, daarin over.

Het 2^e echelon staat te 8 u. v.m. en het 3^e echelon te 9 u. v.m. voor de ontscheping gereed.

Een ieder is verplicht zich stipt te houden aan de aanwijzingen der commandanten van de sloepen.

5. De sloepen varen af van de schepen op bevel van den officier belast met de zeevaartkundige leiding van de landing.

6. Vóór het debarkement moet aan de troepen het ontbijt en het morgenmaal worden verstrekt, waarvan een gedeelte bij den man wordt medegevoerd. Bovendien zal elk man voorzien zijn van één noodration.

Kookgereedschappen en archieven worden bij de landing **niet** medegevoerd; hierdoor vrijkomende koelies worden gebezigd tot het per compagnie infanterie medevoeren van 5 munitie-kisten tweemansvrachten, te halen bij den beheerder van het artilleriepark $\frac{a}{b}$ van het Ss „Coen”.

De officieren mogen zich bij de landing slechts door één bediende doen volgen.

7. De troepen zullen bij het landen gekleed zijn in veldtenuë zonder veldzak.

Elk geweer- of karabijn-dragende voorzien van 100 patronen, elk revolverdragende van 18 patronen.

8. Alle goederen, kookgereedschap, officiersbagage, veldzakken enz., welke bij de landing op de transportschepen achterblijven, worden verzameld en onder toezicht gesteld van het sub. 2 vermelde personeel, waartoe door de betrokken korps- en detachements-commandanten de noodige regelingen worden getroffen.

Met het toezicht op de achterblijvende goederen enz. der marechaussee-compagnie wordt belast het niet debarkeerend personeel van het L. H. 15^e bataljon infanterie.

Bij de genietroepen wordt dit toezicht opgedragen aan het personeel der telefoonbrigade en de genie-werklieden.

9. De Intendant der Expeditionaire macht zal de noodige regelingen treffen, opdat zoodra mogelijk na de landing de ss. „van Riebeeck”, „van Imhoff” en „van den Bosch” ter beschikking worden gesteld van de K. P. M.:

Daartoe zullen het achterblijvend personeel en goederen worden overgebracht :

van de „van Riebeeck”	naar de „van Outshoorn”,
„ „ „van Imhoff”	„ „ „Generaal Pel”,
„ „ „van den Bosch”	„ „ „van Riemsdijk”.

Aan
alle commandanten van korpsen
en detachementen en Chefs van
Diensten.

Reede Badjowé, 19 Juli 1905.

De Bevelhebber:
(w.g.) VAN LOENEN,

**Commando der Expeditie
naar
Zuid-Celebes.**

Landingsbevel voor den 20^{en} Juli 1905.

(Schetskaart van een deel van Zuid-West-Celebes, Schaal 1 : 20.000.)

1. Geland wordt tusschen O. Patiro en kampong Lassaran (Zeekaart Golf van Boni van Laboewa tot Badjowé, Schaal 1 : 100.000, opname 5-1903.

2. 's Vijands hoofdmacht bevindt zich vermoedelijk bij Badjowé en Watamponé.

Ten einde den vijand omtrent het landingspunt te misleiden zal tegenover Badjowé door de marine worden gedemonstreerd.

3. Als commandant van het 1e echelon treedt op de 2de-Bevelhebber, aan wien de kapitein van den Generalen Staf E. DEN DOOREN DE JONG wordt toegevoegd.

4. De troepen zullen landen in 3 echelons, t. w.:

1 ^e echelon	{	Staf + 3 comp ^{ieën} (1-2-3) v/h 9 ^e Bat ^{on} ,
		geneesk. sectie 9 ^e Bat ^{on} ,
		compagnie marechaussee,
		1 sectie genietroepen, waarbij de Chef der genie.

2 ^e echelon	{	4 ^e c ^{ie} 9 ^e Bat ^{on} ,
		staf, 1 ^e , 2 ^e en 3 ^e c ^{ie} 19 ^e Bat ^{on} ,
		geneesk. sectie 19 ^e Bat ^{on} ,
		1 sectie art ^{ie} , waarbij de commd ^t der art ^{ie} .

3^e echelon { 4^e c^{ie} 19^e Bat^{on},
 staf, 3^e en 4^e comp^{ie} L. H. 15^e Bat^{on},
 geneesk. sectie gecomb. troepen,
 " " L. H. 15^e Bat^{on},
 1 sectie artillerie,
 1 sectie genietroepen.

5. Met de zeevaartkundige leiding is belast de Luitenant ter zee 1^e klasse F. BAUDUIN, aan wien is toegevoegd de Luitenant ter zee 2^e klasse M. C. KONING.

6. De landing wordt zooveel noodig voorbereid door geschutvuur der marine.

7. Door het 1^e echelon zal eene stelling worden ingenomen tot dekking van de landing der volgende troepen.

8. Na landing van het 1^e echelon zal eene seinbrigade der marine aan den wal gaan voor het onderhouden der gemeenschap tusschen de gelande troepen en de vloot.

9. Gedurende de landing van het 1e echelon bevind ik mij a/b van het ss. der K. P. M. „van Imhoff”.

Aan
 alle commandanten van korpsen
 en detachementen en Chefs van
 Diensten.

Reede Badjowé, 19 Juli 1905.

De Bevelhebber :

(w.g.) VAN LOENEN.

**Commando der Expeditie
naar
Zuid-Celebes.**

Landingsbevel voor den 28^{en} Juli 1905.

(Schetskaart van het terrein tusschen Badjowé en Watamponé, schaal 1 : 50.000.)

1. Geland wordt ter hoogte van het noordelijk gedeelte van kampong Bena.

2. 's Vijands hoofdmacht bevindt zich vermoedelijk op het kustvak Badjowé, Tippoloewé en nabij Watamponé.

De op vorenbedoeld kustvak gelegen kampongs zijn vermoedelijk niet alleen aan de zeezijde doch ook op de flanken versterkt, zoodat vuur kan worden afgegeven op de tusschen de kampongs gelegen vlakten, welke laatste bovendien bestreken worden uit de daarop gelegen werkjes.

3. Als commandant van het 1° echelon treedt op de 2de Bevelhebber, aan wien is toegevoegd de kapitein van den Generalen Staf.

4. De troepen zullen landen in 3 echelons, t.w.

1° echelon:

L. H. 15^e Bat^{on} infanterie,
staf, 1^e, 2^e en 3^e comp^{ie} 19^e Bat^{on} inf^{ie},
compagnie marechaussee,
detachement genietroepen.

2° echelon:

4^e comp^{ie} 19^e Bat^{on} inf^{ie},
9^e Bataljon inf^{ie},
artillerie,

genietroepen,
officierspaarden,
cavalerie (1 vlot).

3^e echelon :

geneesk. sectie gecomb. troepen,
veldhospitaal,
veldrustkamer,
reservekorpstrein,
vrije dragers,
2^e compagnie-trein (gedeeltelijk),
cavalerie (3 vlotten).

Na afloop hiervan wordt doorgegaan met het landen van treinpaaarden middels laadbooten en van de cavalerie middels vlotten.

5. Met de zeevaartkundige leiding is belast de Luitenant ter zee 1^e klasse F. BAUDUIN, aan wien is toegevoegd de Luit. ter zee 2^e klasse M. C. KONING.

6. De landing zal worden voorbereid en gedekt door vuur van de marine en door gewapende sloepen.

7. Het 1^e echelon zal eene stelling innemen tot dekking der landing van de volgende troepen.

8. Na landing van het 1^e echelon zal eene seinbrigade der marine aan den wal worden gezet voor het onderhouden der gemeenschap tusschen de gelande troepen en de vloot.

9. Gedurende de landing v/h 1^e echelon bevind ik mij a/b van het ss. der K. P. M. „van Riemsdijk”.

Aan

alle commandanten van korpsen
en detachementen en chefs van
Diensten.

Reede Patiro, 24 Juli 1905.

De Bevelhebber :
(w.g.) VAN LOENEN.

**Commando der Expeditie
naar
Zuid-Celebes.**

Landingsorder voor den 28^{en} Juli 1905.

1. De sloepen en stoomsloepen zullen te 6 u. v.m. verzameld zijn nabij de schepen, aan boord waarvan zich de troepen van het 1^e echelon bevinden, die zij moeten overvoeren.

2. Van de troepen behorende tot het 1^e echelon blijven voorloopig: achter: de officiersbedienden, -paarden en -bagage; het kookgereedschap het archief en de veldzakken.

De korpscommandanten doen een en ander verzamelen en wijzen het noodige personeel voor toezicht aan.

3. De verdeling der troepen enz. over de transportmiddelen is als volgt:

	N ^o . der sloepen.				
1 ^e echelon.	Staf L.H. 15 ^e + det. genietr.	88(30)			
	Comp ^{ie} . Marechaussee	85(50)	— 86(50)	— 87(50)	— 169(50).
	4 ^e C . L.H. 15 ^e bat.	138(35)	— 139(30)	— 142(30).	
		177(30)	— 100(30)	— M.9.(30).	
	Staf 19 ^e + L.H. 15 ^e	170(35).			
	3 ^e Comp ^{ie} . L.H. 15 ^e	37(50)	— 38(50)	— 39(50)	— 40(35).
	2 ^e " 19 ^e	73(50)	— 74(50)	— 76(35)	— 75(50).
	3 ^e " 19 ^e	97(50)	— 98(50)	— 99(35)	— 168(50).
	1 ^e " 19 ^e	56(50)	— 55(50)	— 57(40)	— 171(30).
		M. 2	(20).		

2 ^e echelon.	{	4 ^e Comp ^{ie} . 19 ^e	138(35) — 139(30) — 142(30).
			M.9.(50) — 100(30) — 177(30).
		Staf 9 ^e bat ^{on} .	170(35).
		1 ^e Comp ^{ie} . 9 ^e bat.	37(50) — 38(50) — 39(50) — 40(35).
		2 ^e " 9 ^e "	49(50) — 74(50) — 76(35) — 75(50).
		3 ^e " 9 ^e "	97(50) — 98(50) — 99(35) — 168(50).
		4 ^e " 9 ^e "	85(50) — 86(50) — 87(35) — 169(50).
		Art . { personeel met { vuurmonden { paarden en mun .	56(50) — 55(50).
		Genietroepen	Vlot No. 1. 57(40) — 171(30) — 8 8(30).
		Officierspaarden behalve Cavalerie en Artillerie	} Vlot No. 2.
	Cavalerie	Vlot No. 3.	
3 ^e echelon.	{	Reserve korpstrein	37(50).
		Restant pers. en goederen	38(50) — 39 — 40 — 169.
		Vrije dragers	73(50) — 74(50) — 76(35) — 75(50).
		Treinpaarden Pel 97 — 98 — 168 — 85 — 86 — 56 — 55 — M.9.	
		Veldrustkamer	87.
		Geneesk. Sectie gecomb. troepen	— 171 — 170.
		Veldhospitaal	138 — 139.
	Cavalerievloten 1 — 2 — 3.		

4. Het 1^e echelon gaat dadelijk nadat de sloepen langsijde der transportschepen zijn aangekomen daarin over.

Het 2^e echelon staat te 10 uur v.m. en het 3^e echelon te 1 uur n.m. voor de ontscheping gereed.

Een ieder is verplicht zich stipt te houden aan de aanwijzingen van de commandanten der sloepen.

5. Het 1^e echelon vaart van de schepen af op bevel van den officier belast met de zeevaartkundige leiding der landing.

De volgende echelons naarmate zij in de sloepen zijn overgegaan.

Vóór het debarkement moet aan de troepen het ontbijt en het morgenmaal worden verstrekt, een gedeelte hiervan wordt bij den man medegevoerd.

6. De door het niet medevoeren van kookgereedschap en archief (een en ander wordt met het 3^e echelon aan wal gebracht) bij het 1^e echelon vrijkomende koelies worden benut tot het medevoeren per comp^{ie} infanterie van 5 draagbare munitie-kisten.

De bij de 4^e comp^{ie} van het 19^e en 9^e bat. Inf^{ie} aanwezige draagbare munitie-kisten worden ingeleverd a/b van de „Bromo”.

7. De troepen zullen bij het landen gekleed zijn in volledige veldtenu (met veldzak) uitgezonderd het 1^e echelon, dat de veldzakken achterlaat.

Elk geweerdragende, zoomede de karabijndragenden bij de marechaussee zijn voorzien van 100, de overige karabijndragenden van 50 en de revolverdragenden van 18 patronen.

Door de zorg der Marine zullen zoo spoedig mogelijk aan den wal gebracht worden 25 draagbare munitie-kisten (2 m. vr.) en eene halve munitie-uitrusting voor de batterij.

8. De Intendant der Expeditie zal, zoodra na de landing kan worden beschikt over sloepen der Marine, een aanvang doen maken met het aan wal brengen van vivres. Hij treft de noodige maatregelen, opdat, zoodra de transportschepen ledig zijn, deze weder ter beschikking van de K.P.M. worden gesteld.

Aan
alle commandanten van korpsen
en detachementen en chefs van
Diensten.

Reede Patiro, 24 Juli 1905.

De Bevelhebber.
(w.g.) VAN LOENEN.

Landing bij Badjowé.

Ontschepingsorder.

1. Het bevel over en de leiding der ontschepping en landing van de exp^{re}. macht berust bij den ondergeteekende, kapitein ter zee A. H. HOEKWATER.

2. Met de leiding der ontschepping van de landmacht en de materialen, vivres, enz. is belast de luit. ter zee 1e kl. F. BAUDUIN, bijgestaan door den luit. ter zee 2^e kl. KONING.

3. De landing zal plaats hebben op kg. Bena (zie topografische kaart 1:50.000) in de richting W.t.Z. ongeveer.

4. De inschepping zal ten 6 ure aanvangen en ten 7 ure afgestoken worden, zoodat de troepen ongeveer ten 8 ure 30 min. den wal zullen bereiken. De verzamelplaats is benoorden het zwarte baak.

5. De landing zal voorbereid worden door het vuur der schepen. Deze zullen daartoe op de hun vroeger aangewezen plaatsen ankeren. Op sein van den admiraal zal het vuur geopend worden met het geschut van 7.5 c.M. en 10.5 c.M. A. en enkele schoten van 15 c.M. op de N- en Z- ste versterkingen. Gevuurd zal worden op alle versterkingen in kampongs en voornamelijk in de noordelijkste kampong, Bena. Het sein van ophouden met vuren in de richting der sloepen wordt gegeven door den eskadercommandant en bestaat uit het oplaten van een vuurpijl en zwaaien van roode vlag. Dit laatste wordt door Borneo gerepeteerd. Zoodra de groote schepen ophouden met vuren (d.w.z. bij „roode vlag”) verstoomen schepen

K. P. M. dichter onder den wal en staken de groote schepen voor goed het vuur. De H. Hendrik repeteert de roode vlag. Borneo en Assahan staken, zoodra het 1^e echelon aan wal stapt, het vuur, behalve op versterkingen bezuiden kg. Lonrae.

6. De landing zal gedekt worden door eene flottielje gewapende sloepen in het front en door eene divisie op de rechterflank. De eerste bestaat uit de 4 gewapende sloepen van ieder der groote schepen met stoom- en ambulance-sloep benevens 2 gew. sloepen van de Serdang en 1 van de Brak — onder bevel van den Luit. ter zee 1^e kl. J. C. BENTZ VAN DEN BERG. De rechterflankdekking, bestaande uit 2 gew. sloepen van de Borneo en 2 van de Assahan benevens deze beide schepen, staat onder bevel van den kapt. luit. ter zee W. VAN VOSS. De linkerflankdekking bestaat uit de Serdang onder bevel van den luit. ter zee 1^e kl. H. J. PAK.

7. De uitrusting der gew. sloepen, behalve van H. Hendrik en Koningin Regentes, is als volgt:

Zooveel mogelijk dekking tegen geweervuur aanbrengen door zwemvesten of rottan; 1 kanon van 7.5 c.M. A. of een kanon van 3.7 c.M. Een vol stel roeiers gewapend met geweer benevens eenige schutters in de kajuit.

Munitie: patroontasschen gevuld. Per 3.7 c.M. 2 patroondoozen boven de voorgeschrevene en per 7.5 c.M. 16 granaten, 8 kartetsen en 24 kardoezen boven de voorgeschrevene.

Seinmiddelen, riemen, pagaaien, dreggen, enz.

Verbandmiddelen.

De sloepen van H. Hendrik en Koningin Regentes zonder dekking met landingsdivisies en landingsaffuiten voor in 't geheel 4 kanons van 3.7 c.M. met 2 verstrekkingen munitie voor 3.7 c.M. en iedere sloep nog een ketel patronen.

De landingsdivisie neemt 1 dag tochtvivres mede, tenue als in order B. A. N°. 5.

8. Als Commd^t der beide landingsdivisiën treedt op kapt. luit. ter zee S. WOLDRINGH met den luit. der Mariniers R. G. M. A. HEG als adjudant.

9. De opstelling der frontsloepenflottielje is in colonne, waarbij iedere divisie eene colonne formeert met de stoomsloep aan het hoofd en de overige sloepen op sleeper, de ambulancesloep achteraan, het front naar den wal in de richting, waarin gevaren moet worden (benoorden het zwarte baak). De flottielje moet te 7 uur gereed liggen ten einde de opstelling der sloepen met de landingstroepen daarachter mogelijk te maken. Is er geen plaats genoeg op de landingsplaats voor alle sloepen dan wordt naar links geopend. De gew. sloepen en ook de landingsdivisiën keeren terug op bevel van den 2de-Bevelhebber.

10. De Officier van gez. H. C. TAMSON is aangewezen als chef van den geneesk. dienst.

11. H. M. Zeeland is aangewezen als hospitaalschip; daar aan boord moeten aanwezig zijn de Off^{ea}. van gez., aan te wijzen door den O.a. Off. v. gez., tevens moeten de noodige maatregelen genomen worden voor overnemen en verplegen van gewonden, aan te geven door den Chef van den geneesk. dienst.

12. De stoomsloep van de Regentes is ter dispositie v/d van Diemen.
 " " " " Zeeland met vlet met 2 gew. roeiers, —
 2^e-Bevelhebber met blauwe vlag aan ha-
 kesteel
 " " " " Kwartel met vlet met 2 gew. roeiers —

Eskader - C^t. met roode vlag aan hakesteel en vuurpijlen.

De Stoomsloep van de de Ruyter met vlet met 4 seiners van de Ruyter voor luits. t/zee BAUDUIN en KONING
 " " " " Assahan — off. v. gez. TAMSON.
 " " " " Borneo — ter beschikking intendant.

13. De sloepen met troepen steken af op order van den leider.

14. Op bevel van den Eskader-C^t stelt zich het geheel in beweging.

15. Zoodra niet meer diepte dan 5 voet gevonden wordt, laten de stoomsloepen hunne sleepen los en blijven daar wachten, zorgdragende vlot te blijven. De overige sloepen gaan roeiende of pagaaierende door. De divisiecommandanten der gew. sloepen gaan in een hunner sloepen over. De flottielje-commandant in zijn whale-boot; de debarkeerende autoriteiten in de vletten.

De gewapende sloepen naderen zoo dicht mogelijk en ageeren op sein van den flottielje-commandant. Zij zijn oplettend op het sein om op te houden met vuren en de overige sloepen met troepen spoedig en zonder hinder door te kunnen laten. Voornoemd sein bestaat uit eene blauwe vlag aan een hakesteel van uit sloep 2^e-Bevelhebber.

Wordt aan den wal eene blauwe vlag opgestoken, dan staken de rechterflanksloepen het vuur onmiddellijk. Bij ophouden met vuren der gew. sloepen komen de sloepen van H. Hendrik en Koningin Regentes tusschen die van de van Diemen en van Riemsdijk.

16. Het sein voor geneeskundige hulp is wuiven met de roode kruis vlag; de ambulance-sloep nadert hierop zoo spoedig mogelijk; brengt z.n. de gewonden naar de stoomsloepen der gew. sloepen, die hen naar het hospitaalschip sleepen.

17. De bemanningen der sloepen mogen deze niet verlaten.
18. De transportsloepen naderen zoo dicht mogelijk het strand; bij vastraken gaat een gedeelte der manschappen eruit en nadert de sloep, met deze manschappen langs zij loopende, tot het water laag genoeg is om behoorlijk te kunnen loopen; zooveel mogelijk wordt daarna zorg gedragen de sloepen vlot te houden.
19. Voor het terugkeeren naar de reede van de transportsloepen tot afhalen van het 2^e gedeelte der te debarkeeren troepen en ook voor den terugkeer naar boord van de gew. sloepen wordt het bevel van den 2de-Bevelhebber afgewacht.
20. Zoo spoedig mogelijk wordt seincommunicatie met den wal gemaakt door een semafoor met 1 witten en 1 wit- en zwarten arm.
21. Zoodra de 2^e-Bevelhebber aan den wal is, gaat de stoomsloep van de Zeeland met vlet naar de van Riemsdijk ter dispositie Opperbevelhebber, adjudant en chef staf. De stoomsloep en vlet van de de Ruyter ter dispositie van den luit. ter zee BAUDUIN.
- Zoodra marinesloepen van den wal terugkeeren en afgetuigd zijn, of indien andere daarvoor disponibel zijn, wordt na de landing van het 1^e echelon afgehaald: van de van Riemsdijk en naar den wal gebracht: 11 bedienden van de bevelhebbers, staf en hoofdkwartier met hun barang, 5 dwangarb., 5 vrije koelies, 2 koks met gereedschap van hoofdkwartier, 1 officier, 1 onderofficier en 8 man met bagage van topografischen dienst, 3 schrijvers met 11 eenmansvrachten van archief staf,
- eet- en kookgereedschap 19^e bat. van 's Jacob,
 " " " L.H. 15 " " van Diemen,
 " " " marechaussee " van Imhoff,

25 munitie-kisten en $\frac{1}{2}$ munitie uitrusting batterij van Bromo.
 een barkas haalt 50 man genietroepen van de van Imhoff; wordt gesleept
 door stoomschip K. P. M.

Verder zooveel mogelijk sloepen bij Intendant om vivres van Bromo af
 te halen.

Zoodra 2^e echelon aan den wal is, staken alle schepen en sloepen het vuur.
 Seinen van den wal worden door Borneo, Assahan en Serdang gerepeteerd.

De Kapitein ter Zee,

Commandant der Scheepsmacht te Boni.

(w.g.) A. H. HOEKWATER.

Inhoud der Korte Verklaring.

(zoogenaamde Atjeh-verklaring)

Verklaard moet worden :

1°. dat het landschap . . . . . een gedeelte uitmaakt van Nederlandsch-Indië en derhalve staat onder de heerschappij van Nederland :

dat ik mitsdien getrouw zal zijn aan Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden en aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal als Hoogsterzelve vertegenwoordiger, uit wiens handen ik het bestuur over het landschap . . . . . aanvaard ;

2°. dat ik mij in geenerlei staatkundige aanrakingen zal stellen met vreemde mogendheden, zullende de vijanden van Nederland ook mijne vijanden, de vrienden van Nederland ook mijne vrienden zijn ;

3°. dat ik zal nakomen en handhaven alle regelingen, die met betrekking tot . . . door of namens den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië zijn of zullen worden getroffen en dat ik in 't algemeen alle bevelen zal opvolgen, die mij door of namens den Gouverneur-Generaal of diens vertegenwoordiger zijn of zullen worden gegeven.

Aldus gedaan en beëdigd
te . . . . . datum en
jaar.

HANDTEEKENINGEN.

Militair-Commando
van
Celebes, Menado en Timor.

Bivak Garoetoe, 15 Mei 1906, 10 u. v.m.

Bevelen voor de actie tegen Bonto Batoe op 15 en 16 Mei 1906.

1. Aan de actie tegen Bonto Batoe zal worden deelgenomen door de volgende troepen :

de 2^e en 3^e Cie. 6^e Bat.,

de comp. R. H. 15^e Bat.,

de Marech. comp.,

de sectie marine geschut,

het detachement genietroepen.

De 2de comp. 6^e Bat. zal worden aangevuld door het overblijvend gedeelte van de 1^e comp. 6^e Bat. na aftrek van de bezetting van het bivak Garoetoe.

De achterblijvende bezetting van Garoetoe krijgt eene sterkte van 60 bajonetten, waaronder begrepen de zieken en minder valieden van het 6^e Bat., R.H. 15^e en de Marech.

2. Het doel der actie is de vermeestering van alle door den vijand bezette stellingen.

3. De actie zal worden ingeleid door een schijn-aanval van de 3^e comp. 6^e Bat. tegen de op de O. helling van den rotsheuvel aangelegde versterkingen.

Deze comp., welke zal worden vergezeld door ma-

joor K. E. SCHÜTT, marcheert 15 Mei te 1 uur n.m. van uit het bivak Garoetoe naar het bij de verkenning op 15 Mei aangewezen gedeelte van het kampong-complex Bonto Batoe.

De Mil. commdt der Adjataparang en Masenrempoeloe draagt zorg, dat de afdeeling onder Luit. v. CATTENBURGH, thans ten N.O. van den rotsheuvel gelegerd, tijdig bij haar comp. wordt aangetrokken.

De schijnaanval bepaalt zich tot het oprukken naar en beschieten van de vijandelijke stelling vanuit daartoe geschikte punten. Hij wordt ondernomen den 15^{en} Mei te 5 u. n.m. en tegen het invallen van de duisternis gestaakt om den volgenden morgen bij het aanbreeken van den dag hervat te worden. Zijn de omstandigheden daartoe gunstig dan moet de schijnaanval in een werkelijken aanval overgaan.

Door de zorg van den Mil. Commdt der Adj. en Masenrempoeloe zullen aan de 3^e comp. 2 Boegineezen voor het overbrengen van berichten worden toegevoegd.

4. Voor den hoofdaanval op de vijandelijke stelling worden bestemd:

de Marech. comp.

de 2^e comp. 6^e Bat.

Deze afdeelingen zullen onder begunstiging van de duisternis tot in de nabijheid van de bij de verkenning op 14 Mei aangewezen aanvalspunten oprukken en trachten de stellingen bij verrassing binnen te dringen.

Slaagt de verrassing niet, dan zal bij het aanbreken van den dag de geregelde aanval worden voorbereid en ondersteund door vuur van de sectie marine-snelvuurgeschut uit de daartoe reeds verkende artillerie-stelling.

Als *reserve* wordt bestemd de comp. van het R.H. 15^e bat., die tevens artillerie- en zoo noodig treindekking zal geven.

5. De in punt 4 genoemde afdeelingen staan onder commando van Majoor R. B. M. DE WIJS. Zij zullen den 15^{en} Mei te 2.30 n.m. uit het bivak Garoetoe afmarcheeren en op de van de vijandelijke stellingen afgekeerde hellingen van den hoogen bergrug ten W. van den Bonto Batoe (Botisan) bivak betrekken.

6. De *genietroepen* zullen overeenkomstig de daarvoor mondeling aan den detachementscommandant gegeven aanwijzingen over de 2^e en 3^e comp. 6^e Bat. en de marech. comp. worden verdeeld.

Aan elke comp. Infanterie (dus ook aan die van het R. H. 15^e Bat.) zullen 4 *stormladders* worden medegegeven. In de onmiddellijke nabijheid van den vijand moeten deze ladders door militairen gedragen worden.

7. Alle troepen nemen mede voor 2 *dagen vivres*, voor de troepen in punt 4 genoemd is hieronder begrepen 1 blik noodration voor den middag-maaltijd op 15 Mei (door den man zelf te dragen).

Omtrent het medenemen van *reserve-munitie* worden mondelinge bevelen verstrekt.

8. Ik houd mij op: in den namiddag van 15 Mei, ter plaatse waar de in punt 4 genoemde troepen bivak betrekken en tijdens den aanval op den 16^{en} nabij de artillerie-stelling.

Schriftelijk aan den
Mil. C^t. van Adj. en
Mas.

Mondeling aan de
overige Commdt^{en}.

Aan den bij de
ageerende troepen in-
gedeelden off. van
gezondheid zijn mon-
deling bevelen betref-
fende den geneesk.
dienst gegeven.

De Militaire Commandant:

op last

De Chef van den Staf.

(w.g.) DEN DOOREN DE JONG.

Geraadpleegde Bronnen.

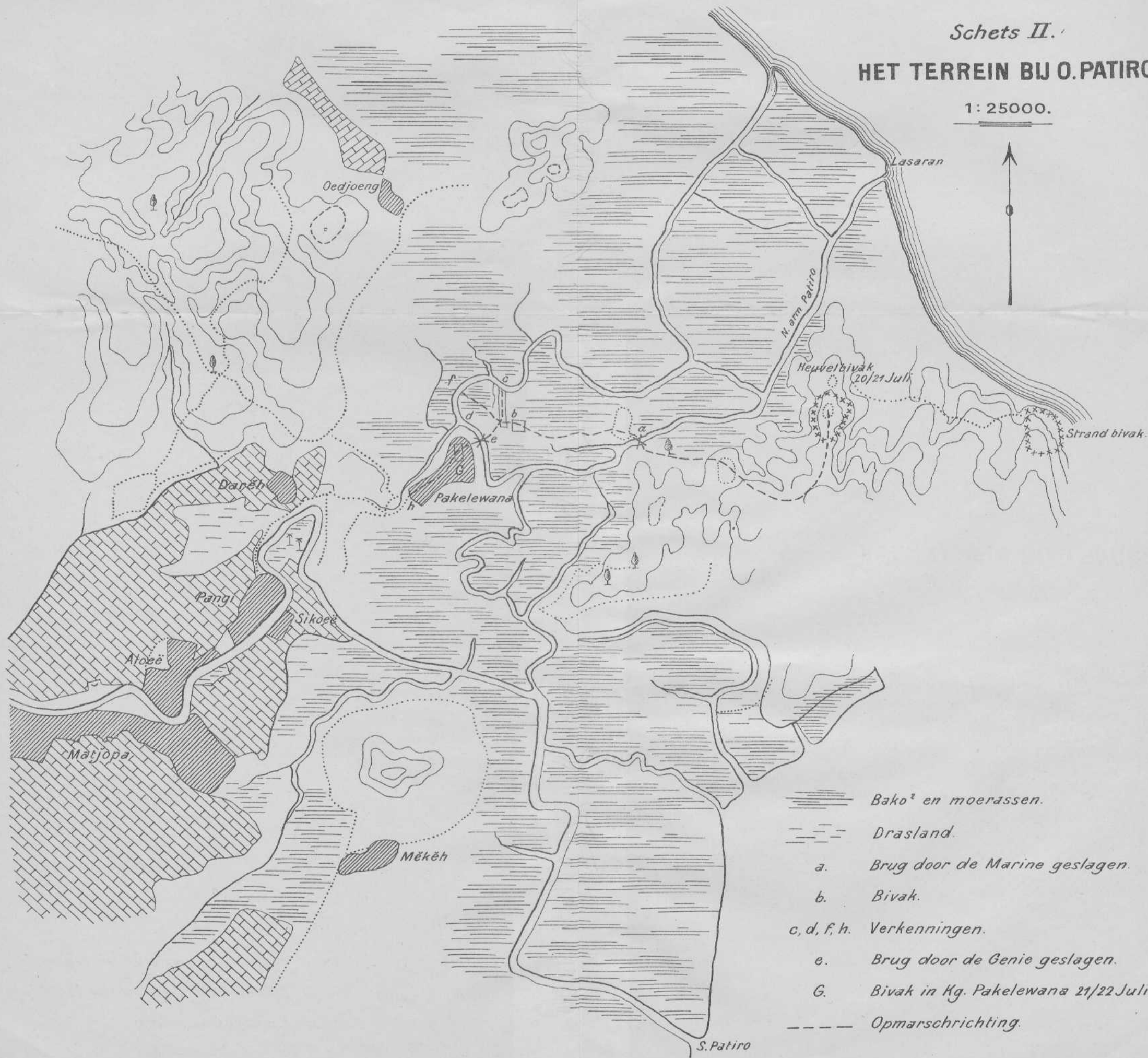
1. Algemeen Verslag v/d Expeditie naar Zuid-Celebes (officieel).
  2. Boni, door J. v. D. WEIJDEN I. M. T. I 1905.
  3. Leiding van Landingen door A. TEN BROECKE HOEKSTRA — Lezing in de Indische Krijgskundige Vereeniging 9 Januari 1906.
  4. Dagboek van den Bevelhebber van 13 tot en met 24 Juli 1905 — overgenomen in de dagbladen in Indië.
  5. Koloniaal Verslag 1905—'06—'07.
  6. Verschillende correspondentiën en dagbladartikelen.
  7. Extra-Bijlage no. 21 van het I. M. T.
De Expeditie naar Zuid-Celebes in 1905/06. Uittreksel uit de verslagen der verschillende Wapens en Diensten.
  8. E. v. B. De bestorming van Lalilondong, I. M. T. I 1909.
  9. Losse aantekeningen over het beleg van Baroepoe, I. M. T. I 1911.
  10. Indische Reisherinneringen van Jhr. Dr. H. M. VAN WEEDE.
-

Schets II.

HET TERREIN BIJ O. PATIRO.

1: 25000.

——— Bako² en moerassen.

- - - - - Drasland.

a. Brug door de Marine geslagen.

b. Bivak.

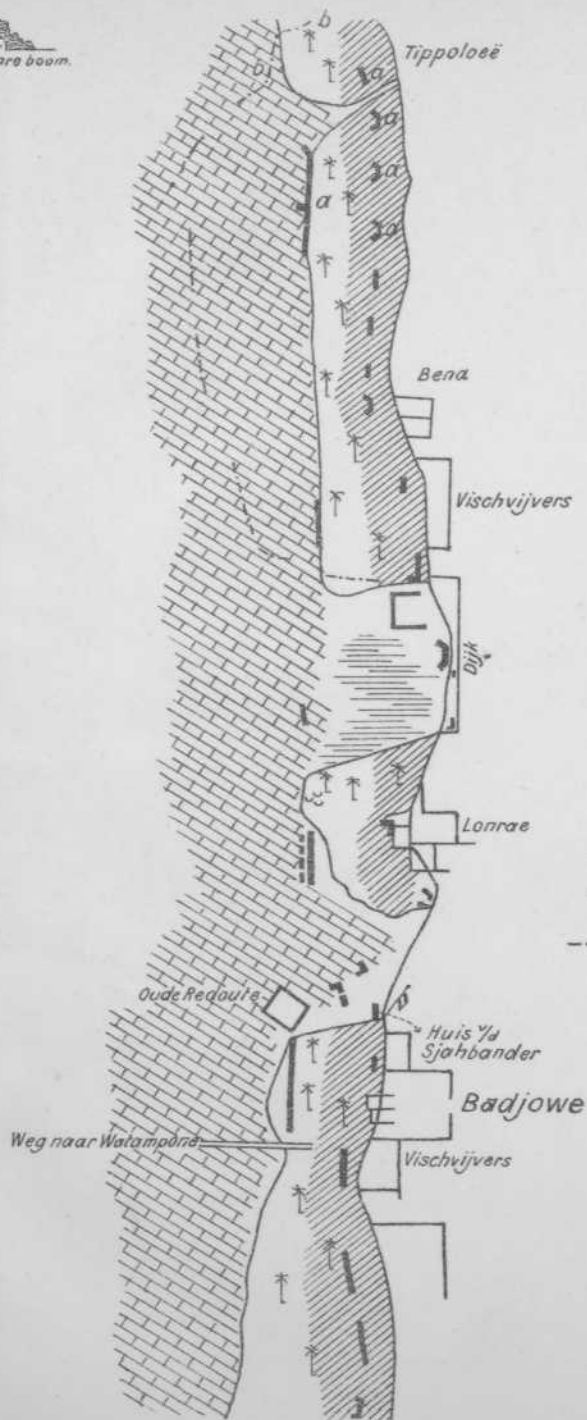
c, d, f, h. Verkenningen.

e. Brug door de Genie geslagen.

G. Bivak in Kg. Pakelewana 21/22 Juli.

- - - - - Opmarschrichting.

S. Patiro

Schets III.

KUST BIJ BADJOWE.

1:12.500.

Legenda.

- Vijandelijke versterkingen.
- a id. door marech. en L.D. gestormd.
- - - - - Srelling tot debarkement 2e échelon.
- b id der L.D.

Schets IV.
REEDE BADJOWE.

1:50.000.

Legenda.

- 5 vm. lijn.
- ..... 3 " "
- ..... Valt droog.
- Ankerplaats der schepen bij de landing.
- Ankerplaats der schepen vóór de landing.
- Ligplaats transportsche-
pen na de landing.
- Vuurlijnen.
- a — d. Bakens geplaatst op gevonden
stenen binnen 5 vm. lijn.

1. H. Hendrik.	13. Serdang.
2. K. Regentes.	14. Zwaan.
3. de Ruijter.	15. Banda.
4. Zeeland.	16. Kwartel.
5. v. d. Bosch.	17. Tjantik II.
6. v. Outhoorn.	18. Brak.
7. 's Jacob.	19. Borneo.
8. v. Riemsdijk.	20. Assahan.
9. v. Imhoff.	21. Prauwen.
10. v. Diemen.	22. Borneo.
11. Gen. Pel.	23. Serdang.
12. Bromo.	24. Assahan.

Schets V.

TERREIN TUSSCHEN

BADJOWE

en

WATAMPONE.

1:50.000.

(Afkorting: dh = doode hoek).

Schets VI. WATAMPONE EN OMSTREKEN. 1:20.000.

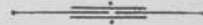

Legenda.

I Huis v. Aroe Oedjoeng.	VI Huis Opperceremoniemeester.	XI Logies Officieren in 1900.
II „ „ wijlen de vorige Vorstin.	VII Kogelvanger.	XII Cavaleriebarak „ „
III „ Rijksbestierder.	VIII Kruitmagazijn.	XIII Huis v. d. opvoeder d. princen.
IV „ Onderbevelhebber.	IX Huis Poengawa.	XIV „ „ Aroe Tanete.
V „ van den Vorst.	X „ Metjégé.	N.B. I en XIII buiten d. kraton.

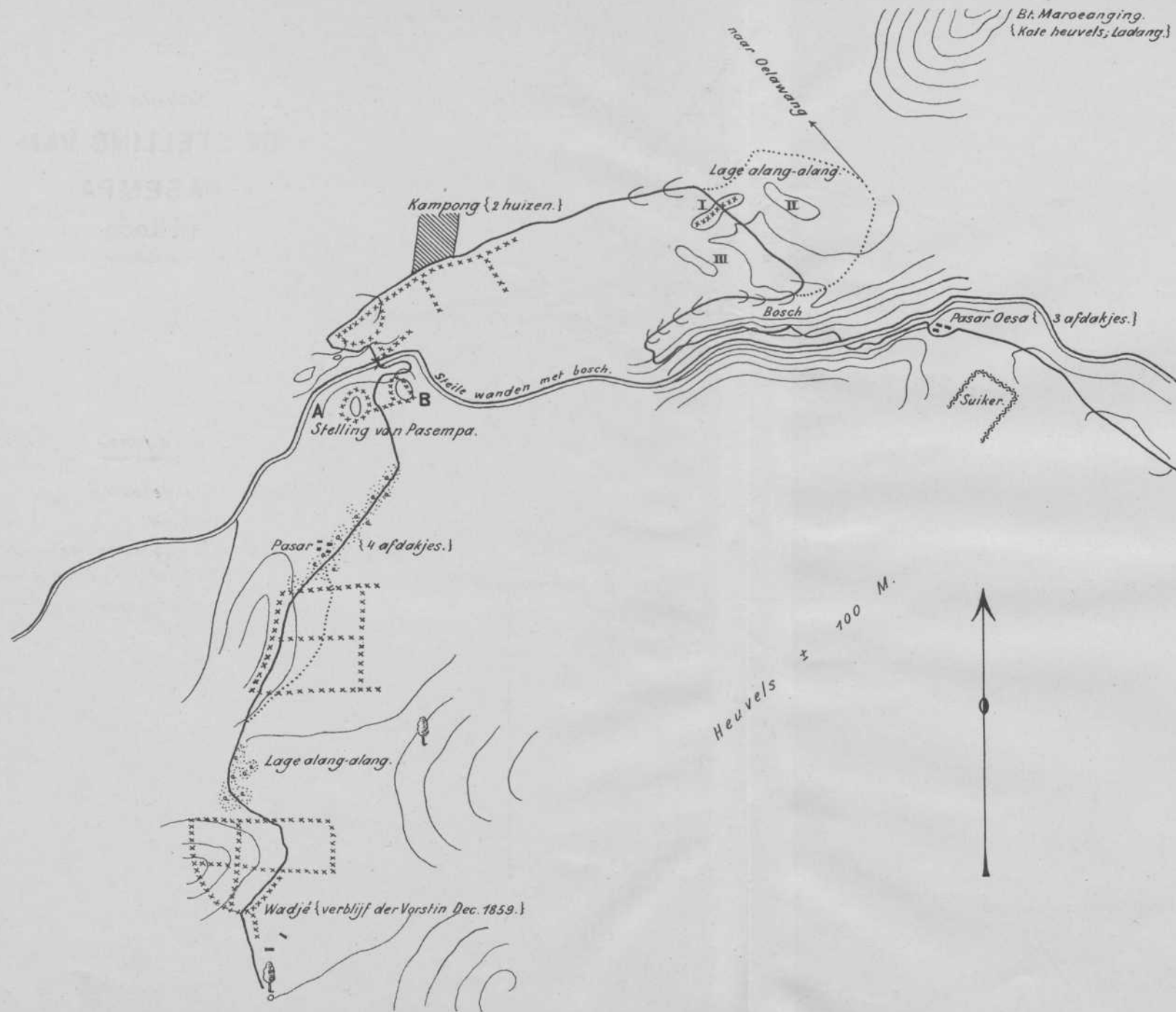
Schets VII.
DE STELLING VAN
PASEMPA.

1:25.000.

Legenda.

- Paardenpad.
- - - Voetpad.
- xxxxx Los opgezette steenmuur
± 4.20 M. tot afscheiding
der terreinen.

Bt. Maroeang.
{Kale heuvels, Ladang.}

naar Oelawang

Lage alang-alang

Kampong {2 huizen.}

I
II
III

Bosch

Pasar Oesa {3 afdakjes.}

Suiker

Steile wanden met bosch.

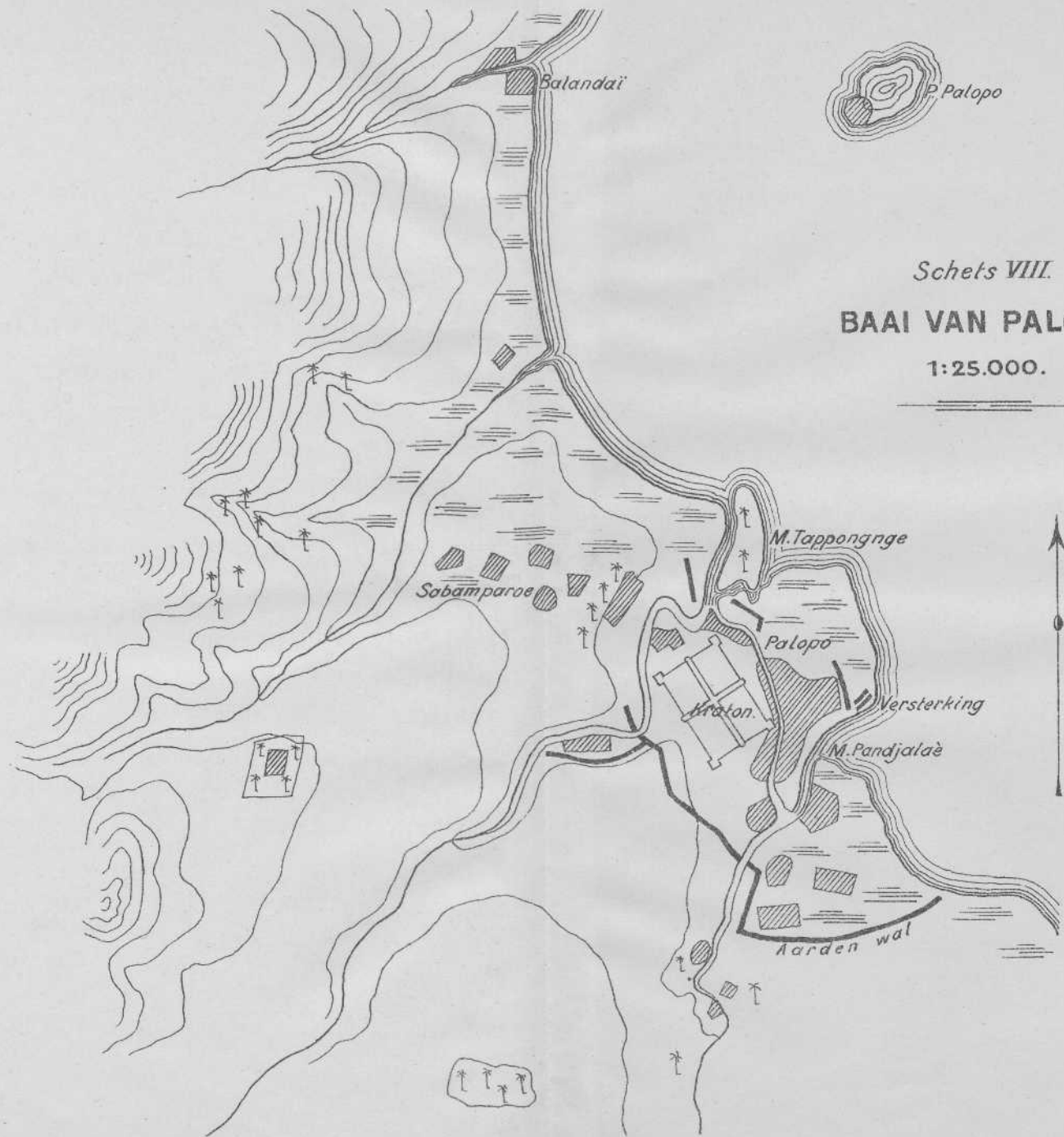
A
B
Stelling van Pasempa.

Pasar {4 afdakjes.}

Lage alang-alang.

Wardje {verblijf der Vorstin Dec. 1859.}

Heuvels ± 100 M.

Schets VIII.

BAAI VAN PALOPO.

1:25.000.

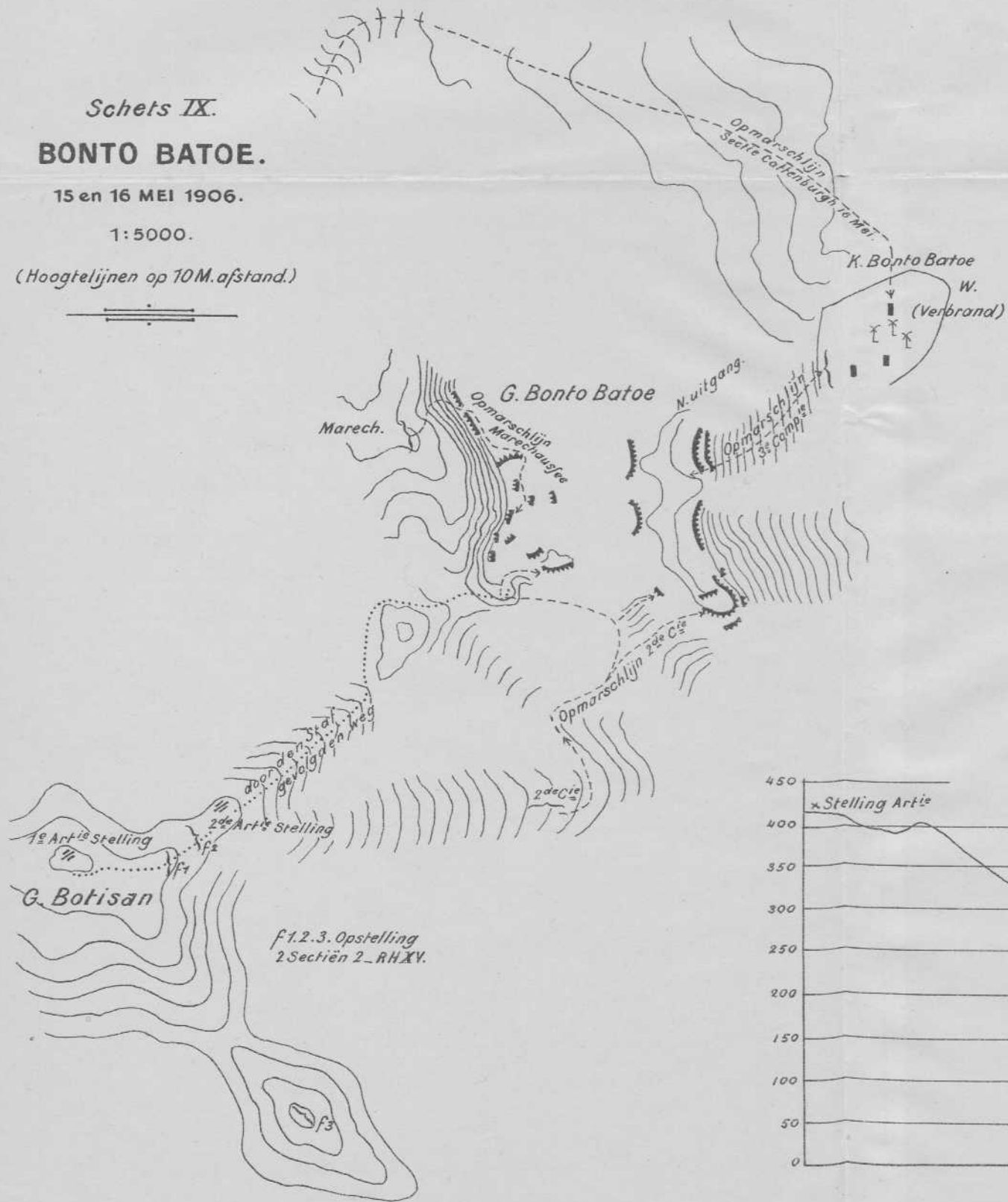
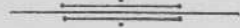
Schets IX.

BONTO BATOE.

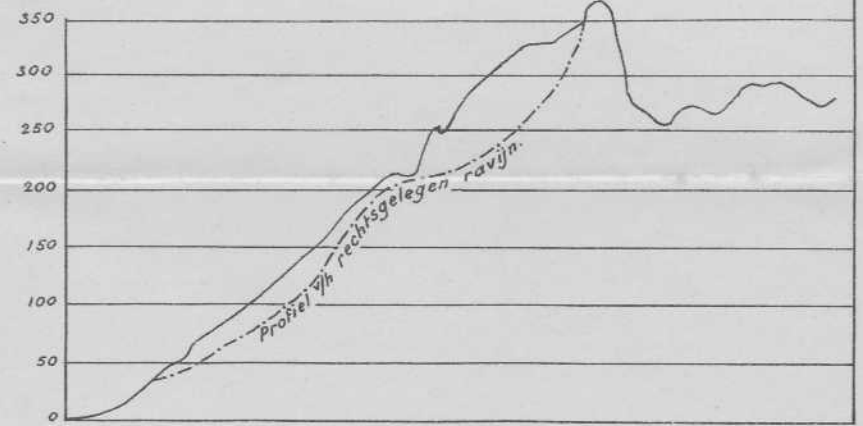
15 en 16 MEI 1906.

1:5000.

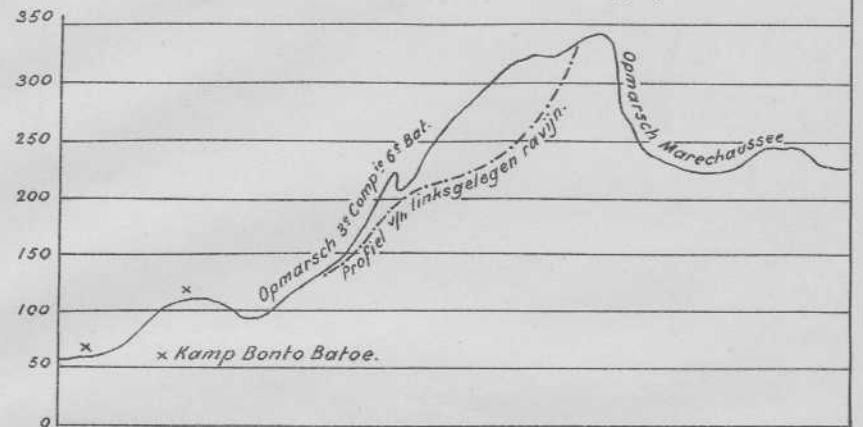
(Hoogtelijnen op 10M. afstand.)

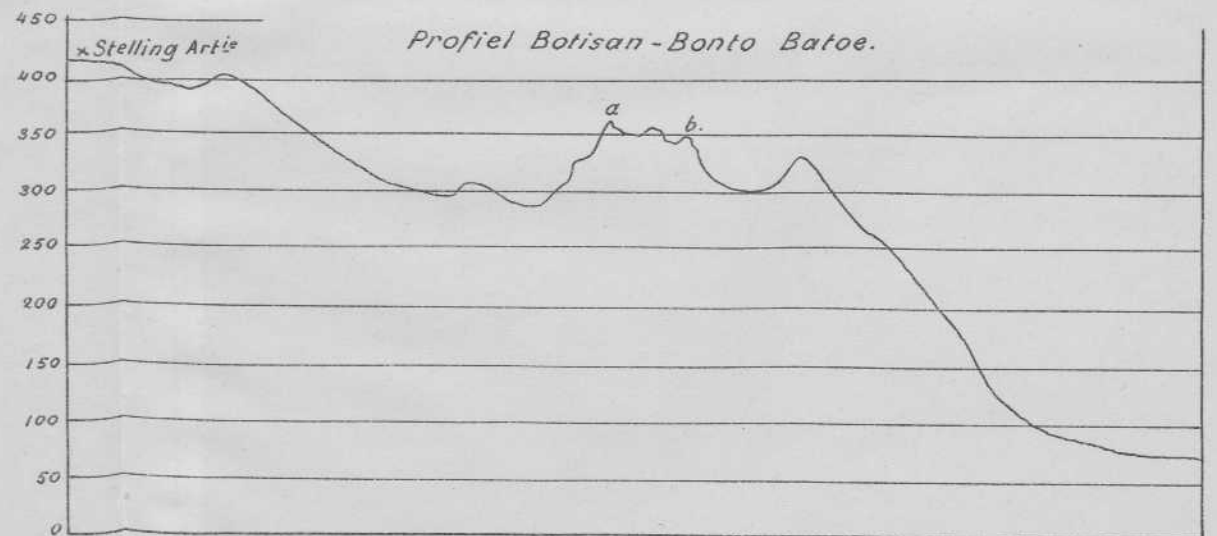
Dwarsprofiel bij het punt a 1/4 lengteprofiel.

Dwarsprofiel bij het punt b 1/4 lengteprofiel.

Profiel Botisan - Bonto Batoe.

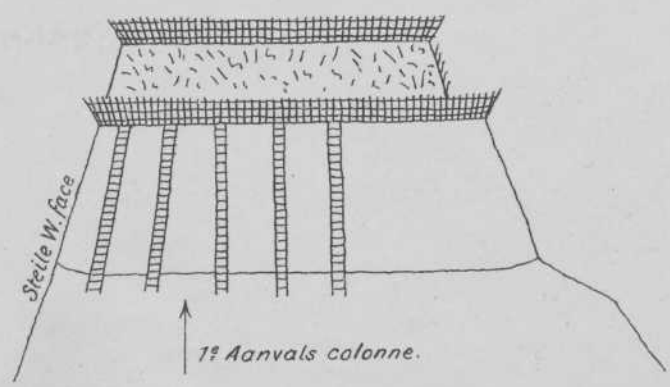
Schaal der profielen 3:20.000.

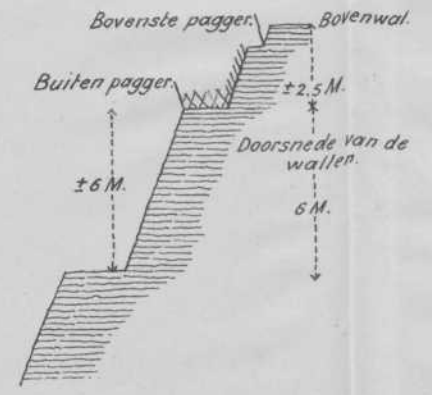
Fig. 1.
RONKONG RIVIER.

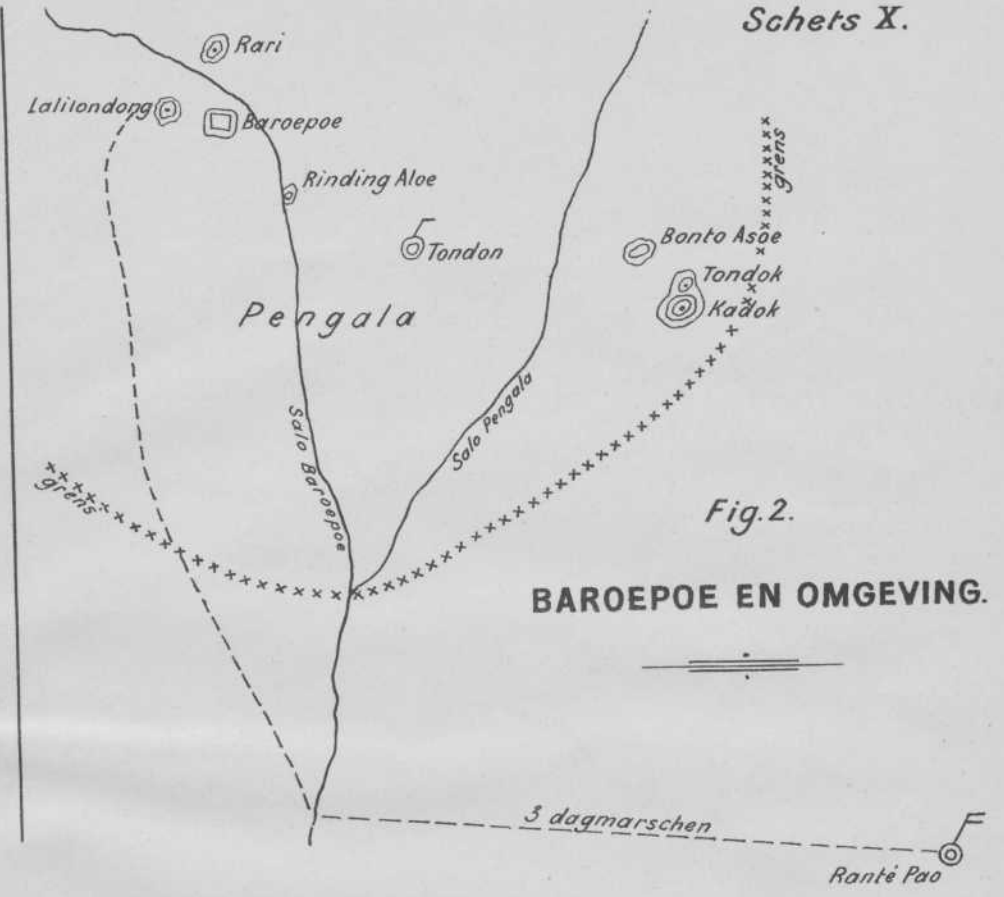
Fig. 3. Lalilondong van het Z. gezien.

Fig. 4. Doorsnede op fig. 3.

Schets X.

Fig. 2.

BAROEPOE EN OMGEVING.

Fig. 5.

BENTING LALILONDONG.

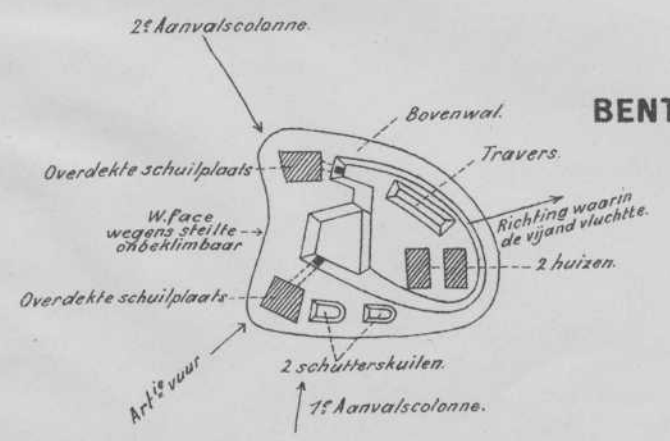
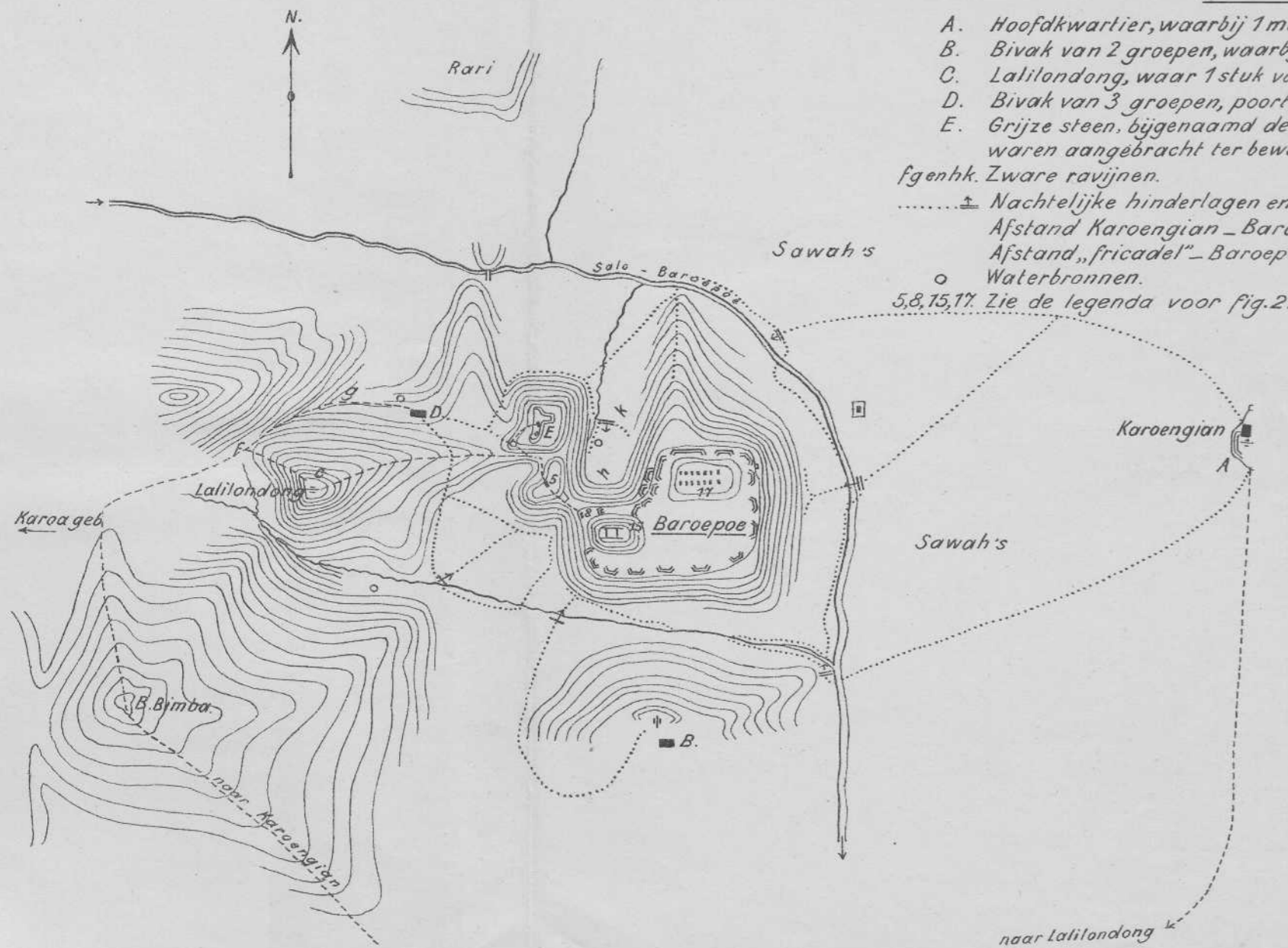

Fig. 1. Situatieschets van Baroepoe. Schaal ± 1:12.500.

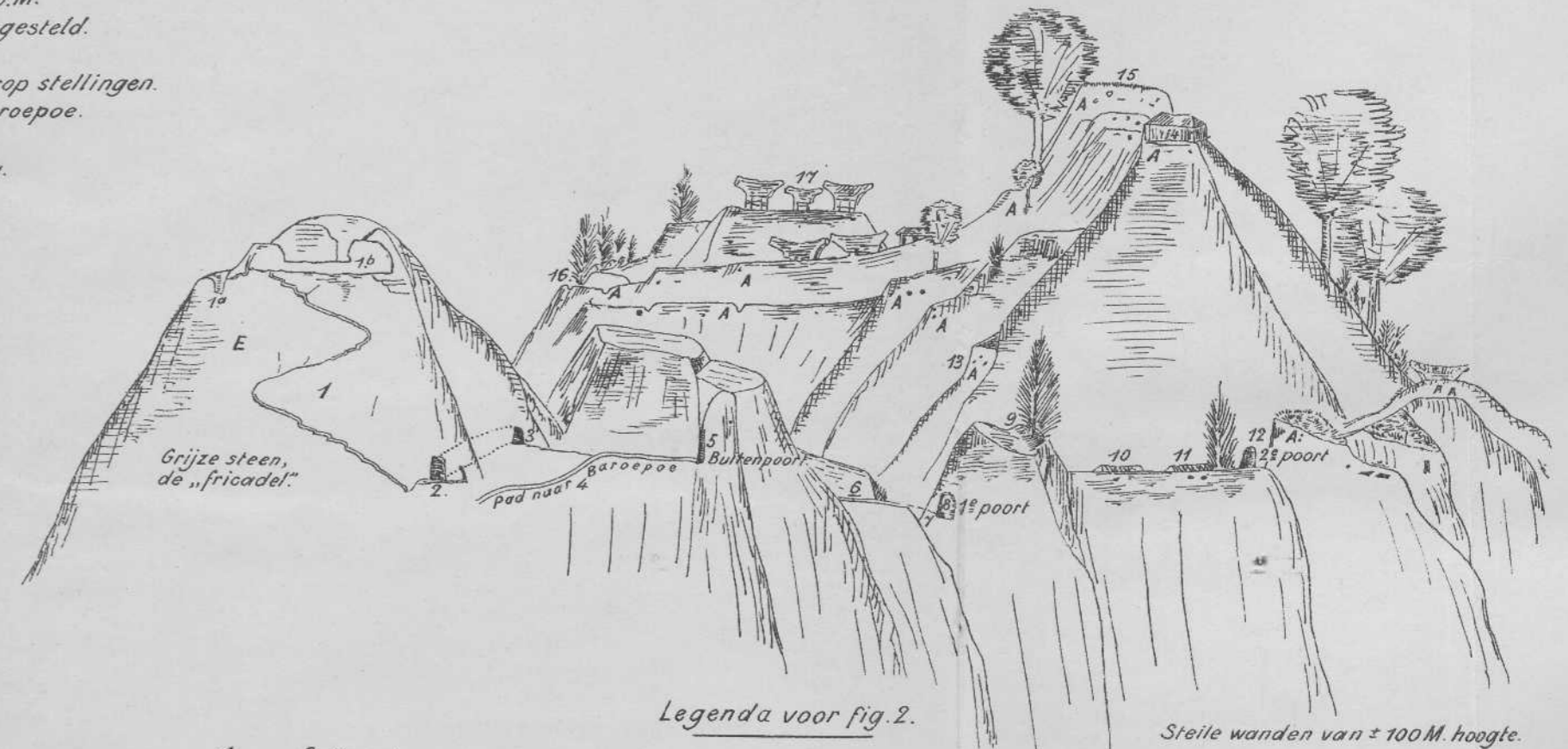

Legenda voor fig. 1.

- A. Hoofdkwartier, waarbij 1 mortier van 7.5 c.M.
  - B. Bivak van 2 groepen, waarbij 1 stuk van 3,7 c.M.
  - C. Lalilondong, waar 1 stuk van 3,7 c.M. was opgesteld.
  - D. Bivak van 3 groepen, poortbewaking.
  - E. Griuze steen, bijgenaamd de „fricadel,” waarop stellingen waren aangebracht ter bewaking poorten Baroepoe.
- fgenhk. Zware ravijnen.
 ..... Nachtelijke hinderlagen en patrouille-gang.
 ——— Afstand Karoengian - Baroepoe = 1100 M.
 ——— Afstand „fricadel” - Baroepoe = ± 125 M.
 o Waterbronnen.
 5, 8, 15, 17. Zie de legenda voor fig. 2.

Fig. 2. Baroepoe, gezien uit N.W. richting van de helling van Lalilondong.

Schets XI.

Legenda voor fig. 2.

- 1. Griuze steen.
- 1^a. Standplaats seiner met Karoengian.
- 1^b. Stelling op E.
- 2 en 3. In- en uitgang tunnel in E.
- 4. Pad naar de buitenpoort.
- 5. Buitenpoort.
- 6. Sleuf.
- 7. Ravijn.
- 8. 1^e poort.
- 9. Wachthuis.
- 10 en 11. Overdekte schuilplaatsen.
- 12. 2^e poort.
- 13. Wachthuis voorzien van schietkokers.
- 14 en 15. Wachthuizen.
- 16. Noorderfront zwaar versterkt.
- 17. Padischuren.
- A. Schietgaten.

Steile wanden van ± 100 M. hoogte.

Schets I.
ZUID-CELEBES.

1 : 800.000.

